MAGYAR NÉPMONDÁK

AZ IFJÚSÁG SZÁMÁRA

FELDOLGOZTA

RADÓ VILMOS

ÉBNER LAJOS képeivel.

LAMPEL RÓBERT (WODIANER F. ÉS FIAI)
cs. és kir. udv. könyvkereskedés kiadása
BUDAPESTEN.

Nyomt. Kellner és Mohrildest, Budapest.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Nyomt. Kellner es Mohrlüder, Budapest.

OSZK

HAZAI FESTŐMŰVÉSZEK ÁLTAL ILLUSZTRÁLT

IFJÚSÁGI IRATOK.

II. KÖTET.

MAGYAR NÉPMONDÁK

AZ IFJÚSÁG SZÁMÁRA

FELDOLGOZTA

RADÓ VILMOS.

ÉBNER LAJOS KÉPEIVEL.

BUDAPEST,

LAMPEL RÓBERT (WODIANER F. ÉS FIAI)

cs. és kir. udvari könyvkereskedés kiadása.

OSZK

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár
2R
614157
Országos Széchényi Könyvtár
Leltári szám:
V 899-8763/1863.
R 1966

912 1890. Budapest. Nyomatott Wodianer F. és Fiainál.

Az éltes magvetők . . . .

. . . . . .

Az ostoros fiúk előtt,
Delelni a midőn kifognak
Vagy a barázdában pihennek,
Megösztökélvén az ekét,
Miként nagyapjoktól tanúlták,
Elmondják e regét.

Nem is gyanítva, hogy szavukban
Oly magvat vetnek el,
A mely az évek barázdáin
Még sokszor újra kel;
Növelve bűbájos virágot,
A melyet ápolgatni fognak
Tovább regélő unokák a
Jövendő századoknak.

Tompa Mihály.

OSZK Országos Szechényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

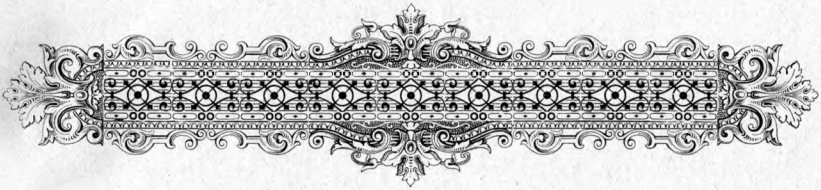

Poky Péter pénze.

Nyitra vármegyében van Bajmócz mezővárosa, a melynek közelében egy meredek hegyen állott hajdanta Bajmócz vára. E várban valamikor régen Poky Péter volt a várnagy s ura helyett ő parancsolt az egész vidéken. Ez a Poky Péter szívtelen, pénzsóvár ember volt, a ki mindúntalan azon törte a fejét, mint kuporgathat rakásra mennél több pénzt. Gyötörte, sarczolta a jobbágyokat s véres verejtékökből szaporította is kincseit napról-napra.

A bajmóczi várhegy alján egy bő vízforrás fakadt, a melynek különös gyógyító ereje volt. Messze földről sereglettek nyaranta ez ásványos forráshoz betegek, nyomorékok, s itt csakhamar kigyógyította őket a csodálatos hatású víz, a jó friss levegő s a szurkos fenyvek illata. A forrást, mint a jóságos Isten ajándékát, ki-ki használhatta ingyen. Egy nap azonban Poky Péter kihirdette az egész környéken, hogy ezentúl csak pénzért, jó sok pénzért engedi meg a bajmóczi hévvizek használatát.

A meleg idő beálltával megint özönével jöttek a betegek; de most csupa jómódú emberek, a kik a követelt nagy pénzösszeget meg tudták fizetni. Ezek, alighogy betegségökből lábadozni kezdtek, máris megfeledkeztek magokról. Pajzán jókedvökben mulattak, dőzsöltek, s a csendes fürdőhely hangos dinom-dánom és vigalmak helye lett. A kapzsi Poky Péternek pedig ebben nagy öröme telt, mert mennél vígabban voltak, mennél többet költekeztek a fürdővendégek, annál jobban telt meg ezüsttel, aranynyal az ő pénzes ládája.

Történt egyszer, hogy a gazdag lakmározók közé egy szegény ember vetődött, a ki nem tudta, hogy a kegyetlen várnagy immár pénzért árúlja a természet orvosságát. Nyomorék volt az istenadta, mankókon jött messze földről nagy keservesen, hogy a híres bajmóczi hévvizeken keressen gyógyúlást. De alig pillantotta meg Poky Péter, odasietett hozzá s így förmedt rá:

»Hát te mit keresel itt? — Mi nem osztogatunk alamizsnát!«

»Nem kéregetni jöttem én, nagy uram — felelt a szegény ember — kezem, lábam összezsugorodott, nagyon gyötör a fájdalom. Kérlek, légy irgalommal irántam, és . . . .«

»Hordd el magad, koldus! — vágott a szavába a várnagy. — Ha beteg vagy, gyógyíttasd magad akárhol, de az én vendégeimet ne undorítsd el!«

»Csak itt az árokban, a hova a használt víz ömlik, engedd meg, hogy fájós tagjaimat fürösszem; az Isten is meg fog érte áldani!«

Így rimánkodott, esengett a szegény nyomorék. De a kőszívű Poky Péter nem engedett. Korbácsot fogott s úgy kergette el a szegény embert, a ki sóvárgó tekintetet vetvén a párolgó forrásvízre, szívszakadva vánszorgott tova. Néhány fürdővendég szemtanúja volt e kegyetlen jelenetnek. De egynek sem indúlt meg a szíve, egy sem mondta, hogy ő megfizet a szegény emberért. Sőt a legnagyobb része még mulatott, nevetett ezen az eseten.

Egyszerre csak, a mint Poky Péter még ott állott és szidta vendégei előtt »a koldusok szemtelen tolakodását«, fut hozzá lelkendezve egy ember s jelenti, hogy a forrás pezsegve, forrva nagy zúgással hirtelen felszökelt roppant magasságra, aztán visszaesett a mélységbe és eltűnt. A víznek többé semmi nyoma. Volt most álmélkodás és kétségbeesés! A fürdővendégek látván, hogy az Isten büntető keze van a helyen, lassan elkotródtak Bajmóczról. Este már puszta volt a hely s oly csendes, akár a sírkert.

A kegyetlen várnagy pedig jajveszékelve futott ide-oda, átkozódott és dühödten tépte magáról a ruhát. Majd megállott a kiapadt kútfő fölött s így kiáltott le a mélységbe: »Hiába tűntél el, átkozott forrás! Engem evvel nem büntetsz; van már nekem pénzem elég!«

Most kapja magát, rohan a házába, világot gyújt, hogy majd megolvassa ezüstjét, aranyát. De, a mint a ládáját felnyitja, égnek mered minden hajaszála, mert a pénz mind kővé vált! Poky Péter nézi, nézi, mereven, kidüllesztett szemmel. De a pénz csak nem változik pengő érczczé.

Poky Péter földönfutóvá lett s kéregetésből tengette nyomorúságos életét. Egy nap az útfélen halva találták.

A forrás helyén pedig mély mocsár támadt, a melynek partjain lapos, kerek kövek hevernek szerteszét. A nép azt mondja, hogy ez a Poky Péter pénze.

Sokáig a föld mélyében elrejtve maradt a forrás. De évek múltán megint elébukkant s azóta egyre buzog a beteg emberek gyógyítására.

A Szomolányhegy szelleme.

Az északkeleti Kárpátok egyik nevezetes hegye a kétcsúcsú Szomolány, a mely Szomolány várromjai fölött emelkedik. Ama vidék népe azt hiszi, hogy a Szomolány hegyében egy szellem lakik, a ki a becsületes embereket szereti és nekik mindenben segítségökre van, megvédi az ártatlanokat az erőszak ellen és megbünteti a gonoszokat. Ez a szellem tudatja a néppel a közeli napok időjárását is. Ha szép tiszta is a mennybolt, de a Szomolány hatalmas tölgyesében zúgás hallatszik, az annak a jele, hogy eső és zivatar lesz rövid nap, s akkor siet is mindenki, hogy a mezőn a sürgős munkát mihamarabb elvégezze.

Sok olyan történetet beszél a nép, melyekben a Szomolány szelleme csodálatos módon segített szegény embereken. De valamennyi között említésre legméltóbb az, mikor egyszer egy ártatlan jobbágyot kimentett egy nagy bajból, a melybe azt egy kegyetlen tiszttartó dönteni akarta.

Ez így történt:

Vagy kétszáz esztendővel ezelőtt Erdődy Mihály volt Szomolány várának az ura. De Mihály úr, mint a király hű tanácsadója, Pozsonyban lakott s az ország dolgait intézte, szomolányi jószágát pedig egy Cseke Tóbiás nevű tisztjének a gondjaira bízta. Cseke előbb

jobbágy volt. De a csatatéren tanusított bátorságáért felszabadította őt Mihály úr, megajándékozta és Szomolány várnagyává és jószága tiszttartójává tette. Tóbiás azonban gonosz lelkű ember volt, a ki most, hogy felvitte az Isten a dolgát, szégyelte alacsony származását. Kemény és kegyetlen volt a jobbágyokkal s különösen üldözte gyülöletével azokat, a kik őt még jobbágy korából ismerték. Annak meg épen nem volt tőle maradása, a ki panaszával Mihály úrhoz fordúlt. Cseke fortélyos észszel el tudta az urával hitetni, hogy egynémely ingyenélő és dologkerűlő jobbágy azért gyűlöli őt, mivel neki elébbvaló az ő gazdája érdeke, a kinek a kenyerét eszi, mint holmi renyhe jobbágyé. A szegény nép állapcta pedig napról-napra rosszabb és tűrhetetlenebb lett.

Egyszer Cseke Tóbiás elészólított egy jobbágyot, a ki vele egyívású volt s a kivel gyermekkorában együtt játszott egy portán napok hosszat, átadott neki egy levelet és szigorúan ráparancsolt, hogy három óra alatt vigye el azt Pozsonyba Erdődy úrnak, egy óráig pihenjen és várja, míg a feleletet megírják, s három óra alatt hozza el a választ.

»Uram, te tréfát űzöl velem — szólt a megréműlt jobbágy — hiszen jó hét óráig eltart, míg az ember kipihent úri lovakkal Pozsonyba elhajt. Hogy tudjak hát én három óra alatt gyalogszerrel Pozsonyba érni?«

»Nem szokásom jobbágyokkal tréfálni — válaszolt félelmetes tekintettel Tóbiás. Ha hét óra alatt meg nem járod Pozsonyt s el nem hozod a feleletet, olyan száz botot húzatok rád, hogy arról fogsz koldulni teljes életedben.«

A szegény jobbágy jól tudta, hogy vesztére szaporítaná itt a szót. Fogta a levelet s elment nagy szomorúan. A vártól nem messze, az erdőszélen járt s épen azt forgatta az eszében, nem lenne-e jobb neki világgá bújdosni, földönfutóvá lenni, midőn egyszerre kocsizörgés ütötte meg a fülét. Három poroszkáló fekete mén húzott egy könnyű magyar kocsit.

»Miért szomorkodol, földi? — kérdé a kocsin ülő ember — úgy lehorgasztod a fejed, mintha az orrod vére folyna!«

Itt a szegény jobbágy elmondta, mit kíván tőle a kegyetlen tiszttartó.

»Hiszen, ha egyéb bajod nincsen, ezért nem érdemes szomorkodni. Csak ülj fel ide mellém!«

A jobbágy melléje ült. Most a kocsis fogta az ostort s akkorát cserdített vele, hogy a hegyóriások sok mérföldnyire köröskörűl úgy zúgtak, bömböltek, mint mikor egy rettenetes mennydörgésre felelnek. A három fekete mén pedig neki rugaszkodott, erdőn-mezőn, hegyen-völgyön, tüskén-bokron keresztűl vágtattak oly gyorsan, mint a madár, vagy még annál is gyorsabban, mint a szélvész. A szegény jobbágynak elállt szeme-

szája, azt se tudta, ébren van-e, vagy álmodik? Nem sokára ott termettek Pozsony városa kapujánál.

»Most eredj be a városba — szólt a kocsis — végezd el a magad dolgát és jöjj vissza! Én itt várok rád.«

A szegény jobbágy úgy cselekedett. Nagy csodálkozással látta, hogy a piaczon még ott sürög-forog a nagy sokadalom, hogy még jól fenn áll a nap, pedig hát három óra délután volt, mikor hazulról elindúlt. Elment az ország házába, átadta Cseke Tóbiás levelét, s már egy óra múlva ott volt megint a nagy pecsétes felelettel a kezében a város kapuja előtt, annál a csodálatos kocsisnál. Hasonló gyorsasággal repűltek vissza is Szomolány felé, a csapóhídon át, egyenesen a vár udvarára.

Mikor a mi emberünk leszállt a kocsiról, csak úgy remegett a félelemtől.

»Egy cseppet se félj, szegény jobbágy — szólt a kocsis — az Istennel jártál. Láttad, győzik ezek az én lovaim. Még ma egy negyediket ragasztok melléjök s akkor oly gyorsan megyek, mint a gondolat. Most csak eredj, add át Cseke Tóbiásnak a feleletet!«

A mint a gonosz tiszttartó meglátta a szegény jobbágyot s a mint elolvasta Mihály úr válaszát, majd hogy hanyatt nem vágta magát ijedtében. Elébb azt hitte, hogy szemfényvesztés az egész. De mikor elbeszélte neki a mi emberünk, hogy egy csodálatos kocsis vitte és hozta őt három fekete ménlovon, oly gyorsan,

mint a förgeteg — Cseke Tóbiás a szívéhez kapott s e kiáltással: »Oda vagyok, ez a Szomolányhegy szelleme!« összerogyott és szörnyet halt.

A vár udvarán az emberek nagy álmélkodással látták, hogy az a kocsis, a ki a szegény jobbágyot három lovon hozta volt, most egyszerre négy fekete ménnel vágtatott ki a várból.

A Balaton.

Réges-régen élt a Balaton partján egy parasztasszony. Ez messze földön híres volt arról, hogy az ő kecskenyája legszebb az egész vidéken. A kecskéknek olyan volt a szőre, mint a ma leesett hó, tejöknél meg keresve sem lehetett jobbat találni.

Annak az asszonynak a tó partján egy rétje is volt. Az egész környéken csak ezen a réten termett valami csodálatos jó fű. Ettől szépültek meg a kecskék s adtak annyi és oly jó tejet, hogy mindenki megbámúlta. De büszke is volt ám az asszony a maga nyájára s mindenkinek dicsekedett vele, hogy az egész országban nincsenek jobb kecskék, mint az övéi. Hogy ebben egészen bizonyos legyen, elment egyszer egy javas-asszonyhoz s megkérdezte tőle:

»Van-e az országban szebb kecskenyáj, mint az enyém?«

»Csak egyetlenegy van — felelt a javas-asszony — a mely szebb is, meg jobban is tejel, mint a tied. De ez aztán nagyon szép ám, még a körme is sár-aranyból van.«

»Szeretném én azt látni!« szólt a parasztasszony.

»Megláthatod, — volt a felelet — a pásztora egy fiatal leány. Ma is a tó partjára hajtja a nyáját s estefelé ép a te réteden fogja legeltetni.«

A parasztasszonyt, a mint ezt hallotta, majd megette az irígység. Fel is tette magában, hogy elveszti a pásztorleányt, s akkor az övé lesz az aranykörmű nyáj is.

Este kiment az asszony a rétjére, mely — mint egy nagy nyelv — messzire benyúlt a tóba. Az aranykörmű kecskék csakugyan az ő rétjén legeltek, s a pásztoruk, egy fiatal hajadon, ott állott a tóba szögellő rét legvégén s elmerűlve nézte a hullámok játékát.

A parasztasszonyt most még jobban elfogta az irigység. Vett egy ekét, eléje ragasztott négy ökröt s mély árkot szántott a hajadon és a nyája közt. Nem sokára nagy vihar támadt. A pásztorleány a nyájához akart menni, de a vihartól felháborodott víz betódúlt az árokba és útját állotta. A vihar nőttön-nőtt. A víz csakhamar elborította az egész rétet, és a szegény hajadont elnyelték a hullámok. Most a parasztasszony el akarta hajtani az aranykörmű nyájat. De a mint a

kecskék pásztoruk vesztét látták, utána szaladtak a tóba s mind egy lábig a vízbe fúltak.

A Balaton azután kicsapott a partra és elvette a parasztasszony rétjét is. Oda lett a jóféle fű, s a parasztasszony nyája csak olyan lett, mint akármelyik más kecskenyáj. A mint ezt a parasztasszony látta, átkozódva rohant a Balatonnak, hogy adja vissza a rétjét. A kecskéi meg futottak mind utána. Erre egy nagy hullám a parasztasszonyt is, meg a kecskéit is a tó fenekére sodorta.

Azóta viharos, sötét éjszakákon gyakran látják a gonosz parasztasszonyt, a mint egy tüzes ekének a szarvát fogva, négy lángoló szemű ökörrel szántja a Balaton hullámait. A gonosz parasztasszonynak ezt így kell folytatnia egész az itéletnapig.

A tó partján pedig mai napig is találhatni apró, kecskeköröm alakú kagylókat. Ezek a Balatonba rohant kecskenyájak kővé vált körmei.

Hahóthy Farkas.

Az évszázadokig tartó török háborúk alatt némely magyar urak annyira megszokták és megkedvelték a harcz véres mesterségét, hogy még akkor sem hagytak fel vele, mikor már megkötötték a békét. S hogy ím a török ellen nem harczolhattak már, összetűztek magok között s dúlták, pusztították egymásnak a birtokait, vagy neki estek rabló módra a békés polgároknak s azokat fosztogatták. Különösen Rudolf idejében harapódzott el ijesztő mód ez a baj, mert a király messze volt, ott ült az ő prágai palotájában s egyre a csillagokat leste, itt az országban pedig, ki mit akart, azt cselekedte. A garázda urakat nem fékezte, nem büntette senki, s akárhány főnemes várából valóságos rablófészek lett.

Leghírhedtebb volt e veszedelmes kalandorok közt Hahóthy Farkas. Rabló csatangolásainak és pusztításainak színhelye a Muraköz volt. Ezt ő oly terűletnek tekintette, a melyen szabad a préda, és csakis neki szabad. Elébb csőcselék hada élén ő maga dúlt, fosztott, s mire megvénhedett, a rablás minden nemére kitanított embereit küldte el prédára. Nekik engedte át a »harcz dicsőségét«, ő maga pedig beérte, mint afféle orgazda, a rablott jószággal.

Állott Csáktornya közelében régi időből egy kolostor, a melyben vagy harmincz istenfélő szerzetes élt. Ezt a Szent Ilonának nevezett kolostort a világért sem merték volna a vén Hahóthy Farkas martalóczai megtámadni, de még csak közeledni feléje sem volt bátorságuk. Az odavaló nép ugyanis azt beszélte, hogy ott kisértetek vannak, hogy Szent Ilona háza és jámbor lakosai fölött szellemek őrködnek.

Történt egyszer, hogy Farkas úr az ő csatlósait egy nagy majorság kifosztására küldte el. Három napja múlt már, s legényeinek még mindig se híre, se hamva. Egyszer csak hajnalban a várudvarra vánszorog egyik czinkostársa, rongyosan, véresen, czudarúl megviselve. Beszéli — s a réműlettől torkán akad minden szava — hogy jó fogást tettek volt, s noha üldözték őket, mégis sikerült volna haza hozniok a gazdag martalékot. Hanem, a mint a kolostor mellett elhaladtak, egy mennydörgésszerű szózat a föld alól »megállj!«-t kiáltott, mire ők, mintha csak a földbe czövekelték volna a lábukat, nem tudtak mozdúlni se té-, se tova. Üldözőik pedig utólérték s lekaszabolták őket mind. Őt magát csodálatos módon nyilván azért bocsátotta szabadon az a kolostori szellem, hogy hírt adjon gazdájának az Isten e rettenetes itéletéről.

»Mit istenitélet! — kiáltott dühösen Farkas úr — törődik is az Isten az olyan gyáva legényekkel, mint ti! Különben jól ismerem én azt a klastrombeli szellemet, majd teszek róla, hogy többet ne kisértgessen.

Tudom én azt régen, hogy ellenségeim azok a csuhás ingyenélők. Ők kerítették kelepczébe az én embereimet. De megálljatok, páterek, ezt megkeserűlitek!«

S azonnal új czinkosokat bérel, ráüt velök Szent Ilona kolostorára, leöldösi a szerzetesek nagy részét és romba dönti a nagy épületet és a templomot. Csak a sírbolt maradt meg, annak nem ártott a rombolás.

Abban a sírboltban volt eltemetve Zrinyi Miklósnak, a szigetvári hősnek a feje.

* *
*

A törökök, noha békét kötöttek volt a magyarokkal, mégis folyton ott ólálkodtak a határszéleken és egyes csapatjaik be-berontottak pusztítva és rabolva az országba, annyival is inkább, mert soha senki útjokat nem állotta. Egy ilyen portyázó török csapattal szövetkezett Hahóthy Farkas vagy egy fél esztendővel azután, hogy Szent Ilona kolostorát feldúlta volt. Ő ismerte a vidéket hegyiről-tövire, tudta jól, hol mit lehet keríteni, ő lett tehát a törökök vezetője, s ezért magának és embereinek kikötötte a zsákmány felerészét. Így szólt az egyesség, és volt is szép eredménye mindjárt az első napokban. De a drágalátos szövetségesek összevesztek a konczon. Mikor megvolt a tömérdek préda, a törökök azon tanakodtak, mint lehetne Hahóthy uramat az őt megillető résztől elütni. De a vén ravasz neszét vette a dolognak, kapta magát s embereivel együtt eltette az egész zsákmányt biztos helyre a törökök elől·

A kontyos czimboráknak sem kellett több. Megfogadták, hogy addig nem nyugszanak, míg kézre nem kerítik. Szerte szágúldoztak, tűvé tették az egész Muraközt és halálra keresték Hahóthy Farkast. Mint a kergetett róka, fut a vén gonosztevő, bújdosik csalitban, bozótban, tévedez a vadon útvesztőin. Egy éjjel egész a leroskadásig kimerűlve ért czinkostársaival Szent Ilona kolostorának romjaihoz. Sarkukban a törökök. Itt is, ott is hallatszik a bőszűlt ellenség vad káromkodása.

»Csak gyorsan, gyorsan — kiált Hahóthy — le abba a sírboltba! Ott bátorságban leszünk!«

A mint a rabló-csapat az üldöző törököktől való halálos félelmében oda leér, egyszerre csak a vak sötétből két tüzes szem mered reájok, és egy rémséges hang így dörög feléjök: »El innen, ti alávaló útonállók, kik meggyalázzátok őseitek emlékezetét! El innen! Ne zavarjátok örök álmát annak, a ki Szigetvár sánczain vértanú halált halt a hazájáért! Átok fejeitekre, ti haramiák!«

Ha száz halál várt volna künn mindenikére, még akkor sem maradt volna egy sem azon a rémséges helyen. Hanyatt-homlok rontottak ki, egyenesen a törökök kardjaiba. Reggel felkonczolva találták a vén Hahóthy Farkast és czinkostársait mind egy lábig.

A győri érczkakas.

Ezerötszázkilenczvennégyben szept. 29-én Győr vára is a törökök hatalmába esett. Ez által nagy veszedelembe jött Pozsony, sőt maga Bécs városa is. A török császár jól tudta, hogy a magyarok mindent el fognak követni, hogy ezt a fontos várat visszaszerezzék. Azért Ali basát tette Győr várnagyává, a kiről tudta, hogy nálánál jobban meg nem védelmezi senki. Ez az Ali basa olasz eredetű keresztyén ember volt, a kit a törökök, midőn ellenök egy várat hősiesen védelmezett, elfogtak. A fogságban aztán mohammedán hitre tért s később a törökök leghíresebb hadvezére s a keresztyének legdühösebb ellensége lett.

A török császár számítása csakhamar helyesnek bizonyúlt. Rudolf elküldte Miksa főherczeget egy nagy sereg élén Győr visszavívására. A főherczeg sokáig tartotta megszállva a várost, de nem tudott semmire sem menni. S midőn Ali basa egyszer a várból kitört s a császári seregben nagy pusztításokat tett, Miksának el kellett a vár alól takarodnia.

E győzelme után Ali basa még rátartóbb, még dölyfösebb lett. Hogy megmutassa, mennyire lenézi a keresztyének bátorságát, a vár kapuit éjjelre soha be nem záratta, a vonóhidat fel nem húzatta s őrszemeket is csak imitt-amott állíttatott. A vízi kapu fölé egy

magas tornyot építtetett tündöklő félholddal a tetején, a félhold fölibe pedig egy óriási érczkakast tétetett. Azután trombita- és dobszó mellett ünnepies körmenetet tartott a városban. Minden utczasarkon, minden téren előlépett egy kikiáltó és fenhangon ezt hirdette: »E vár ura, a vitéz Ali basa, a ki azért lett keresztyénből igazhitű moszlém, mert a keresztyének gyávák, a moszlémek pedig bátor férfiak, már hónapok óta nyílt kapuk mellett várja a magyarok támadását. De úgy látszik, ők már az ő puszta nevétől is rettegnek. Nem is jutnak a magyarok elébb Győr várának a birtokába, csak akkor, ha a vízi kapu tornyán az érczkakas megszólal.« Így kérkedett Ali basa, így űzött csúfot a magyarokból.

Már négy év óta volt Győr a törökök kezében, és Miksa főherczeg kudarcza óta Rudolf még mit sem tett a város felszabadítására. Az egész országban mély szégyenkezéssel érezte mindenki azt a gyalázatot, melyet Ali basa ejtett a magyar néven,csak a király környezetében nem érezték. Végre akadt egy pár elszánt ember, a kik felfogodták, hogy meglakoltatják ezért a hitehagyott basát. Pálfy Miklós nehány társával válogatott magyar harczosokból és idegen segédhadakból álló csapatot gyűjtött össze Komáromba, s ott lesték a kedvező alkalmat, hogy Győr várát megrohanják váratlanúl. Nem sokára jelentették kémjeik, hogy Ali basa önhitt gondatlanságában a várőrségnek egy részét, legjobb jancsár-csapatjait, a budai beglerbéghez küldte pénzért és élelmi szerekért.

Ez kapóra jött a magyaroknak. Még az nap este elindúltak Komáromból. Egész éjjel szünet nélkűl haladtak előre, és mire feltetszett az égen a hajnal, már Németiben voltak. Velök együtt kirepűlt a legyőzhetetlen Komáromból egy királyi sas s mindig előttök repdesett. Ezt mindnyájan a győzelem biztató jelének tekintették. Márczius 29-én este Győr előtt állottak. A hold, mintha csak szövetkezett volna a magyarokkal, sűrű felhők mögé rejtőzött. Öt lovast előre küldtek, a kik törökűl jól tudtak. Ezek oda súgtak a török táborszemeknek, hogy ők a Budáról jövő szállító csapatnak az előőrsei; maga a csapat jön nem sokára utánok. A keresztyének a nyomukban vannak. Azért meg ne moczczanjon senki, mert különben odavész az a tömérdek kincs, a melyet hoznak. A magyar lovasokat csakugyan be is bocsátották, s ezek aztán úgy leszúrták az elszórtan felállított őröket, hogy még csak nem is nyekkentek.

A fehérvári kapu csapóhídja fel sem volt húzva, csak a belseje volt elzárva. Egy franczia pattantyús egy — épen akkor divatba jött — petárdát *) akasztott a kapura, meggyújtotta, s a két szárny vagy háromszáz lépésnyire repűlt egymástól. Most az elszánt sereg berohant a várba, mindenik dandár arra a helyre, a hová az előre megállapított terv szerint rendelve volt. Orczy Péter embereivel a bástyákat, Lopez és Strasoldo

*) Puskaporral megtöltött mozsár.

a segédcsapatokkal az utczákat foglalták el, Schwarzenberg és Jöhöly Sebestyén ott maradtak a nyílt fehérvári kapuban, Pálfy pedig a lovassággal künt állott a vár előtt. A petárda robbanásától felriadt a várőrség álmából. Bőszülten ront a betódúló ellenségnek. Irtózatosan dúl a harcz a szűk utczákon a vak sötétben. Az utczakövezet sikamlós az ontott vértől. A törökök háromszor visszaverik a magyarokat, s ezek háromszor támádnak újra halálmegvetéssel. Pálfy és lovasai, a mint megtudják, hogy bent a várban nagy a veszedelem, leszállnak lovaikról és gyalog rohannak társaik segítségére.

Most egyszerre kakasszó hallatszik, háromszor egymás után, oly harsányan, hogy túlhangzik a vad viadal tomboló zaján. A pogánynak, a mint ezt hallotta, inába szállt a bátorsága. Eszökbe jutott a törököknek Ali basa kérkedő jóslata, hogy a magyarok akkor veszik meg Győr várát, ha az érczkakas megszólal. Egy perczig sem kételkedtek, hogy itt a teljesűlés órája. Elhányták fegyvereiket, réműlten, vissza sem nézve, futottak a bástyának s ott vetették le magokat egymás után, a hol legmagasabb volt a várfal. Összesen csak háromszáz fogoly esett a magyarok kezébe. A többi vagy a támadók fegyvere által esett el, vagy összezúzott testtel ott hevert a várfal aljában.

Maga Ali basa őrjöngve és gyáva embereit szidva, vagdalkozott még egy ideig. De számtalan sebből vérezve, összeroskadt épen a vízikapu alatt, a melynek tornyán sokáig hirdette az érczkakas, mint bűnhödik a másokat lenéző önhittség.

Viharvár.

A Fehérhegységen átvezető országút mellett, mely Nyitra vármegyéből Morvaországba visz, egy tágas völgyben fekszik Nádas falu. Ha az ember a faluból a hegynek veszi útját, egy pontra ér, a hol a völgy egész szűkre szorúl össze. E völgynyilásból egy patak törtet elő, és még nyári nagy melegben is hűvös szellő lengedez. De a völgyből jövő légáramlat sokszor oly bősz viharrá fajúl, hogy a karfák nélküli hídról, mely a patakon átvezet, a kocsit lovastúl úgy lesöpri, akár a pelyhet. Nincs a napnak s az évnek az a szaka, hogy itt szél ne lenne, majd enyhébb, majd erősebb, a szerint, a mint a Viharvárban a manók vagy jó, vagy rossz kedvökben vannak, a mint az ott elhaladó utassal vagy csak ingerkedni akarnak, vagy gonosz szándékkal megrontására törekszenek.

Ha a csörtető patak partján vagy egy negyedóráig mind magasabbra hágunk, jobb felől egy várhoz hasonló meredek sziklacsoportot látunk, falakkal, bástyákkal, tornyokkal. Ez a Viharvár. Roppant ívalakú kapuja tárva-nyitva, mintha csak hívogatná az ott elmenőket. De az e vidéken lakó ember a félvilágért be nem menne, sőt a Viharvárhoz még csak közel járni sem szeret, mert öreg szüleitől tudja, hogy ott tartják a manók elzárva a viharokat. S ha néha-néha szabadon bocsátják őket, azon az óriási sziklakapun törnek ki

zúgva-búgva. Ha ilyenkor szembe találna valaki jönni a viharokkal, azt lezuhantanák hanyatt a hegyről.

Hogy milyen a vár belseje, hogy milyenek a termei, melyek mélyen a föld alatt vannak, azt egy lélek sem tudja, mert hírt onnét még senki sem hozott. A ki a várba merészen behatol, vagy a ki véletlenűl vetődik oda, az menthetetlenűl áldozatává lesz a gonosz hegyi szellemeknek. Csak egyetlen egyszer — van már annak kétszáz esztendeje is — jutott a kapu aljáig egy ártatlan hajadon. De az réműltében elájúlt, s mire feleszmélt, egy árva szót sem tudott elmondani mind arról, a mit látott és hallott.

Ez az eset pedig így történt.

Lakott Nádason, a falu végén, egy szegényes házikóban egy özvegyasszony. Régebben, mikor még a férje élt, elég jó módúak voltak. De ura hosszú betegsége mindent megemésztett, sőt annak halála után még a templom mellett lévő szép házat is el kellett az özvegynek adnia, hogy az adósságokat kifizesse. Most a két keze munkája után élt az istenadta. Dolgozott, imádkozott és nagy gonddal és szeretettel nevelte egyetlen leányát, a szőke Boriskát. És az Isten a szegény özvegyasszony fáradozását meg is áldotta. Mire megnőtt Boriska, ő lett a legjámborabb, legmunkásabb s a legszebb leány az egész faluban. Szerette is őt mindenki, de leginkább a bíró legény fia, Tamás. Ez egyszer atyja elé lépett s arra kérte, engedje meg, hogy Boriskát elvegye feleségűl. A bíró szívtelen s pénzére büszke ember volt.

Mikor fia szándékát hallotta, majd hogy hanyatt nem vágta magát, úgy megijedt. »Soha sem fogom megengedni — így szólt — hogy azt a koldust a házamba hozd. Rá nézve szép szerencse volna az is, ha a falu kondása elvenné. Te pedig bízvást válogathatsz a legmódosabb gazdák lányaiban.« De Tamás nem állott el szándékától. Mivel pedig minden kérése és rimánkodása hiába való volt, kijelentette végre atyjának, hogy ha meg nem engedi, hogy Borist elvegye, ő akkor el nem vesz soha senkit és nőtlen marad teljes életében.

Az öreg bíró mindenfélét megpróbált, hogy fiát megtántorítsa. S midőn már mindenből kifogyott, midőn sem igéretnek, sem csábításnak, sem pedig fenyegetésnek semmi foganatja nem volt, feltette magában, ha másképp nem lehet, segít magán úgy, hogy elteszi a leányt láb alól.

Volt a faluban egy javasasszony, a ki mindenféle ördöngős művészethez értett. Kígyóra, sárkányra, nyűves disznóra ráolvasott és varázsitalokat készített. Ahhoz ment el az öreg bíró, elpanaszolta neki a baját és igért neki eget-földet, ha megsegíti. A javasasszony megigérte, s azt mondta neki, jöjjön el megint három nap múlva.

Az alatt a szegény özvegyasszony hirtelen súlyos beteg lett. Boriska el nem mozdúlt az ágyától. Éjjel-nappal gondozta, ápolta, s a mi orvosságot a szomszédasszonyok javasoltak, mind beadta már neki. De a beteg állapota nemcsak hogy nem javúlt, hanem napról-

napra rosszabb lett. A szegény leány, mikor édes szülője kínjait látta, majd hogy kétségbe nem esett. Végre egy szomszédasszony tanácsára elfutott a javasasszonyhoz s kérte, készítsen az ő beteg édesanyjának valami orvosságot. A vén asszony előhozta régi, elrongyollott könyveit, azokban hosszasan keresgélt és olvasott, aztán így szólt a leánynak:

»Bizony, édes szolgám, a te anyád halálán van. Nem használ már annak a világon semmi, csak egy jóféle fűnek a herbatéája. Ha azt meg lehetne keríteni, attól kiépűlne. Az a fű pedig egyedűl a Viharvár kapujában nő, és csakis holdváltozáskor éjfélben lehet szedni. Ha van bátorságod, eredj el oda és hozz belőle vagy két főzetnyit. Könnyen rá fogsz ismerni: magasabb minden más fűnél, s a virágja sárga.«

»Ó én Uram Istenem — szólt könnyezve Boriska — hogy menjek én arra a rémséges helyre, hisz' ott elpusztúlok, elveszítenek a gonosz szellemek! Hát épen nem volna semmiféle más orvosság, a mitől szegény jó anyám meggyógyúlna?«

»Nincs! — felelt a javasasszony — s ha holnapután éjjel el nem hozod, elmulasztod az idejét s később hiába keresed.«

Kétségbeesve ment haza a szerencsétlen leány, mert a mit a javasasszony kívánt, azt teljesíteni lehetetlen volt. De a mint látta, hogy a drága betegnek mind jobban hanyatlik az ereje, a mint szívszag-

gató panaszait hallotta, hogy mi lesz az ő holta után egyetlen árvájából — férfias elszántság szállotta meg a leány szívét. Elhatározta magában, hogy elmegy s elhozza a Viharvár kapujából azt a jóféle fűvet.

Harmadnap este, mikor már közelgetett a végzetes óra, elszenderűlt az özvegyasszony. A leány letérdepelt anyja ágya mellé, mély áhítattal imádkozott a mindenható Istenhez, megcsókolta a haldokló kezét és nagy csendesen kiosont a szobából.

Az imádság csodálatos módon megerősítette a szívét. Nem rémítette sem az éj setétsége, sem pedig a szélvihar, mely tombolva zúgott el erdőn-mezőn. A gyermeki szeretet legyőzött minden félelmet. Bátor léptekkel ment a hegynek, mindig a csörtető patak partján, végre elért a Viharvár sziklakapujához. A hold épen kibújt a felhők mögűl, és fényénél ott látta Boris a kapu aljában azt a jóféle fűvet. Abban a pillanatban éjfélt ütött az óra. A leány lehajolt s a fűből egy marékkal leszakított. Egyszerre csak nagyot dördűlt az ég, ezer különféle hang sivított, bömbölt és zúgott, fékevesztett viharok tombolva tódúltak a sziklakapu ívezetén ki, megragadták a holtra réműlt leányt és sodorták, vitték a levegőben. Boris elvesztette eszméletét. Mire ismét magához tért, ott feküdt a Viharvár aljában. Már jó magasan állott a nap, s aranyos sugarai felmelengették megdermedt tagjait. Köténye telve volt az illatos jóféle fűvel. A természet köröskörűl mosolygott rá, s ezernyi ezer madár üdvözölte dalával az aléltságából felébredőt.

gató panaszait hallotta, hogy mi lesz az ő halla után egyetlen árvájából — férfias elszántság szálotta meg a leány szivét. Elhatározta magában, hogy elmegy s elhozza a Viharvár kapujából azt a jóféle füvet.

Harmadnap este, mikor már közelgetett a végzetes óra, elszenderült az özvegyasszony. A leány letérdepelt anyja ágya mellé, mély áhítattal imádkozott a mindenható Istenhez, megcsókolta a haldokló kezét és nagy csendesen kiosont a szobából.

Az imádság csodálatos módon megerősítette a szivét. Nem rémítette sem az éj setétsége, sem pedig a szélvihar, mely tombolva zúgott el erdőn-mezőn. A gyermeki szeretet legyőzött minden félelmet. Bátor léptekkel ment a hegynek, mindig a csörtető patak partján, végre elért a Viharvár sziklakapujához. A hold épen kibújt a felhők mögül, és fényénél ott látta Boris a kapu aljában azt a jóféle füvet. Abban a pillanatban éjfélt ütött az óra. A leány lehajolt s a fűből egy marékkal leszakitott. Egyszerre csak nagyot dördült az ég; ezer különféle hang sivitott, lömbölt és zúgott, fékevesztett viharok tombolva tódultak a sziklakapu ívezetén ki, megragadták a holtra rémült leányt és sodorták, vitték a levegőben. Boris elvesztette eszméletét. Mire ismét magához tért, ott feküdt a Viharvár aljában. Már jó magasan állott a nap, s aranyos sugarai felmelengették megdermedt tagjait. Kezénye telve volt az illatos jóféle füvel. A természet körőskörül mosolygott rá, s ezernyi ezer madár üdvözölte dalával az aléltságából felébredőt.

Nyomt. Kellner és Mohrlüder, Budapest.

ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

Boris sietett haza beteg anyjához. Megfőzte neki az orvosságot, a mitől csakhamar meggyógyúlt. Nehány nappal azután meghalt az öreg bíró. Agyonkínozta őt gonosz lelkiismerete, mivel az ártatlan leányt el akarta veszíteni. Halála előtt azonban magához hívatta Borist. Bűnbánólag bocsánatot kért tőle s megáldotta őt mint leányát. Nem sokára Tamás el is vette szíve választottját. És Boris olyan derék, példás feleség lett, mint a milyen hű és szerető gyermeke volt édes anyjának.

Csörsz árka.

Borsod és Heves vármegyék határán, a sík vidéken egy ároknyomot láthatni, mely több mérföldnyire húzódik a Tiszától a Duna felé. Olyan ez az árok, mint egy óriás ekével szántott barázda. Még most is Csörsz árkának nevezik, és róla ezt beszéli a nép:

Réges-régen, még mielőtt a magyar nép e szép hazába jött volna, itt egy Rád nevű király uralkodott. Ez óriás termetű, gonosz ember volt, a ki a szomszéd fejedelmek országait sorra foglalgatta, hol erőszakkal, hol pedig furfanggal. Most is egy szomszéd király ellen készült háborúba és szövetségesűl meghívta Csörszöt, az avarok szép, ifjú királyát. A Tiszánál találkozott a

két szövetséges sereg. Ráütöttek az ellenségre és úgy elsöpörték, mint az árvíz a gátot.

A csata után a két király áldomást ivott, aztán a harczi zsákmányt akarta volna Rád Csörszszel megosztani. De Csörsz nem kívánt részt a zsákmányban, hanem a nyert csata jutalmául Rád leányát, a csodaszép Délibábot, kérte feleségül.

A gonosz Rádnak azonban Csörsz király birodalmára is vásott a foga. Nagyon szerette volna az ifjú avar királyt is kiszorítani a Tisza-mosta szép országából. Csakhogy a tegnapi szövetségesének és barátjának nem akart már ma árulója lenni. Azt a tervét, hogy az avar birodalmat is a hatalmába kerítse, későbbre halasztotta. Esze ágában sem volt tehát, hogy Csörsz királynak oda adja leányát feleségül, hogy vejévé tegye azt, a kit országából el akart űzni. Azért fortélyos ésszel így szólt:

»Nem bánom, Csörsz, legyen leányom menyasszonyod. De feleséged csak akkor lesz, ha a Tiszától idáig olyan árkot ásol, hogy rajta hajón viheted haza Délibábot.«

Mikor Csörsz megértette Rád király kivánságát, rögtön haza vágtatott a Tiszához. Nem sokára Csörsz egész népe, apraja-nagyja, izzadott a munkában. Ezer meg ezer kéz törte a Tisza füzeseinél a megfeküdt gyepet. Hasadt a mély árok a munkás sereg nyomán. Az árok a Tiszától vette futását, és a munka szemlá-

tomást haladt. Csörsz éjjel-nappal ott volt, és ha lankadtak emberei, ő folyvást biztatta, serkentette őket.

Délibáb várta, egyre várta Csörszöt. De hónapok, évek múltak, és Csörsz még mindig nem érkezett meg. Egyszer álmában úgy tetszett a leánynak, mintha vőlegényét látná jönni aranyos hajón az árok habjain. De Csörsz bizony nem jött el soha. Akkor éjjel, mikor Délibáb őt álmában látta, megint ott nyargalt az árok mentén és fáradt embereit a munkára buzdította. Zivataros, sötét éj volt. Egyszerre csak az ég tüzes villáma lecsapott s agyonsújtotta Csörszöt. A kifáradt nép pedig tüstént hazatért pihenni és megátkozta az árkot.

Mikor Délibáb az ő vőlegénye halálának hírét vette, fájdalmában megtébolyodott. Szűntelen azt beszélte, hogy Csörsz ott várja őt az árok vizének a fenekén, arany palotában. Egyszer megszökött hazulról, egyenesen neki ment a víznek s oda veszett. A gonosz Rád király pedig soha sem tudott szeretett gyermeke halála fölött vigasztalódni.

Borsodban az árok tövénél Ároktő még most is áll. Azon a helyen pedig, hol az ároknak vége szakadt, s a hol népek szállottak meg, Árokszállás épűlt.

Diós-Győr.

Azon a tájékon, a hol most Diós-Győr van, élt sok száz esztendővel ezelőtt egy Diós Pál nevezetű vadász ember. Szegény házikójára, mely az erdő kellő közepén egy dombon állott, egy óriás diófa vetett árnyékot. Ez a diófa volt Pál gazda családjának mindene. Gyümölcséből annyit szerzett, hogy megélhetett, míg a fának új gyümölcse megérett.

Egyszer, egy derűlt nyári estén, a mint a kis család a diófa hűvös árnyékában pihent, Pál gazda így kiáltott fel: »Istenem, Istenem, miért is nem adtál nekem sok kincset!«

»Hová beszélsz? — kiált a felesége — vagy fogy az eszed, hogy most egyszerre erőt vesz rajtad az elégületlenség?«

»Nézd, anyjuk — szólt tovább Diós Pál — milyen áldott, termékeny ez a vidék és mégis milyen puszta! A halmot nem építi, nem lakja senki, a tért nem szántja egy lélek sem! Hej, ha nekem módomban volna, én megnépesíteném e tájt. A hegyoldal szőlőt teremne; a bércz tetején vár állana. Parancsolnék a zuhatagnak, hogy vize malmokat hajtson. Feltörném a gyepet, hogy adjon piros magú kalászokat, és nem tudom én, mi mindent mívelnék még!«

Ezt mondta a vadász. És míg felesége bámúlva nézte, Pál felkelt s eltűnt az erdő mélyében. Ott bolyongva és gondolkozva töltötte a napot s az éjjelt, míg az álom végre el nem nyomta. Ekkor ezt álmodta: Egy ősz ember közeledett feléje, a ki így szólt neki: »Kérésed teljesűlni fog; csak eredj el, fiam, és ülj Nagy-Várad kapujában három napig!«

Pál gazda tüstént útnak indúlt s éjjel-nappal gyorsan haladt, míg végre Nagy-Váradra ért. Ott korán hajnal hasadtával leült a város kapujában és leste a jó szerencsét. Egyszer csak jön egy öreg ember s így szólítja meg Pál gazdát: »Mit kérsz egy napra?«

Pál elképedett, mert megismerte az öregben azt az ősz embert, a ki neki álmában kincseket igért volt. De a ki most a vadászszal beszélt, nem igért ám kincseket, hanem hat poltura napszámot. Mert ott a város kapuja előtt szoktak összegyűlni asszonyok, leányok, férfiak, hogy szőlőbe, rétre napszámba elszegődjenek. Az öreg ember is, a ki Nagy-Várad polgármestere volt, odébb szállított közűlök vagy ötvenet. Pált pedig, a ki hat polturáért nem akart menni, ott hagyta a faképnél.

Másnap megint megszólítja Pált az öreg ember: »Hát te, fiam, mit keresel itt?«

»Engedelmet, nagy uram — így felelt Pál — valakit várok.«

Pedig dehogy várt! Bánta szegény szörnyen, hogy ennyire eljött. Keserűen átkozta önmagát és álmát.

De már, ha itt vagyok, gondolta, bevárom a harmadik napot.

Harmadnapra azonban az öreg ember már összevissza szidta Pált, elmondta korhelynek, csavargónak.

»Megkövetem, nagy uram — szólt a szegény vadász — nem vagyok én sem korhely, sem csavargó. Egy bolond álom miatt van rajtam ez a veszedem. Otthon egy öreg ember jelent meg álmomban s azt mondta, jöjjek el Nagy-Váradra, üljek három napig a város kapujában, s akkor teljesűlni fog a kívánságom. De látom, lóvá tett az álmom.«

Az öreg ember erre olyat nevetett, hogy csak úgy peregtek a könnyei. »Ha az álom beteljesűlne — úgy mond — én talán herczeg is lehetnék. Már háromszor is álmodtam, hogy arra fel, messze, messze, nagy rengeteg terűl el, Bükk vagy hogy is hívják, hogy ott nagy kincset találok, csak indúljak el oda. Él ott egy Diós Pál nevű vadász, annak a háza előtt egy vén diófa áll. Csak a fát kell kivágni, s tövében három kád arany. Az apám sem hallotta hírét Bükknek, Diós Pálnak. Nos, földi, kell-e a kincs? Neked adom, csak menj oda!«

Így tréfált a vén ember. De Pál egy igét sem felelt, hanem kapta magát, elindúlt haza felé és otthon termett hirtelen. Másnap többed magával neki áll a fának. Reng a terebélyes diófa és a földre terűl. Túrják nagy mohón a földet ott, a hol állott. De biz' ott nincs egyéb, csak kő és agyag.

Mit tegyen most Diós Pál? Oda volt a diófa, mely családját táplálta. De restelte is mód nélkűl, hogy így pórúl járt. Mereven nézett egy darabig abba a tátongó gödörbe, a melyet ásott. Egyszerre csak megvillant benne egy gondolat. Oda fordúlt azokhoz az emberekhez, a kik vele együtt a kincset keresték, s így szólt:

»Ne tegyük le, atyámfiai, az ásót, hanem törjük fel vele ezt az avart. Meglássátok, találunk mi itt kincset, ha nem is három kád aranyat!« Evvel hozzáfogtak a föld míveléséhez. Nem sokára mások is melléjök állottak. Csakhamar benépesűlt az elhagyott vidék. Szőlőt ültettek a hegyoldalon, vár épűlt fent a bércztetőn, és munkára kényszerítették a zuhatag szilaj folyását.

Így megtalálta Pál gazda, a mit álmodott, a mit keresett.

Azt a helyet pedig, hol az összegyűlt nép megtelepedett, Diós-Győrnek nevezik mind a mai napig.

Török bosszú.

A híres Szoliman török császár ellen harczoló magyar hősök között kitűnt a tizenhatodik század közepe táján Kerecsényi László rendkivűli bátorsága által. De bátorságánál is nagyobb volt az ő szívtelensége, melyet különösen a törököknek kellett megsínleniök. A kezébe esett foglyokat többnyire halálra kínozta, a miért is rettegett volt az ő neve a törököknél. De a magyarok közt sem akadt valami sok barátja. Mindenki kerűlte ezt a »törökнyúzót«, a mint nevezni szokták, a kiről tudva volt, hogy a saját jobbágyait is gyötörte, sanyargatta.

Magyarországi jószágain kivűl volt Kerecsényinek Morvaországban, Nikolsburgban is terjedelmes birtoka. Ott neveltette tizenhárom éves fiát, Kristófot, s oda szokott maga is időről-időre menni, hogy a harcz fáradalmait kipihenje. Ilyenkor mindig vitt fiának egy pár török foglyot, hogy legyen neki czéltáblája, ha magát a lövésben gyakorolja. Az ilyen szerencsétlen fogoly, a kit e végből egy fatörzshöz kötöztek, néha elkínlódott három-négy napig is. Kerecsényi ugyanis úgy kívánta, hogy fia »gazdálkodjék« a törökökkel, ne oltsa el egyszerre egynek-egynek az életét, ne czélozzon a szívökre, hanem lőjjön ma a karjára, holnap a lábszárára s csak holnapután a fejére

vagy a mellére. Így gyakorolta Kerecsényi László az ő fiát is a kegyetlenségben.

Egyszer a »töröknyúzó« az ő fiának egy Ali nevű előkelő ifjú foglyot vitt Nikolsburgba. Ez az ifjú 5000 aranyat igért Kerecsényinek, ha őt atyjának kiadja. László úr elfogadta az ajánlatot, s Ali elküldte az ő szolgáját, Hasszant, a váltságdíjért Törökországba. De a határidő elmúlt, és Hasszan nem érkezett meg a pénzzel. Kerecsényi egy napig sem akart tovább várni, hanem átadta Alit fiának, Kristófnak, hogy bánjék vele is úgy, mint a többi fogolylyal. Hiába könyörgött a szegény ifjú László úrnak, hogy még csak vagy négy napig tűrtesse magát, hogy Hasszannak okvetetlenűl meg kell érkeznie, mert atyja nemcsak az 5000 aranyat, hanem az egész vagyonát is oda adja, hogy megváltsa a fia életét. De Kerecsényi nem engedett. Azonnal oda kötözték Alit egy fatörzshöz, és Kristóf fogta a kéziját s egymásután négy nyilat is lőtt a szerencsétlen ifjú testébe. Ájúltan függött Ali a köteleken, melyekkel karjai a fához voltak kötözve. Most egyszerre habzó lovon vágtatott a térre Hasszan, átadta az aranyokkal telt zacskót Kerecsényinek, aztán sietett, hogy leoldja a félholtra kínzott gazdája kezéről, lábáról a köteleket. E közben Ali is eszméletre tért. De Kerecsényi nagy haraggal oda sietett Hasszanhoz s így kiáltott:

»Lódúlj innen, pogány! Én csak annyit igértem, hogy 5000 aranyért kiadom a foglyot az ő atyjának,

de egyetlenegy szóval sem mondtam, hogy élve adom ki. Folytasd a lövést, fiam!« Evvel Kristóf még háromszor lőtt és kioltotta Ali életét. Hasszan pedig néma könyhullatással fogta gazdája holttestét és elindúlt vele hazája felé.

* *
*

1565-ben Szoliman török császár János Zsigmond hívására megint betört az országba rengeteg sereggel. Kerecsényi László Nikolsburgból sietett haza Magyarországba, mert a király Gyula várát bízta az ő kezére. E város közelében László úrnak terjedelmes birtokai voltak. A várat magát hamarosan kitatarozták, felszerelték jól ágyúkkal s egyéb védelmi eszközökkel, ellátták gazdagon pénzzel, lövő- és élelmi szerekkel és magyar és német helyőrséget helyeztek belé. A magyarok hadnagya Géczy János volt, a németeknek pedig Jörger és Hoppenrath voltak a vezéreik.

Alig végezte be a vár új kapitánya, Kerecsényi László, a védelemre legszükségesebb munkálatokat, máris ott termett 6000 emberrel Perszaf pasa, s mire nehány nap múlva a temesvári basa is hozzá csatlakozott egész táborával, nyomban hozzáfogott Gyula ostromához. Öt álló napig egyre lődözték, törték a törökök Gyula falait, de nem tudtak semmire sem menni. Végre hatodnapra Kerecsényi kénytelen volt embereivel a Huzarvárba visszavonúlni. De elébb felgyújtatta a várost, hogy az ellenség, mire majd elfog-

lalja, csak egy nagy pernyerakást találjon. A törökök azonban aknamunkáikkal itt is csakhamar sarokba szorították a várőrséget. A Huzarvár nemsokára merő egy rom volt, s Kerecsényi embereivel a várkastélyban keresett menedéket, a mely még a rómaiak idejéből fenmaradt nagy toronynyal volt megerősítve. Itt aztán valóságos halálmegvetéssel védték magokat a keresztyének, s noha a török négy napig, éjjel-nappal egyaránt tartó ostromot intézett ellenök, noha golyóival majdnem eltemette őket, mégsem volt képes kitartásukat megingatni. Mikor azonban az ellenség betömte az egyetlen forrást, a mely embereinket vízzel táplálta, mikor víz nélkűl szűkölködött ember és állat, megrendűlt a keresztyének bizodalma. Mindamellett esküvel fogadták meg egymásnak, hogy valamíg utolsó emberök az utolsó leheletét ki nem adja, védelmezni fogják a várat.

Perszaf basa a vízhiány hatására számítván, felszólította Kerecsényit, hogy adja meg magát. De ez a megadásról hallani sem akart. Ekkor a török vezér fahasábokból oly magas rakást hányatott, mint a mily magas volt a kastély fala, s erről intézett támadást a keresztények ellen. Kerecsényi azonban visszaverte a támadást, kirontott a kastélyból és fényes győzelmet aratott a törökökön. Vagy hatszáz halott borította a harcz színhelyét s két annyi török sebesűlt meg. Ezek közt volt a temesvári basa is. Ez a győzelem új reményt és bizalmat keltett a már-már

csüggedező harczosokban. Kezdtek új sánczokat hányni és kijavították a bástyákon lőtt réseket.

Kerecsényit azonban ez a pillanatnyi siker nem ámította. Ő jól tudta, ha emberei előtt titkolta is, hogy a kastély egy újabb, nagyobb rohamot nem képes kiállani. Ehhez járúlt még, hogy Géczy János azt a szomorú hírt hozta, hogy a törökök aláásták a bástyákat s ma-holnap légbe röpítik a kastélyt. László úr tehát éjjel levelet írt a török vezérnek, hogy hajlandó a kastélyt átadni, ha mindnyájoknak szabad elvonúlást biztosít. Ezt a levelet egy nyílra göngyölítette és lelőtte a török táborba.

Már korán reggel meg is érkezett Perszaf basának egyik követe, a ki ura üdvözletét hozta s azt az izenetét, hogy még az nap bővebb tudósítást küld. Embereinek pedig, a kik felháborodtak azon, hogy a kapitány az ő tudtok nélkűl izenetet vált a törökkel, azt hazudta Kerecsényi, hogy csak az ő hitehagyott sógorát, Rebeket, a ki a törökök szolgálatába szegődött, hívatta volt magához, attól akart egyet-mást megtudni. Ez az őrséget valamennyire meg is nyugtatta.

Ezt a sógorát, a ki Kerecsényinek halálos ellensége volt, mivel ez a furfangos, pénzsóvár ember őt örökségétől megfosztotta, csakugyan magához hívatta. Rebek el is jött és hosszasan, titkon beszélgetett László úrral. Az őrségnek feltűnt, hogy a török egyetlen lövést sem tett az nap. Nem sokára magához hívatta Kerecsényi az egész őrséget s előadta, hogy a vízverem-

ben fogytán van a víz, s az őrségben mind jobban szaporodik a betegek száma. De a mi fődolog, a kastély alá van aknázva, a török minden pillanatban légbe röpítheti a nélkűl, hogy ez ellen akármit is tehetnének, aztán elpusztúlnak egytől-egyig. »Pedig ennyi bátor ember — így folytatta Kerecsényi az ő beszédjét — ennyi lelkes hazafi mekkora szolgálatot tehetne még ennek a sokat szorongatott hazának. Én tehát azt hiszem, a király és a haza érdekében cselekedtem, midőn alkudozásokba bocsátkoztam az ellenséggel. Ime itt Perszaf basa írása pecsétekkel ellátva, a melyben esküvel igér mindnyájunknak szabad kivonúlást, ha ezt a roskatag kastélyt átadjuk. Rajtatok áll, határozzatok!«

Erre nagy dühösen előállott Géczy János s elmondta Kerecsényit hitszegőnek, árulónak, törökvezetőnek. »Tudja azt minden ember — szólt — mennyit ér a pogányok esküje, s a ki nem tudná, kérdezze meg, hogy járt Losonczi Temesvárott. De nem is arról van itt szó, megtartja-e a török az ő fogadását, hanem arról, hogy a keresztyén ember megtartja-e? Mi szent esküt tettünk, hogy az utolsó vércseppig védelmezni fogjuk ezt a kastélyt. Van-e köztünk, a kapitányon kivűl, csak egy is olyan alávaló, a kinek a lelkiismerete nyugodtan elviseli, hogy esküszegéssel váltotta meg nyomorúlt életét? A haza meg fog vetni bennünket, mint gyáva hitszegőket. Nem ha életben maradunk, ha meghalunk, teszünk a hazának szolgálatot, mert mások

lelkesűlni fognak a mi hűségünkön és buzdúlni a mi példánkon! Bajtársak! A ki velem egyetérez és egyetért, rántson kardot annak a jeléűl, hogy mint hű, becsületes katona örömest hal meg azon a helyen, a hova őt a kötelesség állította!«

Hiába volt a derék Géczy János lelkes felszólalása; a jelenvoltaknak csak kisebb része rántott kardot, a többinek pedig inába szállt a bátorsága. Lehorgasztott fővel és némán állottak ott.

»A többség az okos tanácsra hajt — szólt Kerecsényi László — nem pedig a felhevűlt vér sugallatára. Nincs okunk félni, hogy a török megszegi a szavát mert a fővezér aláírásán és pecsétjén kivűl, három előkelő török is a kezünkben van mint kezes. Ne higyjétek, hogy engem a csüggedés vitt erre az elhatározásra, hanem igenis az a belátás, hogy merő lehetetlenség ezt a kőhalmazt tovább védelmezni.«

Ezzel aláírták a várfeladást és elküldték a török táborba. Perszaf basa a feltételeket elfogadta, csak a jancsároknak egy havi bérét kérte még, hogy ezzel megvásárolja e félvad harczosok jóindulatát a kivonúlók számára. Kerecsényi 4000 tallért küldött, s a következő napra állapitották meg a kivonúlást.

Már korán reggel hozzáláttak a készülődésekhez. Fegyvert és pánczélt tisztogattak, lovakat nyergeltek, a betegeket eléhozták ágyaikból és kocsikra helyezték. Így telt el a fél nap. Végre déltájban kiindúltak a kastélyból, a melyet két hónapig védelmeztek volt. Elől men-

tek, mintegy kalauzokúl, Perszaf basa tanácsosai és szolgái, azután a betegek s a nép, mely a szomszéd falvakból Gyula várába szorúlt volt, majd a német láncsások és lovagok, ezek után pedig a magyar harczosok, és legvégűl Kerecsényi László a török kezesekkel.

A mint a török táborba értek, a kezesek rábeszélték László urat, hogy menjen el Perszaf basához az ő sátrába s köszönje meg neki azt a jóindulatot, melyet Kerecsényi személye iránt tanusított; az illedelem kívánja ezt így. Kerecsényi megfogadta a tanácsot. De alig lépett a vezér sátrába, egyszerre csak egy adott jelre elérohant tíz jancsár, elszedték fegyvereit és megkötözték. Kerecsényi némán s elképedve állott, akár egy kőszent.

»Végre kelepczébe kerűltél! — szólt gúnyosan Perszaf basa. — Itt vagy most hatalmamban, te kínzója a törököknek, te hóhéra egyetlen gyermekemnek. Tudod-e, ki vagyok? ki az, kit te Perszaf basa álnéven ismersz? Szerencsétlen atyja annak a szegény Alinak, a kit te, vérszomjas állat, halálra kínoztál. Ali ártatlan vére bosszúért kiált! Haláloddal fogsz lakolni az ő haláláért! Vigyétek Belgrádba!«

El is vitték még akkor nap és Belgrádban mély tömlöczbe vetették. De a várőrség sem járt másként. A mint Kerecsényi után a hadnagyok is Perszaf basa sátrába léptek, egyszerre neki esett az egész török ármádia a maroknyi csapatnak és felkonczolta. Még a

betegeknek sem kegyelmeztek. Csak egy-két ember menekűlt gyors paripán hírmondónak.

Miután Perszaf basa még Borosjenőt is bevette volt, Belgrádba utazott. Előhozatta Kerecsényit a tömlöczből és elment vele együtt Ali sírboltjába.

»Ismered-e még ezt? — kérdé sötéten, egy bebalzsamozott holttestre mutatva. — Tudd meg, megesküdtem a prófétára, hogy szerencsétlen gyermekemet, agg napjaim egyedűli reménységét, el nem temetem addig atyáim szokása szerint, a míg meg nem bosszúlom őt kegyetlen módon. Könnyű lett volna nekem a gyulavári kastélyt, azt a madárfészket, légbe röpítenem; de élve akartalak kézre keríteni. A te sógorod, Rebek, volt a készséges közbenjáró. Most menj; óráid meg vannak számlálva!«

Másnap bedugták Kerecsényit egy üres hordóba, mindenik dongába bevertek vagy száz hosszú szeget, aztán lehengerítették egy magas hegyről a Dunába.

Így lakolt Kerecsényi László nemcsak a kegyetlenségeért, hanem az esküszegéseért is.

Magyar bosszú.

Szapáry Péter, a mai gróf Szapáry családnak az őse, alig volt húsz esztendős, midőn egyik rokonával harczba indúlt a törökök ellen. Csákvárt akarták egy kis csapattal váratlanúl megrohanni, melyet az ellenség egy pár héttel előbb elfoglalt volt. Csakhogy a török a dolognak idejekorán neszét vette és visszaverte az éjjeli támadást. Szapáry Péter pedig, a ki harczi tüzétől elragadtatva, nagyon is előre nyomúlt, súlyos sebet kapott, és csak nagy ügygyel-bajjal tudták emberei a gyilkos dulakodásból kiragadni és haza vinni.

Mikor hosszú idő után mély sebéből felgyógyúlt, még számtalanszor harczolt a törökök ellen, a kiknek esküdt ellensége volt. Atyja halála után Péter lett a főváros közelében levő terjedelmes családi birtoknak az örököse. Itt szomszédja volt gróf Batthyány Ádámnak, ki a félholdat ép olyan kérlelhetetlenűl gyűlölte, mint ő maga. E szomszédjával életre-halálra szövetkezett Szapáry Péter, oly czélból, hogy szűntelenűl a sarkában lesznek a töröknek és tőlök telhetőleg ártani fognak neki, a hol s a mikor csak lehet.

Erre annyival is inkább volt alkalmuk, mivel a törökök urai voltak Buda várának és szűntelenűl ott jártak-keltek az ő birtokaikon, majd élelmet szállítva

Budára, majd meg foglyokat kisérve Törökországba. Ilyenkor aztán rájok ütött akárhányszor a két barát, elszedték tőlök az élelemmel és pénzzel megrakott társzekereket és felszabadították a foglyokat. Rövid időn rettegett neve lőn e két férfiúnak a törökök közt. Különösen az Érden állomásozó Hamzsa bég szenvedett tőlök sokat; alig múlt el nap, hogy embereiben, élelmi és hadi szereiben tetemes károkat ne okoztak volna. Több ízben egész seregével indúlt Hamzsa bég ellenök, hogy megsemmisítse őket. De vak dühében mindent fonákúl fogott meg, s a két barát mindannyiszor fényes győzelmet aratott rajta.

Végre a szerencse mégis kedvezett Hamzsa bégnek. Egyszer a törökök lest hánytak a két szövetségesnek, és Szapáry Péter hősies ellenszegűlés után megsebesűlve esett a lova alá, míg barátjának nagy nehezen sikerűlt megmenekűlni.

Volt most ujjongás Hamzsa seregében, hogy a rettegett ellenséget hatalmukba kerítették. A bég maga elé hozatta szerencsétlen foglyát, szidta, piszkolta, gyalázta és kétszáz ostorcsapást méretett a talpára. Azután bekötöztette sebeit és elküldte Budára a fővezérnek. Itt sötét, nyirkos, földalatti börtönbe vetették és egy kis rothadt szalmából szórtak neki almot, mint a hogy az állatoknak szoktak. Rosszúl bekötözött sebei feltörtek és kegyetlen kínokat okoztak neki. A dögleletes levegő, az éhezés és a sebláz már néhány nap múlva annyira kimerítették erejét, hogy a tömlöcztartó

sietett a fővezérnek jelentést tenni a veszedelemről. Ez korántsem akarta, hogy Szapáry meghaljon, hanem hogy minél keservesebb kínokat szenvedjen. Azért parancsot adott, hogy adjanak neki más szállást és állítsák helyre az egészségét.

A mint sebeiből kiépült, a fővezér szakácsához adták kuktának, a hol e tekintélyes férfiúnak, a kit nagyra becsült a fejedelem, s a kinek nevét nagy tisztelettel említette az országban mindenki, a legalávalóbb munkákat kellett végeznie. Holmi rossz ételmaradékot és undorító moslékot kapott eledelül. E mellett a fővezér cselédjei, nyilván gazdájok parancsára, ütötték-verték és minden kigondolható kínokkal gyötörték.

De legkegyetlenebbül bánt vele Hamzsa bég, valahányszor vagy hivatalosan, vagy látogatóba jött Budára. De Szapáry Péter minden megalázást, minden kegyetlenséget néma megadással tűrt; soha egy panasz-szó nem jött ajakára, soha sem alázta meg magát azzal, hogy kínzóinak rimánkodott volna, hogy könyörüljenek rajta.

Egyszer Hamzsa bég megint Budán járt s magához hívatván Szapáryt, gúnyosan így szólt neki: »No, szomszéd, jól folynak-e dolgaid? meg vagy-e sorsoddal elégedve?« S midőn Péter őt egy szóra sem méltatta, a bég dühösen így kiáltott fel:

»Nagyon is jól bánnak veletek, ti kutyák, azért vagytok olyan büszkék. De a prófétára mondom, meg-

töröm büszkeségedet! Megalázlak, mint a barmot; olyan munkát fogsz végezni, mint az oktalan állat!«

Ezzel kivezetteté Szapáryt a mezőre, előhozatott egy ekét, jármot vetett a szerencsétlen férfiú nyakába, befogatta egy rabszolgával együtt az eketalyigába és nagyott csapott rá az ostorral, mint a baromra, hogy húzza az ekét. Az oda gyűlt csőcselék pedig kaczagott s igen jól mulatott e jeleneten.

Ez a meggyalázás végre megtörte Szapáry állhatatosságát. Egy tapodtat sem akart menni, akárhogy ütötte is kínzója az ostorral. Erre Hamzsa kifogatta és ötvenet üttetett az ostorral a talpára. És most, noha a lábán alig állhatott, keserves kínszenvedések közt, mégis csak fel kellett azt a táblát szántania.

Ez alatt Batthyány Ádám mindent elkövetett, hogy szerencsétlen barátját kiszabadítsa. Elébb Hamzsa béggel akart alkudozásokba bocsátkozni, de ez kereken kijelentette, hogy a föld sűrű kincseért sem bocsátja szabadon foglyát. Azután a budai basához fordúlt, a ki azt üzente vissza, hogy 30 ezer forintért kiadja Szapáryt. »Ez valóságos potomár ilyen nevezetes emberért«, jegyzé meg gúnyosan.

30 ezer forint abban az időben akkora összeg volt, hogy előteremtésére s így Szapáry kiváltására nem igen lehetett remény. De azért Batthyány nem csüggedett. Ő maga pénzzé tette mindenét, Szapáry neje eladta minden jószágát, minden drágaságait, sőt még rokonok és ismerősök is felajánlottak jókora összege-

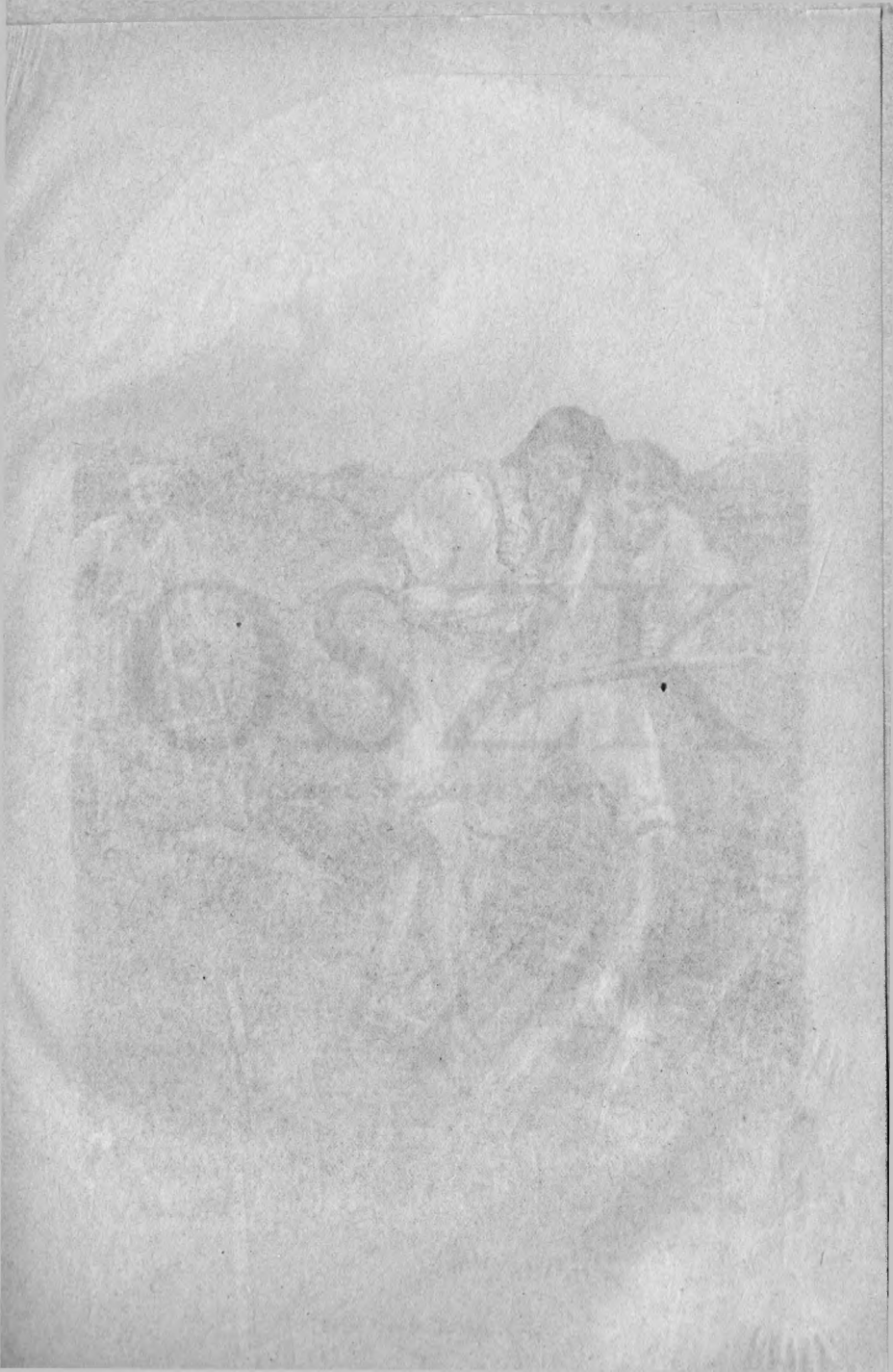

töröm büszkeségedet! Megalázlak, mint a barmot; olyan munkát fogsz végezni, mint az oktalan állat!»

Ezzel kivezettelé Szapáryt a mezőre, előhozatott egy ekét, jármot vetett a szerencsétlen férfiú nyakába, befogatta egy rabszolgával együtt az eketalyigába és nagyott csapott rá az ostorral, mint a báromra, hogy húzza az ekét. Az oda gyűlt csőcselék pedig kaczagott s igen jól mulatott e jeleneten.

Ez a meggyalázás végre megtörte Szapáry állhatatosságát. Egy tapodtat sem akart mozni, akárhogy ütötte is kinzója az ostorral. Erre Hamzsa kifogatta és ilyenet ütetett az ostorral a talpára. És most, noha a látom ang állhatott, keserves kínszenvedések közt, mégis csak fel kellett azt a táblát szántania.

Ez alatt Batthyány Ádám mindent elkövetett, hogy szerencsétlen barátját kiszabadítsa. Előbb Hamzsa beggel akart alkudozásokba bocsátkozni, de ez kereken kijelentette, hogy a föld szerő kincseért sem bocsátja szabadon foglyát. Azután a budai basához fordult, a ki azt üzente vissza, hogy 30 ezer forintért kiadja Szapáryt. «Ez valóságos pótomár ilyen nevezete rombe-ért«, jegyzé meg gúnyosan.

30 ezer forint abban az időben akkora összeg volt, hogy előteremtésére s így Szapáry kiváltására nem igen lehetett remény. De azért Batthyány nem csüggedett. Ő maga pénzzé tette mindenét, Szapáry neje eladta minden jószágát, minden drágaságait, sőt még rokonok és ismerősök is felajánlottak jókora összege-

Nyomt. Kellner és Mohrluder, Budapest.

ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

ket, és mégsem tudtak többet előteremteni, mint a követelt váltságdíj felét. A jobbágyok önkényt megadóztatták magokat, sokan közűlök elszéledtek mindenfelé az országban, hogy a szükséges pénzt szeretett urok kiszabadítására összekoldulják — de mind hiába.

Már három esztendeje elmúlt annak, hogy Szapáry Péter török fogságba esett, midőn egyszer gróf Batthyány Ádám véletlenűl megtudta, hogy egy előkelő aga van útban Törökországból Buda felé fontos megbízásokkal. Tüstént összeszedte minden embereit és lesbe állott velök. Rövid várakozás után csakugyan jött az aga jókora kisérettel. Batthyány nagy erővel neki ront s egy félórai kétségbeesett vagdalkozás után szerencsésen elfogja az agát, mert embereinek erősen megparancsolta volt, hogy a világért meg ne öljék, s ha csak lehet, meg se sebesítsék.

Alig esett a budai basa értésére, hogy foglyúl ejtették az agát, a ki neki személyes jó barátja volt, azonnal elküldött Batthyányhoz megtudni szabadon bocsátásának a feltételeit. Épen ezt akarta Batthyány elérni és váltságdíjúl mesés összeget követelt. Mikor aztán a basa alkudozni kezdett vele, Ádám gróf azt az ajánlatot tette, hogy adja ki cserébe az agáért Szapáry Pétert. A basa ráállott, és már néhány nap múlva keblére szoríthatta Szapáry az ő szeretett hitvesét és ölelhette hű fegyvertársát, a ki addig nem nyugodott, míg ki nem szabadította őt kínzói kezéből.

De milyen állapotban tért haza a szerencsétlen ember! Teste, mely csontvázzá soványkodott, rongyokba volt göngyölítve. Haja, szakálla megnőtt és megőszült idő előtt, és térdei inogtak a gyöngeségtől. Sebei ismét sajogni kezdtek, s az ütlegek és a nehéz lánczok törései is nagy fájdalmat okoztak neki. A hű hitves minden gondozása és ápolása mellett sem tudott erőhöz jutni. Így sínlődött már hónapok óta Szapáry, midőn egyszer csak harczi riadó futotta be az országot. Seregeket gyűjtöttek, fegyvert kovácsoltak s mindenféle készűleteket tettek. Buda várát akarták visszafoglalni a törököktől.

Szapárynak egy perczig sem volt maradása otthon. Hiába volt az orvosok intése, hiába neje kérése, rimánkodása. »Nem kivánok élni — így felelt — ha részt nem vehetek hazám felszabadításában.«

Legott felfegyverezte embereit s elindúlt Buda vára alá, a Lothringeni herczeg táborába. És a hazafiúi lelkesedés csodát mívelt: gyengesége eltűnt, új erő ömlött el izmaiban. Hősiesen, halálmegvetéssel küzdött abban a véres harczban, mely az 1686. évi szeptember 2-át oly emlékezetessé tette népünk történetében, jókora részt szerzett magának a főváros visszahódításának a dicsőségében.

Mikor lecsendesűlt a harczi zaj, a győzők legelébb is hálát adtak a diadalosztó Istennek, azután víg lakomában gyűltek össze a vezérek. Itt Lothringeni Károly herczeg, a fővezér, felköszöntötte lelkes szavakkal

Szapáry Pétert, magasztalta hősiességét és felajánlotta neki jutalomúl kegyetlen ellenségét, Hamzsa béget, a kit a vár vívása közben elfogtak volt, hogy bánjék vele tetszése szerint. Szapáry köszönettel fogadta az ajándékot. S míg barátjai ki nem fogytak a tanácsokból, mint fizesse vissza a gonosz bégnek mindazt, a mit vele tett, egy szolga elfutott Hamzsa bég börtönébe s hírűl vitte neki, a mit hallott, hogy a kegyetlen török rémületében gyönyörködjék.

Alig volt vége a lakomának, a két barát, Szapáry és Batthyány, ott termett a fogoly bégnél, a ki börtönének egy zugában kuczorodott.

»Ismersz-e még, Hamzsa — kérdé Péter úr — tudod-e, hogy enyém vagy testestűl-lelkestűl?«

»Tudom, hogy neked ajándékozott a fővezér — felelt a török — de azért még nem vagyok a tied és tehetetlen bosszúdtól nem félek.«

»És mit gondolsz, Hamzsa, mi szándékom van veled?«

»Hát mi lehetne más, mint hogy bosszút állj rajtam.«

»Tévedsz, Hamzsa! Én megbocsátok neked. Szabad vagy; elmehetsz tetszésed szerint akár hova!«

Révedezve, mint a ki mély álomból ébred, nézett Hamzsa Szapáryra. »Nem; te csak ámítasz engem — szólt hosszabb hallgatás után — halandó ember ilyen nagylelkűségre nem képes.«

Csak nagy fáradsággal tudta vele Szapáry elhitetni, hogy ez neki komoly szándéka. »Az én vallásom — úgymond — azt követeli híveitől, hogy ellenségeiknek megbocsássanak és hogy jót tegyenek azokkal, a kik velök rosszat tettek. Esküszöm neked, hogy vallásom e parancsa szerint fogok cselekedni.«

Erre Hamzsa hirtelen felszökött, Szapáry lábaihoz borúlt, átkulcsolta térdeit és így szólt: »Ó bocsásd meg nekem, nemes férfiú, azt, a mit rajtad elkövettem. Én őszinte, igaz lélekkel megbánom. Angyali jóságodnak én többé hasznát nem vehetem. A mint az a kárörvendő szolga eljött s tudtomra adta, hogy a te kezeidbe kerűltem, egy pillanatig sem kételkedtem, hogy te engem a leggyötrelmesebb módon fogsz halálra kínozni. Hogy tehát e gyötrelmeket kíkerűljem, mérget vettem. Érzem is már a hatását. De mivel a te Istened ily nemes vallásra tanít, ime halálom óráján ő hozzá fordúlok. Ha már élni nem élhetek mint keresztyén, legalább meghalni akarok keresztyénűl. A te Istened, a ki immár az én Istenem is, meg fogja nekem bocsátani, a mit ellened vétettem.«

Ez a vallomás mélyen meghatotta a két barátot. Azonnal orvost hívattak, de orvosi segítség már nem használt. Hamzsa bég egy óra múlva meghalt. Szapáry fényes temetést rendezett neki. Mint legközelebbi gyászolója, ő ment mindjárt a koporsó után s kikisérte néhai kegyetlen ellenségét egész a sír kapujáig.

Kenyérkő.

Egy szegény ember, ki már egy év óta betegségben nyomta kemény vaczkát, épen aratás idején kezdett lábadni bajából. A munkára még tehetetlen volt. Elment tehát a mezőre, hogy egy kis eledelt kéregessen apró gyermekei számára, hogy éhen ne veszszenek szegények. Megáll egy szántóföldön, hol egy gazdag ember a kazal árnyékába dűlve nézi, mint aratják emberei a bő áldást.

»Az Isten áldja meg a munkádat!« szólt a szegény ember.

A gazdag csak fejével bicczentett és egy szót sem szólt. Rá sem nézett a szegény ember szenvedő arczára, és a lelke sem súgta meg, hogy a gyámoltalant fel kellene segíteni. De a szegény ember áldó szavának megvolt az a hatalma, hogy ma többet levágtak tízen, mint tegnap hatvanan.

Másnap a szegény ember megint kivánszorgott a gazdag földjére. Kévét kötöttek, kalangyáztak,*) mindenki sürgött-forgott.

Szólt a szegény ember: »Istenem, be boldog, a ki dologhoz láthat, kereshet, a kinek annyija van, hogy bőségéből a szegénynek is jut! Neked szépen adott az Isten, szaporítsa még többre nálad!«

*) Keresztekbe rakták a kévéket.

A fukar gazdag a szégyenlős szegény ember szavait nem akarta megérteni. A szegény tehát búsan elment. De szava megint csodát mívelt. A gazdag ember kalangyái akkorák lettek, mint megannyi hegy. És a mint a gazdag egy óriás asztag árnyékában falatozni kezdett, kenyere is csodás módon oly nagy lett, mint egy halom.

Harmadnapra ismét elment a gazdaghoz a szegény ember. Most már az éhség erőt vett szégyenkezésén, s így szólt: »Ki megnövelte a vetést; ki megáldotta a kalászt s nem engedte, hogy jég, szárazság, sáska semmivé tegye; ki az aratónak erőt adott a munkára: az Isten nevében kérlek, gazdag, adj egy pár kévét a szegénynek!«

De a gazdag ily kemény szavakkal mordúlt rá a szegény emberre: »Mi gondod arra, a mit nekem jó sorsom adott? Jó volna, úgy-e, hízni a más kenyerén? Ki az ég madarát táplálja, annak legyen gondja reád!«

Ez a gonosz beszéd igen elkeserítette a szegény embert, és ily átokra fakadt: »No ha oly kemény a szíved, mint a kő, válj hát kővé mindenestűl!«

És csakugyan kővé vált nyomban a gazdag ember ott ültőhelyében, és kővé vált a kalangya és a kenyér. Azt a kerek halmot pedig, mely a gazdag kenyere volt, még most is Kenyérkőnek nevezik.

Törökkút.

Dicső emlékezetű Hunyady Mátyás királyunk többször összetűzött volt nyugati szomszédjával, Fridrik német császárral, és sűrűn vezetett hadat Morvaországba és Sziléziába. Ezért Magyarország északnyugati határszéleit jól megerősítette és Zápolya Istvánra, egy kipróbált hűségű, kemény vitézre bízta. Zápolya Trencsént választotta lakóhelyűl, de a várat elébb első rendű erősséggé alakította. Hatalmas gránitkoczkákból épűlt falai szédítő magasságra emelkedtek. Tetemes tornyok meredeztek a várfalak sarkain s a kapuk fölött, mint megannyi óriási őrök. Földalatti, boltozott tárházakban volt felhalmozva a tömérdek élelem. Háromszoros kapuk csapóhidakkal zárták el a bejáratokat. Egy nagy baja volt azonban e hatalmas várnak: hiányzott a víz. A régi vár beérte két vízveremmel. Ámde ezeknek a vize kevés is volt annyi ember és állat számára, a mennyi különösen egy ellenséges megszállás esetén a várba szorúlt, de meg sokszor ihatatlan, sőt egészségtelen is volt. Igyekezett is már Zápolya ezen a bajon segíteni. Olaszországból hozatta a legügyesebb építőmestereket, hat különböző helyen is leásatott már vagy ötven ölnyi mélységre, de egy csepp víz nem sok, még annyit sem találtak. Zápolya szidta, piszkolta az építőmestereket, bosszankodott erősen, hogy kárba veszett az a tömérdek munka és költség, a mit az új vár épité-

sére fordított, de mind hiába — az a szikla, a melyen Trencsén vára épült, csak nem ijedt még az ő haragjától, csak nem adta ki a vizét.

Épen egy új helyen fúratott le Zápolya — immár heted ízben — a mélységbe, hogy az annyira áhított vizet nyomozza, midőn követ érkezett Trencsén várába sürgős üzenettel, hogy Zápolya Budán teremjen nyomban, mert a király hadat indít a török ellen. Alig telt el egy pár nap, már úton volt Zápolya fegyvereseivel Buda felé s onnét nagy sereg élén Moldvába ment. A hadjárat rövid volt. A magyarok győztek és dicsőséggel és hadi zsákmánynyal gazdagon tértek vissza. Zápolya a győzelem jutalmául sok előkelő foglyot kapott, a kikért váltságdíjúl mesés összegeket remélhetett.

Messze földről sereglett össze a nép annak a fénynek és pompának a csodájára, melylyel a győzelmes hadvezér bevonúlását tartotta Trencsén várába. Lobogó zászlókkal, lelkesítő zeneszó mellett mentek elől a gyalogosok, majd tüszkölő, délczeg paripákon a lovasok, erre szerecsenek egy egész karaván tevét vezettek, tele rakva a sok gazdag zsákmánynyal. Ezután szomorúan, lehorgasztott fejjel lépegettek az előkelő hadi foglyok, férfiak és nők, kiséretökben pedig egy egész sereg rabszolga. Most maga a vezér következett fekete ménlovon, aranyhímes és drágakövekkel pitykézett fényes öltözetben, kapitányaitól körűlvéve. Végre megint gyalog és lovas harczosok sokasága. Zápolya felesége, Hedvig tescheni herczegnő, hölgyei kiséretében nagy pompával vonúlt ki Trencsén várából férje ünnepies fogadására.

Volt a török foglyok között egy feltűnő szépségű hajadon, a szultán egyik fő-fő emberének a leánya, a kit Fatmé-nak híttak. Ez jegyese volt egy előkelő, vitéz ifjúnak, és egybekelésök előtt egy pár nappal történt rajta az a szerencsétlenség, hogy néhány rabszolganőjével együtt a győzelmes magyarok kezébe esett. De ő azonnal fel tudta magát találni. Elhallgatta, hogy kicsoda, egyik cselédjének a ruhájába bújt, rabszolganőnek mondta magát és leányainak szigorúan megparancsolta, hogy olykép bánjanak is vele. A mint most Trencsén várába érkeztek, Zápolya István kiválasztotta, a mi csak drága és szép volt a hadi prédában, s odaadta hitvesének ajándékúl. Eléje állította továbbá a foglyúl ejtett rabszolganőket, hogy azok közűl válaszszon tetszése szerint akárhányat. Hedvig szeme azonnal megakadt Fatme finom termetén és bájos arczán. A sok között legelsőnek őt választotta s már rövid idő múlva annyira megkedvelte a török leányt, hogy mint komorna mindig körűlötte kellett maradnia. A szerencsétlen Fatme pedig, hogy magát el ne árúlja, oly pontosan, ügyesen s oly jókedvvel tett meg mindent, mintha gyermekkora óta mindig csak cselédi munkát végzett volna.

Így telt el vagy egy fél esztendő. Zápolya megint igen rossz kedvű volt, mert épen jelentették neki, hogy a kútásás új próbája megint csütörtököt mondott s hogy az újonnan érkezett német kútmester kereken kijelentette, hogy tiszta lehetetlenség Trencsén várában vizet előteremteni. Egyszerre csak hírűl hozzák neki, hogy egy sereg török kereskedő békezászlót lobogtatva bebocsáttatást kér,

s hogy a társaság feje Zápolyával egy fontos ügyben beszélni szeretne.

Bebocsátották őket, s egy ifjú török, a ki magát a csapat fejének vallotta, s a kit Omárnak híttak, Zápolya elé lépvén, így szólt: »Győzelmes vezér! Mi, a te szolgáid, a kiket kegyes voltál színed elé bocsátani, kereskedő emberek vagyunk s azért állottunk össze és tettük együvé csekély vagyonunkat, hogy kiváltsuk azokat a hadi foglyokat és rabszolgákat, a kiket Allah, az ő neve legyen áldott, a ti kezeitekbe adott, s hogy haza vigyük őket az ő szomorkodó családjaik körébe. A ti dicsőséges és hatalmas királyotok engedelmével járjuk sorra azokat a várakat, a hol szerencsétlen foglyainkat rablánczon tartják, s eddig is már kiváltottunk ötvennél többet. Engedd reménylenünk, győzelmes hadvezér, hogy te is ép oly kegyes és jóságos leszel irántunk, mint a te dicsőséges királyod s mint azok a nemes urak, a kiknél eddig jártunk, s hogy jó pénzért te is szabadon bocsátod azokat a szegény hitfeleinket, a kik a te kezedben vannak!«

Az ifjú rokonszenves külseje, nemes magatartása és lelkes előadása igen kedvező benyomást tett Zápolyára. »Nem fogsz csalatkozni — felelt — ha azt reményled, hogy én velem is boldogúlsz, hogy én sem leszek fillérezőbb, mint a többiek. Ha megfelelő váltságdijakat igértek, akkor kiadom a foglyokat mind, kivévén természetesen azokat a rabszolgákat, a kiket feleségemnek és embereimnek már odaajándékoztam, mert azokkal már nem én rendelkezem!«

Most Zápolya parancsára elővezették a foglyokat. Omár tekintete végig futott rajtok, s arczára mély búbánat árnyéka borúlt, midőn Fatmét nem látta közöttük. Egy lajstromot húzott elő s úgy tett, mintha számba venné a foglyokat, hogy megvannak-e mindnyájan.

»Uram — szólt az ifjú s az izgatottságtól akadozott a szava — a rabszolganők közűl hiányzik hat s a rabszolgák közűl kilencz. Nem volnál kegyes azokat is kiadni?«

»A kiket én kiadhatok — felelt Zápolya — azok itt vannak mind, s a kik hiányzanak, azokat nyilván elajándékoztam. Megmondtam már, hogy azokkal többé nem rendelkezem.«

»Úgy hát légy kegyes, óh uram, megparancsolni a te embereidnek, hogy adják el ők nekünk azokat a rabszolgákat, a kiket nekik ajándékoztál.«

»Semmi közöm többé ahhoz a jószághoz — felelt türelmetlenűl Zápolya — a mit egyszer elajándékoztam. Azokról a rabszolgákról szó se legyen többet!«

»Csak egyet, kegyes, jó uram — esengett Omár — csak egyetlenegyet adj vissza! Megfizetek érte aranynyal és drágakövekkel. Csak Fatmét bocsásd szabadon, a többit hadd tartsák meg embereid!«

»Eh! legyen vége ennek a huzalkodásnak — szólt bosszankodva a vezér — hát kufárnak tartasz-e engem, pogány?! Fatme nem eladó a Kelet minden kincséért sem. Ő az én feleségemnek legkedvesebb cselédje!«

E szavakra Omár Zápolyának lábaihoz borúlt s így szólt: »Tudd meg hát, vezér, én nem vagyok kereskedő

és Fatme nem rabszolganő. Gyűlölöm ezt az álarczáskodást, a melyre rábeszéltek. Iszmail bég az én nevem, a mely, jól tudom, Jaicza vívása óta nem ismeretlen a magyar hadseregben. Ime, térdeimen könyörgök neked, vezér: add vissza Fatmét, az én menyasszonyomat!«

Zápolya összeránczolt szemöldöke alól sötét tekintetet vetett reá és így szólt: »E kemény kősziklából teremts elő vizet, csak úgy fogod e szembe a könyörűlet vizét csalni!« Evvel sarkon fordúlt s ott hagyta a törököt.

De ez felszökött s utána sietett. »Egy szót még, vezér — mondá. — Ha megcselekszem azt, a mi előtted lehetetlennek látszik, ha vizet fakasztok e sziklából: szavadnak állasz-e és szabadon bocsátod-e Fatmét?«

»Itt a kezem rá — felelt Zápolya — én a szavammal nem játszom, akár barátommal, akár ellenségemmel szemben.«

* * *

Közismert dolog, hogy a törökök akkoriban az aknamunkákban várak támadásánál és védelmezésénél valóságos csodákat míveltek. A mi törökeink is, a kik kereskedők képében érkeztek Trencsénbe, s a kik ott fogva voltak, ugyancsak értettek hozzá. Neki állottak nyomban mindnyájan az ásásnak. Hetek, hónapok múltak, s a munka szakadatlanúl folyt. Omár, vagyis igazi nevén Iszmail, táplálta embereiben a reményt s a kitartást lelkes szava, példája és igéretei által.

De a szikla konok és átalkodott maradt. Minden erőlködésnek, minden kitartásnak nem volt a jutalma még

csak egy parányi kecsegtető jel sem, hogy ez őrült vállalatnak végre mégis lesz foganatja. Már három éve múlt, hogy túrták-fúrták a kősziklát. Hiába volt Iszmail atyjának, sőt magának a szultánnak a kérése, parancsa, fenyegetése. Iszmail a hazatérésről még csak hallani sem akart. Hihetetlen mélységbe jutottak már le, s a víznek még mindig semmi nyoma.

A tartós nagy izgalom s az emberi erőt meghaladó munka végre leütötte a szerencsétlen ifjút a lábáról; sulyos beteg lett. Most magához hívatta embereit, a kik őt mód nélkűl szerették, s ezeknek szent hittel meg kellett fogadniok, hogy az ő halála után folytatni fogják a munkát és kiszabadítják Fatmét a fogságból.

Zápolya István pedig mindent elkövetett, hogy Iszmail életét megtartsa. Saját orvosával gyógyíttatta és megengedte Fatménak, hogy ő ápolja, gondozza beteg vőlegényét. De az ifjú egészsége napról-napra hanyatlott, úgyannyira, hogy a javulás reményének utolsó szikrája is kialudt lelkében. Csakhogy ő nagyon őrizkedett, hogy valahogy el ne árúlja kétségbeesését, sőt ő vígasztalta Fatmét, hogy ne veszítse el bizalmát, reményét.

Egyszer, a mint Iszmail a félholtnak susogó hangján megint biztatta Fatmét, szokatlan zaj ütötte meg fülöket. »Itt a víz! Itt a víz! Allah, Allah! áldott legyen Allah!« ez a kiáltás hangzott az egész várban. A mi lehetetlennek látszott, megtörtént. Hetvenhat ölnyi mélységben végre ráakadtak egy bő vízforrásra. Iszmailra ez a hír úgy hatott, mint a tikkadt mezőre a nyári eső. Szemlátomást

javúlt az egészsége, és rövid időn teljesen kiépűlt. Zápolya István nemcsak hogy szavának állott, hanem Fatménak királyi nászajándékot is adott, mielőtt útnak eresztette. Hiszen leghőbb kívánsága teljesűlt: az ő vára, a hatalmas Trencsén, immár legyőzhetetlen lett.

A trencséni vár kútját pedig, a melyhez mélységre nézve fogható nincsen, a szerelmesek kútjának, vagy törökkútnak nevezik mind a mai napig.

Szent-György lovag.

A Duna alsó folyásánál, ott, a hol ma Temes és Krassó vármegyék elterűlnek, élt réges-régen, még mielőtt őseink a magyar hazát elfoglalták volna, egy vajda, a kinek egyetlen csodaszép leánya volt. Ez a leány volt az éltes atya minden öröme, minden reménysége. De a nép is élt-halt a fejedelem leányáért, mivel az ép olyan mértékben volt jóságos és gyöngéd szívű is, mint a milyen szép volt.

Egyszer nagy beteg lett a vajda leánya. Messze földről hívattak híres orvosokat, azok mindenfélét megpróbáltak, hogy meggyógyítsák, de nem volt semmi foganatja. A betegnek napról-napra szemlátomást fogyott

az ereje, s már minden órában várták a halálát. E miatt nagy volt a szomorúság a vajda egész országában. Mindenki oly feszült várakozással leste a vajda palotájából jövő híreket, mintha csak saját legkedvesebb atyjafiának az élete forgott volna veszedelemben.

A vajda ott ült néma bánatában elmerűlve, midőn belépett egy ősz-öreg juhász s arra kérte, engedje meg, hogy ő is hadd nézze meg a beteget. Ő sok mindenféle gyógyító erejű füvet ismer, csodálatos hatású írt tud készíteni és már sok, igen sok embert kigyógyított súlyos nyavalyából. Hogy a vajda megengedte, a juhász megnézte, megvizsgálta a beteg leányt, aztán sok jóféle fűből herbatéát főzött neki, a mitől valamennyire jobban is lett. Az öreg juhász erősen biztatta a vajdát, hogy a leánya egészsége teljesen helyre fog állani, csak küldje el arra a vidékre, a hol ő a nyáját legelteti. Van ott egy magas szikláktól körűlvett völgyben egy meleg forrás, a mely párologva felbuzog a földből. Ha annak a vizével él egy darabig, biztosra igéri, hogy felépűl rövid időn.

Élt ott azokon a magaslatokon, melyek a völgyet körűlvették, egy György nevű lovag. Akkoriban még mind pogányok voltak annak a vidéknek a lakosai. György lovag egyike volt a legelsőknek, a kik a keresztyén vallást felvették. Most is egy vén tölgy árnyékában pihent s egy szent könyvben olvasgatott. Körűlötte a réten lovai legeltek, mellette kopói ficzánkodtak. Egyszerre csak vészes jajkiáltás csapja meg a lovag fülét. A ko-

pók is abba hagyják pajzán játékukat és fülelni kezdenek. Most a vérfagyasztó sikoltozás újra hangzik. György gyorsan felkap fehér ménlovára, dárdát ragad és lóhalálában vágtat arra felé, a honnét a kiáltás hangzott.

De hirtelen ágaskodni kezd a lova. A szikla széléhez ért, és előtte szédítő mélység tátongott. A lovag előtt, a mint a völgybe letekintett, borzasztó látvány tárúlt fel. Jajveszékelve és kezeiket tördelve asszonyok térdeltek. Köztök ájúltan feküdt egy hajadon, a vajda beteg leánya. Körűlöttök pedig vérökben fetrengve és haldokolva a lovagok, a kik őket kisérték. Ezt a vérontást egy rémséges sárkány okozta. Most, hogy a lovagokat már mind leterítette, mint valami mozgó hegy, úgy közelgetett a szörnyeteg a kétségbeesett asszonynép felé. Szemei szikráztak, rettenetes torkán tüzes párákat lehelt ki és kéthegyű lángnyelvét vérszomjasan öltögette áldozataira.

György körűlnézett, ha nem talál-e utat, mely a szikla tetejéről a völgybe levezet. E pillanatban észrevették őt az asszonyok. Azt hitték, hogy az ég angyala, kit az Isten az ő szabadításukra küldött, és feléje nyújtva karjaikat, szívszaggató kiáltást kezdtek. György megsarkantyúzza ménlovát, neki ugrat és zúgva, robogva repűl le a mélységbe. Utána a kopói mind. Csodálatos módon a lovagnak a legcsekélyebb sérűlése sem történt. Gyorsan nekiront a szörnyetegnek és hosszú kétségbeesett viaskodás után szerencsésen legyőzi.

Első dolga a szent lovagnak az volt, hogy leszállt a lováról, térdre borúlt s úgy adott hálát az Istennek,

hogy ő általa védte meg csodás módon az ártatlan asszonyokat. Aztán elment a hörgő, vonagló szörnyeteghez, hogy végkép kioltsa életét. Jó kardjával lecsapta a fejét. Ezt pedig fogta és rettenetes erővel átdobta a Dunán, Szerborszag hegyei közé. Ott egy sziklahasadékba esett, a mely fölött később Galambócz, vagy a mint a szerbek ejtették: Kolumbács vára emelkedett.

A sárkány fejéből azóta évenként tömérdek menynyiségben kelnek ki azok a veszedelmes kolumbácsi legyek, a melyek szúrásukkal még mai napság is oly nagy pusztításokat tesznek lábas jószágunkban.

A Duna mentén azon a sziklafalon, a melyről Szent-György lovag lovával leugrott volt, mind a mai napig megmaradt a ló patkójának s a kopók lábainak a nyoma. Az odavaló nép pedig ájtatos tiszteletben tartja e nyomokat, melyek az ő védszentjének a bátorságát hirdetik örök időkre.

A litavai oltárkép.

Litava vára Hont megyében, a melynek most már csak a romjai láthatók, a Bebek, Thurzó és Zápolya híres családoknak volt a fészke évszázadokon át. A várhegy aljában terül el Litava helysége, egy kisded falu, a melynek lakosai földhöz ragadt szegény pásztoremberek és földmívelők. A falu templomában egy ősrégi, fára festett oltárkép van, a mely a rajta lévő kétfelé nyíló ajtókkal többnyire be van zárva, s melyet mint szent ereklyét nagy kegyeletben tart az egész vidék népe. E képen a litavai meredek várhegy van ábrázolva abban az időben, mikor még vár sem volt rajta. A tetejéről pedig marczona, vad külsejű emberek egy papot taszitanak le az alúl felállított láncsák hegyeire. Vagy százötven esztendővel ezelőtt még fent a várban őrizték ezt a képet, és csak akkor került az a falu templomába, mikor az utolsó hajdú is kiköltözött a már-már omladozó erősségből.

Azt a jelenetet pedig, mely a képen ábrázolva van, így beszeli el a nép:

A Sajó melletti szerencsétlen ütközet után volt. A tatárok vad csordái elözönlötték Magyarországot, lerontották a városok falait, elhamvasztották a falvakat, lemészárolták a lakosokat külömbség nélkűl, férfit és nőt, aggot és gyermeket. Az ország északkeleti hegyes vi-

déke aránylag még legkevesebbet szenvedett a dúlókfosztók pusztításaitól. Oda csak egy-egy portyázó csapat vetődött, s ha aztán martalék- és vérszomját lecsillapította, visszatért a főtömeghez.

Egy ilyen csapat, egy éhes sáskaraj, lepte el Litava vidékét is. A kinek jártányi ereje volt, futott előlök a faluból az erdők rengetegébe. Csak elaggott vének, kisdedek és betegek maradtak a faluban, és ezekkel együtt ott maradt a község nyolczvan éves lelkipásztora is, a ki feltette volt magában, hogy osztozik ez ügyefogyottakkal minden búban-bánatban s elszenvedi velök együtt, ha kell, a halált is. Mind a templomba menekűltek s elzárták, eltorlaszolták az ajtókat s ablakokat.

A tatárok csakugyan feldúlták és lángba borították a falut és most a nagy terméskövekből épűlt templomot járták körűl, melyből a félholtra réműlt emberek szívszaggató jajgatása hangzott, s azon tanakodtak, mint lehetne oda legkönnyebben bejutniok. Ekkor az öreg pap felállott a karzat egyik ablakára és szóval és jelekkel könyörgött az embertelen vadaknak, hogy kegyelmezzenek a szegény emberek életének. A tatárok hosszú póznán egy pecsétekkel ellátott magyar írást nyújtottak fel a papnak, a melyben hittel bizonyította egy szomszédhelység papja — nyilván kierőszakolták ezt az írást tőle — hogy ezek a tatárok emberségesen bánnak a magyarokkal. Jelekkel is értésökre adták a templomban lévőknek, hogy nem lesz semmi bántódásuk, csak nyissák ki a templom ajtaját. A szegény emberek hittek az írásnak és

kinyitották az ajtót. Berohantak most a vérengző vadak, megfertőztették az oltárt, elrabolták a szent edényeket, verték, kínozták minden kigondolható módon a szerencsétleneket, s a mint látták, hogy ez emberek közűl egy sem válik be rabszolgának, elhatározták, hogy rakásra öldösik őket mind. Egy tatárnak az indítványára mégis kegyelmet igértek azoknak, a kik hitöket elhagyják. Az agg lelkipászor, a kit legjobban megkínoztak, kijelentette, hogy ő kész inkább a leggyötrelmesebb halált elszenvedni, semhogy az ő hitében megtántorodjék, és híveit is lelkes szavakkal buzdította az állhatatosságra.

Ez az ellenszegűlés nagyon felbőszítette a tatárokat. Kapták, felhúrczolták az embereket a hegyre, mások pedig a meredek sziklafal tövében vagy kétszáz láncsát dugtak a földbe, hegyeikkel felfelé, aztán kezdték a szerencsétleneket lezuhintani a hegy tetejéről az alant meredező láncsák hegyeire.

Négynek oltották már ki ily kegyetlen módon az életét. Mikor ezt a többiek látták, már-már ingadozni kezdtek. Erre előállott megint az öreg pap, buzdította, tüzelte embereit, a hogy csak tőle telt, hogy ne irtózzanak a haláltól, ajánlják lelkeiket az egy élő Isten kegyelmébe.

»No hát lássuk, megsegít-e a te Istened?« szóltak a tatárok és letaszították a jámbor aggastyánt a hegytetőről. De csodák csodája! Estében, mintha egy láthatatlan kéz ragadta volna el, egyszerre csak eltűnt nyomtalanúl.

Ennek láttára rémület fogta el a tatárokat. Lovaikra kaptak s úgy vágtattak el onnét, mintha csak a förgeteg seperte volna el őket. A keresztyének pedig térdre borúltak s úgy adtak hálát az Istennek csodálatos megmentésökért.

Az öreg pap, a mint a hegyről letaszították volt, megakadt egy kiálló sziklán lévő cserjében. Úgy tűnt el a hegy tetején állóknak a szeme elől. Egy ideig eszméletlenűl feküdt. Később, mikor felocsúdott, kiabálni kezdett, mire aztán előjöttek az emberek s kötelekkel, rudakkal, létrákkal szerencsésen lehozták arról a veszedelmes helyről.

Litava vidékének jámbor népe századokon át megünnepelte kegyelettel ezt az emlékezetes napot. Később azonban, a török világ idejében, kiveszett a szokásból ez az emlékünnep, s ma e csodálatos történetet még csak a monda őrzi és az oltárkép Litava templomában.

Oroszlánkő.

Trencsén vármegye északi részén egy felhőbe nyúló szikla tetején meredeznek Oroszlánkő várromjai és daczosan tekintenek szét a vidéken, tiszta napos időben egészen le Nagyszombatig. Egy hatalmas hegy csúcsára borúl egy magános óriási kőszál, és e kőszálra kapaszkodik fel három szakaszban Oroszlánkő vára, a középkori építmények legmerészebbike egész Magyarországon. A vidék puszta és vad. A szem köröskörűl nem lát egyebet, csak meredek sziklákat, a melyeknek fejeit kopaszra mosták az évezredek zivatarjai és összezúztáktörték az ég tüzes villámai. A fül egyebet sem hall, csak tomboló zúgását a vad viharoknak, a melyeknek e vidék kirepítő fészkök.

Ki építette e kietlen vadonba, távol az emberek barátságos tanyáitól, e hatalmas várat?

Hallgassátok meg, mit beszél róla a monda!

Rozgonynál volt az ütközet. Megtörték trencséni Csák Máté hatalmát, a ki legtovább és legnagyobb erővel szegűlt ellene Róbert Károly királynak, és seregei szétbomlottak és szétszóródtak minden irányban. Mátyusföldre*) visszatért lassanként a béke és a nyugalom

*) Magyarországnak azt a részét nevezték és nevezik még maiglan is így, a mely Pozsonytól Visegrádig és a Dunától egész a Kárpátok gerinczéig terjed.

és evvel együtt sok elzüllött lakosa is, kiket a hatalmas úr a hadviselésre kényszerített volt.

De alig tértek vissza az emberek a béke foglalkozásaihoz, megint rémületbe ejtette egy új csapás az egész vidéket. Pásztoremberek panaszolva beszélték, hogy juhaik egyre fogynak, vesznek. Eleinte azt hitték, hogy a sziklahasadékokba esnek, vagy hogy farkasok ragadják el, melyek a hosszú háború alatt nagyon elhatalmasodtak volt azon a vidéken. De ez esetek mind sűrübben ismétlődtek, úgyannyira, hogy a pásztorok nem merték nyájaikat a hegyek közé kihajtani. Midőn később emberek is kezdtek el-eltünedezni, nagy rémület fogta el a lakosokat. Sárkányt emlegettek sokan, mások óriási szárnyas kígyónak mondták azt a szörnyeteget, mely áldozatait még a magánosan álló kunyhókból is kiragadta. S ez a veszedelem mind nagyobb területre terjedt, egész a morva határig. Végre alig merte valaki a háza táját elhagyni. Féltökben az emberek földjeiket nem mívelték, s a közlekedés az egyes helységek közt teljesen megszűnt.

Épen abban az időben történt, hogy Róbert Károly király meglátogatta azt a vidéket, mely neki legutoljára hódolt. Nyájas és barátságos módja által akarta a Mátyusföldnek még mindig duzzogó lakosait megnyerni. A király atyai gondoskodással tudakolta a vidék bajait és kívánságait, s ekkor elmondták neki, mekkora pusztítást tesz egy ismeretlen szörnyeteg a lábas jószág-

ban, s hogy alig múlik hét, hogy vagy itt, vagy ott egy-egy embert is el ne ragadna.

A király tüstént kihirdetteté az egész vidéken, hogy nagy jutalomra számíthat, a ki az országot e nagy csapástól megszabadítja. Akadtak is akárhányan, a kik szerencsét próbálni kiindúltak az ismeretlen ellenség legyőzésére. De sokan nem tértek vissza soha, a többi meg sehol sem tudott a félelmes fenevadnak a nyomára akadni. S mintha ez az üldözés még jobban felbőszítette volna a szörnyeteget, ezentúl prédáját csakis az emberek soraiból szedte, és a lakosok jajkiáltása napról-napra nagyobbodott.

Most a király akkora területet igért annak, a ki e veszedelemnek véget vet, a mennyit áttekinthet körös-körűl arról a helyről, a hol a szörnyeteget megöli. Az ország minden vidékéről, sőt még a külföldről is jött a sok szerencse-vadász, a sok vakmerő kalandor. De biz' azok mind az ő elődeik sorsára jutottak. Úgy látszott, nincsen mód, nincsen remény, hogy e szegény vidék megszabadúljon ettől a rettenetes csapástól.

Nagy szerencséjére azonban megszabadította a véletlen. Annak a vidéknek egy kis hegyi falujába nem rég tért haza egy legény, a kit Benczének híttak. Őt is elvitték volt Csák Máté emberei a háborúba. Ott harczolt az elsők között Rozgonynál, megsebesűlt és csak hónapok múlva, miután mély sebéből kiépűlt, tért vissza szülőhelyére. Az alatt vén atyja meghalt, s a mi kevéske vagyona volt, a háborús időkben elkallódott. Már ré-

ban, s hogy alig múlik hét, hogy vagy itt, vagy ott egy-egy embert is el ne ragadna.

A király tüstént kihirdetteté az egész vidéken, hogy nagy jutalomra számíthat, a ki az országot e nagy csapástól megszabadítja. Akadtak is akárhányan, a kik szerencsét próbálni kiindúltak az ismeretlen ellenség legyőzésére. De sokan nem tértek vissza soha, a többi meg sehol sem tudott a félelmes fenevadnak a nyomára akadni. S mintha ez az üldözés még jobban felbőszítette volna a szörnyeteget, ezentúl pedigul csak az emberek soraiból szedte, és a lakosok jajkiáltása napról-napra nagyobbodott.

Most a király sokféle területet ígért annak, a ki e veszedelemnek véget vet, a mennyit áttekinthet körös-körül arról a helyről, a hol a szörnyeteget megöli. Az ország minden vidékéről, sőt még a külföldről is jött a sok szerencse-vadász, a sok vakmerő kalandor. De bizony azok mind az ő elődeik sorsára jutottak. Úgy látszott, nincsen mód, nincsen remény, hogy e szegény vidék megszabadulion ettől a rettenetes csapástól.

Nagy szerencséjére azonban megszabadította a vidéket. Annak a vidéknek egy kis hegyi falujába nem rég tért haza egy legény, a kit Benczéknek hittak. Őt is elvitték volt Csák Máté emberei a háborúba. Ott harczolt az elsők között Rozgonynál, megsebesült és csak hónapok múlva, miután mély sebéből kiépült, tért vissza szülőhelyére. Az alatt vén atyja meghalt, s a szegénykevéske vagyona volt, a háborús időkben elkallódott. Már ré-

OSZAK

gebben, még mielőtt háborúba ment, eljegyzett volt Bencze magának egy szegény árvaleányt, a ki egy módos földmíves gazdánál szolgált. Márta hű maradt vőlegényéhez, noha távollétében akárhányszor holt hírét terjesztették. Hogy olyan szegények voltak mind a ketten, mint a templom egerei, egyelőre még csak nem is gondolhattak a házasságra. De Bencze megtermett, munkagyőző legény volt. Serényen dolgozni akart, míg legalább a házassági költséget megszerzi. Menyasszonyával hetenként csak egyszer-kétszer beszélgethetett este, a bevégzett napi munka után. A mi a világban történik, avval Bencze nem sokat törődött. Hallotta ugyan, mit igért a király annak, a ki a szörnyeteget megöli, de esze ágában sem volt, hogy a szülőhelyét még egyszer elhagyja. Azonban, mint a többi emberek a szörnyetegtől való félelmökben, ő is mindig fegyveresen járt-kelt.

Történt egy este, hogy a jegyesek a szokottnál tovább beszélgettek reményeikről és jövőjükről. Márta kikisérte Benczét az utczaajtóig, s épen el akartak válni egymástól, a mint mellettök egy bokorban egyszerre megvillan két tüzes szem, menydörgésszerű ordítással előrohan egy fenevad, megragadja Mártát és viszi gyorsan futva magával. Bencze a kétségbeesés erejével utána dobja szekerczéjét, azután rettenetes kiabálással fut a szörnyeteg után. S míg a falubeliek a lármára ébredeznek s kifutnak a házakból, Bencze mind közelebb ér az ellenségéhez, melyet, a mint a vérnyom mutatta, szekerczéjével megsebesített, s mely prédájának súlya miatt

nem futhat teljes gyorsasággal. Végre utóléri s egész a markolatig döfi jó kardját a fenevad horpaszába. Most a vad ott hagyja áldozatát, olyat ordít, hogy megrendűl belé a föld, aztán a vakmerő támadóra rohan. Bencze éles karmoktól érzi szétmarczangolva testét. Hatalmas kardcsapásai csak fokozzák a szörnyeteg dühét. Ez kitátja borzasztó száját, hogy elnyelje ellenségét. De Bencze e pillanatban mélyen a torkába mártja vasát. Az állat egy farkcsapással földre teríti Benczét, aztán egy pár lépést tesz még támolyogva s borzasztó hörgéssel kiadja páráját. A mi vitézünk pedig összeszedi utolsó erejét, odavonszolja magát Mártáig, a ki vérbe köpűlve ott fekszik hanyatt, az életnek minden jele nélkűl. Benczének is hirtelen elsötétűl a szeme, és összeroskad menyasszonya mellett.

A falu népe éjjel a világért sem mert volna az eltűnt két ember keresésére kiindúlni. De hajnal hasadtával a férfiak jól felfegyverkezve neki bátorodtak, s a vérnyomot követvén, elértek a gyilkos küzdelem helyére. Egy hatalmas oroszlánt találtak ott karddal a torkában s tőle nem messze a szerencsétlen mátkapárt.

A mint ezeket a faluba bevitték, nagy örömükre azt vették észre az emberek, hogy még ki nem fogyott belőlök végkép az élet. Sikerűlt is őket nem sokára eszméletre hozni, sőt megérték a falubeliek azt a nagy örömet, hogy hosszú, gondos ápolás mellett tökéletesen felgyógyúltak.

A király, a kinek nyomban hírűl vitték ezt az

az esetet, megtartotta igéretét s oda ajándékozta azt az egész környéket Benczének örökös tulajdonúl. Annak a magas hegynek a tetejében pedig, a melynek tövében a bőszűlt oroszlánt megölte volt, Bencze számára hatalmas várat épittetett s elnevezte a tett emlékére Oroszlánkőnek.

Később, mikor Bencze hős nemzetsége kihalt, e sziklavár a Jakusicsok birtokába kerűlt, és Jakusics várának nezeték sokáig.

Mohos.

A bérczes Gömörben a Mohos nem valami nagy hegy. Nincs rajta régi vár, és nemes vad sem tanyáz a környéken. De van a tetején egy ingovány, melyről a következőket beszéli a szózatos monda:

Nem tudni, honnan, egy szegény ember vetődött réges-régen ide s ezt a halmos vidéket nézte ki magának lakóhelyűl. Irtotta az erdőt mindenfelé, erőt akart venni a cseplyén és bozóton. Később a serény új gazda fecske módjára sárkunyhót ragasztott a hegy oldalához. Majd egy süveg búzát vetett el, s minthogy erős akarattal győzte, idővel a jó Isten felvitte a dolgát. Mire megvénűlt, a szántóföld, szőlő és rét egész határrá nőtt a keze között. Oldalánál pedig felnőtt, dologgyőző fiak álltak, a kiknek magoknak is számtalan csemetéjök volt.

Három-négy unoka is mászkált egyszerre az öregnek a térdein. Szegény azt sem tudta, melyik másik. Az öröm és hála könnye ragyogott a szemében, mikor magát a kicsinyekben harmad-negyedízig látta. Mindnyájan egy család voltak; a perpatvarnak hírét sem hallották. Eszök ágában sem volt, hogy külön kenyéren éljenek. Azonban óhatatlan, hogy konkoly ne vegyűljön még a legtisztább búza közé is. Egy idő óta az öreg azt vette észre, hogy valami rossz szándék ejtette gondolkozóba fiait. Puhatolt, fürkészett és rájött, hogy fiai az osztozkodáson törik a fejöket. Az öreg szépen elvárta, míg egyszer körűlötte volt az egész házanépe. Ekkor, egy szép ünnepnapon, így szólt gyermekeinek:

»Fiaim, a kegyelmes Isten megáldotta kezünk munkáját. Szorgalmunk után az ő jóvoltának köszönhetjük, hogy immár egy kis jómódra tettünk szert. De higyjétek el, ha a fél világ a mienk volna, még annál is többre becsűlném azt a szép egyességet, a melyben eddig éltünk. Tietek lesz az egész vagyon, a melyet szereztünk. De kérlek, ne dobjátok el magatoktól a legbecsesebb kincset, a szép egyességet. Holtig maradjatok együtt. Bármily sok legyen is, a mink van, de gondoljátok meg, hogy könnyen elkallódik, a mit sok felé osztunk. Mély igazság rejlik abban a közmondásban, hogy: áldott a sok kéz és az egy akarat. Sok apa eldarabolja vagyonkáját gyermekei között. Egynek-egynek nehány barázda jut, a melyből alig tud megélni. Tűz vagy betegség egészen tönkre teszi az egyiket. Talán

soha sem lábal ki bajából, s mikor látja a másiknak a gyarapodását, irígykedik reá. A szerencsésebb pedig gazdagabb lesz, lenézi szegényebb rokonait, és olyan sok szerető szív elfordúl egymástól.

A fiúk némán, tisztelettel hallgatták az öreget; átlátták, hogy igaza van. Nem sokára az öreg gazda meghalt. Nagy búbánat volt e miatt az egész család szívében. De lassacskán felébredt bennök az elaltatott vágy is. Előbb csak magokban gondolták, most már hangoztatták is, hogy osztozni akarnak. Még a gyászos harangszó, a sír kongó öble is szűntelen azt verte a fülökbe: osz-toz-zunk, osz-toz-zunk! Alig múlt el egy hét a temetés után, máris hozzá fogtak az osztozkodáshoz. A testvérek jámborak, engedékenyek voltak; egy tinón vagy egy kaszás réten össze nem pöröltek. Az osztály tehát, úgy a hogy, de megesett. Végre hat szép páros tulok volt még hátra. Hosszú, fényes volt a szarvok, olyan kövérek voltak, mint a hal, s a ma leesett hó sem lehetett fehérebb náloknál. Egyik sem volt alábbvaló, egyik sem volt szebb közöttök, egyforma szépek voltak, s mi tűrés-tagadás, a fiaknak is egyformán tetszettek. Ezt a hat tulkot mindegyik fiú szerette volna, s így a testvérek sokáig nem tudtak megegyezni. Végre így szólt az egyik:

»Isten ellen való vétek volna ezeket a szép állatokat egymástól elválasztani. Hajtsuk a tulkokat a Mohosnak. Ott mindenikünknek van egy-egy darab földje. A kinek a részén delelni meghevernek, azé legyen a hat

páros tulok. A ki nyertes lesz, az igazítsa el közöttünk az osztály hátralevő ügyét-baját is, változtasson, ha mit jónak lát, határozzon belátása szerint. A többi meg huzalkodás nélkűl egyezzék bele, csak hogy egyszer vége legyen már ennek az átkos zenebonának.«

A testvérek ráállottak. A tulkok pedig, mintha csak megértették volna, a mit beszéltek, neki szilajodva rontottak az erdőségnek. Bőgtek, öklelőztek, a földet kaparták. Már messze hallatszott a tulkok kolompja, ekkor utánok indúlt a rokonság s egy sereg kiváncsi ember. Útközben találgatták, hol fognak a tulkok lehelverni. Az egyik azt mondta, hogy az avaros, cserjés tetőn. A másik azt hitte, hogy a jobb oldalon lévő nagy tisztáson. A harmadik biztosra vette, hogy az északi lejtőn fognak delelni, mert ott jó hűvös van. Ez alatt a megizzadt sereg elérte a hegy gerinczét. Körűlnéztek, nem láttak semmit; hallgattak, füleltek — egy darabig jó távolról kolompszó és bőgés hallatszott, aztán az is megszűnt, csupán a harkály kopácsolt. A csapat bejárta mind a két hegyoldalt, de a hat tuloknak sehol nyoma sem volt. Végre felhatoltak a tetőre, a honnan elébb a kolompszót és a bőgést hallották. De, a mint oda értek, némán visszahökkentek. A tetőn az előtt nem volt más, csak avar, cserje. Most pedig mély láp borította. Ez nyelte el a hat páros tulkot. Hosszú szarvoknak a hegye még itt-ott kilátszott, majd az is elmerűlt végkép.

A testvérek szótlanúl hazatértek. De ennek a cso-

dának a láttára egynek sem volt többé kedve kivenni a maga jussát. Szépen együtt maradt az egész család, s áldott lőn a sok kéz és az egy akarat.

És még most is, ha éjjel tompa zúgás hallatszik a hegyoldalon, azt mondja az ott legelésző pásztor ember: »Meghal rövid nap valaki, s osztály lesz; bömbölnek a Mohos tulkai!«

A vinnavári lakoma.

Ung vármegyében, a Nagy-Mihályról Szobránczra vezető országúttól északra emelkedik egy magános hegy tetején Vinna vára, és a hegy aljában elterül a hasonló nevű helység. Ennek a kisszerű várnak a tizenhetedik század közepén Eödönffy István, egy régi, vitéz nemzetség ivadéka, volt az ura. István szülei korán elhaltak, s ő a lelketlen gyámja szigorúságát nem tudván elviselni, megszökött hazulról. Sokáig bolyongott szerte a világban. Harczolt a svédek és francziák ellen, majd haza került és II. Rákóczy György hű embere lett, később pedig részt vett a lengyel zavarokban. Mikor végre, megúnván ezt a földönfutó életet, visszatért szülőföldjére, hogy terjedelmes birtokain nyugalomban éldegéljen, nagy meglepetésére elfoglalva találta minden atyai jussát kapzsi

rokonai által, a kik neki egyebet sem hagytak, mint azt a kőrakást, a melyet Vinna várának neveztek.

Évtizedekig tartó bolyongásai alatt István sok mindenfélét látott és tapasztalt, a mi szellemét és belátását érlelte. Ő nem csak a hadi művészetre vetette volt a fejét, hanem a tudományoknak is nagy kedvelője volt; sokat tanúlt, búvárkodott. S mint afféle bölcselkedő ember csekélylőleg vélekedett vagyonról, gazdagságról. Megvetette az emberi hiúságot s vele együtt mindazt, a mit az emberi hiúság nagyra becsűl. Ez oknál fogva, hogy ím gonosz atyjafiai az ő birtokait szép szerivel ki nem akarták adni, István nem is pörlekedett velök. »Hadd tartsák meg — úgy mond — hadd veszszen a lelkükön!« Egy vén szolgájával, a ki őt messze kalandútjain híven kisérte volt, bezárkózott Vinna várába, s a világgal mitsem törődvén, egyre csak a könyveit bújta. Oda sem nézett rokonai gúnyolódásainak, a kik őt eszelősnek, bűvésznek s mindenfélének elmondták. Hébekorba el-ellátogatott még hozzá a jóféle atyafiak közűl egyik-másik, hogy a világ előtt takargassák azt a szakadást, a melynek az ő telhetetlenségök volt az oka. De hogy mindig órákig kellett a felvont csapóhíd előtt várakozniok, mielőtt a vén cseléd bebocsátotta volna őket, végre elmaradoztak sorra s vállat vonva ott hagyták magára azt a mogorva csodaszentet.

A vidék népe pedig sok mindenfélét beszélt Eödönffy Istvánról. Vadászok, pásztorok és csőszök akárhányszor látták az őszbevegyűlt, szikár férfiút, a mint éjjel vén

szolgájával a határban őgyelgett és különféle füveket szedegetett. Látták, a mint éjfélkor hirtelen merő egy lángban állott Vinna vára, aztán ép oly hirtelen elsötétűlt megint. A kik a várhoz közel jártak, sokszor úgy érezték, mintha alapjában erősen megrendűlt volna a várhegy; mások pedig nagy förgeteget éreztek Vinnából kiindúlni. De az egész vidéken mindenki nagy tiszteletben tartotta Vinnavár urát, mivel ő sűrűn felkereste a szegényeket, ügyefogyottakat, betegeket és segített rajtok vigasztalással, adománynyal, orvossággal.

Történt egyszer, hogy Vesselényi Ferencz, Magyarország nádora, országos ügyekben utaztában Vinna vidékére vetődött és Eödönffy István egyik női rokonához szállott, a kinek ott fényesen berendezett kastélya volt. Ez a rokona, egy özvegyasszony, volt a legkapzsibb, legerőszakosabb István valamennyi atyjafiai közt. Hogy nagyúri vendégét mulattassa, meg talán azért is, hogy magát a nádor előtt az erőszak gyanujától tisztázza, az özvegyasszony Eödönffy Istvánra és remete életére terelte a beszédet s elmondta, mi mindent mesélnek róla a vidéken.

»Különös ember lehet az az Eödönffy — szólt Vesselényi növekedő érdeklődéssel — nagy kedvem volna vele megismerkedni.«

»Az lehetetlen — mondák többen. — Az úgy irtózik az emberektől, mint az ördög a tömjéntől. Évek óta szóban sem állott senkivel; azóta talán beszélni is elfelejtett.«

»Csak nem kell a dolgot túlozni — szólt közbe a háziasszony. — Rokonom elvégre is ősi nemes család ivadéka s tudja, mi a becsület; aztán meg magyar ember, a ki rendkivűli kitűntetésnek veszi, ha az ország nádora nála látogatást tesz, kivált ha ez a nádor Vesselényi Ferencz, s kivált ha vendégűl jelenti be magát holnap ebédre!«

Ezt a gonoszlelkű özvegy azért mondta, hogy atyjafiából, a kit mindenéből kifosztott volt, ezenfelűl még csúfot is űzzön, hogy őt zavarba hozza, mert jól tudta, hogy Eödönffynek nincs módjában vendégeket látni, hogy talán azon a két tányéron kivűl, a miről maga és cselédje eszik, egyéb evő edénye sincsen. A társaság ezt az indítványt hangos kaczagással fogadta, s azonnal elküldtek, már csak tréfából is, egy követet, ki a nádort bejelentse.

A követnek most kivételképen nem kellett a várkapu előtt sokáig várakoznia. Mintha csak előre tudta volna Eödönffy, mi hírt hoz, ő maga fogadta s a nádor üzenetére ezt felelte:

»Mód nélkűl örűlök ennek a ritka megtisztelésnek, de különösen annak, hogy viszont láthatom Vesselényi Ferenczet, régi fegyveres pajtásomat, a ki én rólam bizonyosan megfeledkezett már, de a kit én el nem felejtek soha. Nagyon szívesen látom őt holnap ebédre. De arra kérem, hozza el magával e váratlan viszontlátás örömének a megünneplésére egész kiséretét. Kedves rokonomat is kérem, jőjjön el egész házanépestűl a

nádorral együtt és viselje ez ünnepi alkalommal Vinna várában a háziasszony tisztjét, hogy az Eödönffy név becsületén, a melyet közösen viselünk, valahogy csorba ne essék.«

Ez üzenet hallatára bezzeg elhalt a társaság ajkán a kaczagás. Attól tartottak, hogy pajzánságukért holnap sovány ebéddel és kínos unatkozással lakolnak. Különösen szepegett a drágalátos háziasszony, a ki attól félt, hogy István valami csínyt fog vele elkövetni. Csak az tartotta benne a reményt, hogy, ha más nem, megvédelmezi a nádor jelenléte.

A meghatározott időre ott termett Vinna várában az egész társaság, urak, úrnők, cselédek és csatlósok lóháton és kocsin. Itt nagy meglepetés várt rájok. Egy egész csapat libériás szolga fogadta a vendégeket és bevezették. a lovakat a tágas istállókba. Vesselényi, karján vezetvén az özvegyet, és nyomában egész kisérete, felment a lépcsőn, a hol nyájasan, nyugodt méltósággal fogadta a vár ura és bevezette őket a termekbe. A mit itt láttak, az bámulatba ejtette még a pompához szokott Vesselényit is. Egész sora a pazar fénynyel és kényelemmel berendezett termeknek Alig hittek a szemöknek. Különösen azt nem tudták észszel felérni, hogy fér ennyi és ekkora terem ebbe a várba, a mely kivűlről oly kicsinynek, szegényesnek és roskatagnak látszott. Hát még mikor egy adott jelre az egész kisérettel az ebédlőbe léptek és a hosszú asztalnál helyet foglaltak! A mi csak drága és ritka étel a világon van, azt szemet és ínyt ingerlőleg arany tálakon feltálalva hordta

a sok fényes öltözetű szolga. A boroskupák, tányérok, evőeszközök csupa színaranyból voltak. A hegyi kristály poharakban tündöklött és gyöngyözött a tokaji és budai bor. Az egész lakoma alatt egy láthatatlan zenekar játszott hol víg, tánczra csalogató, hol édes andalító darabokat, hol pedig lelkesítő hadi indúlókat. A vendégek ámulatát csakhamar felváltotta a pezsdűlő jókedv. Alig tudtak betelni a finom, ízletes ételekkel, a tüzes, zamatos borral. Azután megeredt a víg beszélgetés, dévajkodás és a lelkes felköszöntések hosszú sora. Végre Vesselényi jelt adott, s az egész társaság felkelt az asztaltól. A nádor kezet szorított a háziúrral, megköszönte a szíves vendéglátást és megdicsérte, emberei zajos helyeslése közben, a pompás ebédet, a melynél különbet még soha sem evett. Azután lóra pattant s útnak indúlt az egész vendégsereg.

Vagy egy óráig mentek már Vesselényiék és egyre dicsérték Vinnavár pompáját és a királyi lakomát. Esteledni kezdett, és csípős északi szél fújt végig a mezőn. Egyszerre nagy kaczagás hallatszott. Vesselényinek egyik tisztje, a ki megfoghatatlan módon a pazar lakoma után azonnal megéhezett volt, a tarsolyába nyúlt, a hol egy kis elemózsiát tartogatott, s ime a darab őzczomb és czipó hamuvá változott. Csakhamar azonban felhagytak a nevetéssel. Elképedve állottak és nézték egymást. Csak most vallotta meg egyik a másikának, hogy őt már jó ideje, hogy gyötri az éhség, csakhogy restelte bevallani. A nádor is panaszkodott, hogy csak úgy sötétűl a szeme világa

a nagy éhségtől. A drágalátos özvegy pedig éktelenül óbégatni kezdett, hogy az Istenért! az Isten irgalmáért! segítsenek, hozzanak orvost, mert ő meg van mérgezve.

»Nyomban előre vagy Vinnára, vagy a legközelebbi faluba!« parancsolta Vesselényi, és az egész társaság, az éhségtől is űzve, ugyancsak vágtatni kezdett. Így nyargaltak lóhalálában már egy óránál tovább és se Vinnába nem jutottak, sem egy falut, de még csak egy viskót sem találtak. Ez alatt öreg este lett. A nagy sötétben még fokozódott a zavar. Majd erre botorkáltak, majd meg arra. Éheztek és fáztak kegyetlenül, nekimentek egymásnak, az egyik egy mély árokba dűlt lovastúl, a másik elsüppedt valamely mocsárban, mindnyájan pedig rútúl szidták a gonosz özvegyasszonyt, a ki oka volt az egész bajnak. A lovak is kimerűltek a nagy hajszában s az égségtől, mert az ő abrakjok csak úgy szemfényvesztés volt, mint a gazdáik lakomája, és nem mentek se té- se tova. Végre nem maradt egyéb hátra, mint az Isten szabad ege alatt tölteni az éjjelt.

Vesselényi egy kőre kuczorodva és fehér köpönyegébe burkolva virrasztott egész éjszaka. Volt ideje erről a különös esetről gondolkodni. Rá is jött csakhamar, hogy Eödönffyék közt valami viszály foroghat fenn, s hogy István evvel a varázslattal kiváltképen az ő rokonát, az özvegyet, akarta csúffá tenni. Hogy a dolognak a nyomára jőjjön, előhívatott az özvegy kiséretéből egy vén cselédet, ez aztán el is mondta neki aprójára, mint vették

el a rokonok, élükön az a jóféle özvegy, Istvántól az ő atyai örökségét, s mint lett Eödönffy leginkább az atyafiak erőszaka miatt ilyen csodaszentté.

Soha a hajnal hasadását nagyobb örömmel nem üdvözölték, mint a mi társaságunkban. Tüstént összeszedelőzködtek, hogy elindúljanak egy falu irányába, a mely tőlök alig volt egy puskalövésnyire. Vesselényi elbúcsúzott az özvegytől, a kinek két napig vendége volt, s a ki a halálos félelemből, a melyet az éjszaka kiállott volt, már felocsúdott valamennyire.

»Még sem lehetett az valami nagyon veszedelmes méreg — szólt enyelegve a nádor — a mit Eödönffy az ételekbe kevert, mert látom, nincsen hál' Isten a nagyasszonynak már semmi baja sem.«

»Nincs, nincs, az igaz — felelt zavarát rosszúl rejtegetve az özvegy — de lehetett volna, és varázslatával elveszíthetett volna könnyen mindnyájunkat az az ördöngős bűvész. Nem is volna szabad tűrni, hogy az afféle varázslók szabadon járjanak-keljenek.«

»No, no — csillapította Vesselényi — már nem égetünk boszorkányokat, s a mint tudom, nem is igen árt Eödönffy az ő bűvészetével senkinek, legfölebb rápirít egy kicsit olyan rosszakaratú emberekre, a kik azonkívűl, hogy koldussá tették őt, még gúnyt is akarnak belőle űzni. Néhány nap múlva — folytatá szigorú hangon a nádor — visszatérek ide és igazságot teszek Eödönffy István és az ő kapzsi rokonai között abban a bizonyos örökségi

ügyben!« Evvel megfordúlt s ott hagyta a faképnél a megréműlt özvegyet.

Rajnoha.

A Nagyszombat és a Trencsén melletti szerencsétlen ütközetek után II. Rákóczy Ferencz kénytelen volt csapatjait a Duna és Vág vidékéről visszavonni. Pozsony, Nyitra és Trencsén vármegyék megint élvezték a béke áldását, a melynek oly sokáig híjával voltak. A hosszú háborúskodás alatt vesztegelt az ipar, szűnetelt a kereskedés. Most azonban, hogy a harcz zivatara más vidékre vonúlt, kettőzött szorgalommal iparkodott mindenki helyre ütni azt az anyagi kárt, a mit a háború okozott. A Fehérhegységen átvezető országút, a melynek birtokáért folyton viaskodtak a harczoló felek, s melyet hol a kuruczok, hol a labanczok tartottak lefoglalva, végre felszabadúlt, s újra fellendűlt a kereskedelem a szomszéd Morvaországgal. A hol még kevéssel azelőtt marczona fegyveresek jártak-keltek, harczi ének dübörögtek, és fegyver-zörej és ágyúdörgés rendíté meg a levegőt: ott most utazó kereskedőket és a társzekerek hosszú sorait lehetett látni, a melyeken vagy különféle iparczikkeket hoztak

Nagyszombatra, vagy magyar gabonát, nyers bőröket és gyapjút vittek Morvaországba.

De épen ez a pezsdűlő élet s a lakosok növekedő jóléte keltett egynémely gonosz ember lelkében vétkes vágyakat. Élt ott a vidéken egy Rajnoha nevű, óriás termetű ember, a kinek erejéről mesés dolgokat beszélt a nép. Ez a vert had elzüllött emberei közűl maga mellé toborzott vagy tizenötöt és ezekkel rabolt, fosztogatott szerte a vidéken.

Rajnoha fortélyos eszű és fölötte vakmerő ember volt s az egész környéknek minden zegét-zugát ismerte. Ahhoz járúlt még, hogy a lakosok, ha ismerték is a haramiacsapat búvóhelyeit, a rablóvezértől való félelmökben a világért el nem árúlták volna azokat a hatóságnak. Így tehát a rendőrség, nemcsak hogy az egész rablóbandát szétugrasztani nem tudta, de még egyetlenegy emberét sem volt képes elcsípni. Rajnoha pedig, hogy magát évekig tartó garázdálkodásában még csak komolyan fenyegetve sem látta, még inkább vérszemet kapott, és vakmerősége és kegyetlensége nem ismert határt.

Egyszer Rajnoha emberei azt a hírt hozták, hogy egy csapat morva kereskedő készűl haza utazni a nagyszombati vásárról, a hol igen sok pénzt vettek be. A haramiák a Barvinek-hegy tetején, az országúthoz közel egy erdőben lesbe állottak. Nem sokára csakugyan jöttek a kereskedők jókedvűen beszélgetve és dévajkodva. Hirtelen rájok ütnek nagy erővel az útonállók. Egy ideig védelmezik vagyonukat a kereskedők. De a haramiák, a kik csak-

nem kétannyian voltak, s a kiknek a harcz mindennapi kenyerök volt, csakhamar legyőzték és kifosztották őket. E tusakodásban az egyik rabló oly hatalmas kardcsapást mért egy olmützi kereskedő fejének, hogy ez ott menten szörnyet halt egy vén tölgy tövében.

A szerencsétlenűl járt kereskedő rokonai később arra a tölgyfára egy feszületet tettek, alája pedig egy táblát a következő felírattal:

»E helyen gyilkolták meg Rajnoha és czinkostársai k709-ben április 17-én Förster Jánost, olmützi kereskedőt. Jámbor utas, a ki itt elhaladsz, imádkozzál egy Miatyánkat a szerencsétlen lelki üdvéért.«

* * *

E történet után eltelt egy esztendő. Rajnoha bandája, mely azóta nagyon megszaporodott, most, hogy megint közeledett a nagyszombati tavaszi vásár, azon tanakodott, mint kellene az idei vásárt is ép úgy a maga hasznára fordítani, mint a tavalit. Abban állapodtak meg, hogy megint a Barvinek tetejét választják »működésök« helyéűl, mivel ez a lesre legalkalmasabb.

A mint a haramiák a hegyre felvonúltak s a tetején le akartak telepedni, egy fiatal rabló, a ki csak három héttel azelőtt állott be a bandába, azt indítványozta, hogy talán jobb volna egy kicsit távolabbra menni attól a tölgyfától, mert neki úgy tetszik, mintha az a feszület olyan fenyegető tekinteteket lövelne le reájok. Nem viszi rá a

lelke — úgy mond — hogy ott az üdvözítő szeme láttára támadja meg az utasokat.

»Nem hiába, hogy csak most pelyhedzik az állad — szólt gúnyosan Rajnoha — de bátorságod sincs több, mint egy gyermeknek. Az olyan anyámasszony katonája, a ki egy festett bádogdarabtól megijed, maradjon otthon a sutban s ne vállalkozzék olyan dolgokra, a melyekhez férfias, bátor szív kell.«

»Azt meg nem engedem senki fiának — felelt megsértődve a haramia — még a kapitányomnak sem, hogy az én bátorságomban kételkedjék.«

»Jól van, jól, öcsém — mondá Rajnoha — csakhogy az a bátorság olyan dolog, a melyet nem szóval hirdetni, hanem tettel bizonyítani kell. Külömben nem sokára, ha majd azok a kupeczek ide érnek, lesz módod benne, hogy kitégy magadért. Addig is mutasd meg, nem azt, hogy mennyi bátorság van benned, mert hisz bátorság ahhoz nem kell, hanem azt, hogy nem rémítgetnek dajkamesék. Nesze, fogd ezt a szekerczét és csapd le annak a feszületnek a fejét, hogy ne ijesztgessen fenyegető tekintetével.«

A fiatal haramia, a kinek lelkéből még ki nem veszett egészen szüleinek jámbor példája és oktatása, némán és mereven nézett a gonoszlelkű rablóvezérre. Már az a gondolat is, hogy ő ilyesmit cselekedjék, elfojtotta benne a szót, megbénította kezét, lábát.

Rajnoha pedig, a mint látta, hogy a legény meg se

mozdúl, roppantúl megharagudott és mennydörgő hangon ezt kiál totta:

»Eltakarodjál innen, te gyáva lélek, s a szemem elé ne kerűlj többet! Hitvány, babonás félelmed maszlagával még megveszte geted a többi embereimet is! El innen!«

Evvel félre lökte a fiatal haramiát, fogta a hatalmas szekerczéjét s oda futott a tölgyfához, hogy majd ő maga leüsse róla a feszületet. De abban a pillanatban megnyílt a fa törzse, befogadta kebelébe a keresztet s aztán megint bezáródott. Az ég tüzes mennyköve pedig lecsapott és agyonsújtotta Rajnohát, a gonosz haramiavezért. Majd borzasztó szélvész kerekedett, a mely úgy szétszórta a rablókat, mint a polyvát. Szerte-széllyel estek, völgyekbe, sziklahasadékokba, mélységekbe, és soha egyik a másikat nem látta többé. A legnagyobb része pedig az Istennek e szigorú itéletét látván, felhagyott a haramia-élettel és jobb útra tért.

Thurzó György.

A tizenhatodik században a Thurzó-család nagy gazdagsága és a hazának tett fontos szolgálatai által rövid időn nagy hatalomra emelkedett. A család tekintélyének alapját Thurzó János vetette meg. Ez a Thurzó János bérbe vette a beszterczei rézbányákat egy Hampó Ernő nevű embertől évi húsz aranyforintért. Mívelésökhöz fogott nagy szorgalommal, s a vállalat csakhamar örvendetes virágzásnak indúlt, kivált mióta Thurzó a híres-neves Fuggerekkel lépett űzleti összeköttetésbe. Ez a dúsgazdag augsburgi kereskedő-ház vállalkozott a beszterczebányai rézércz eladására. A Fuggerek kezein keresztűl kerűlt az ércz Európa legtávolabb kohóiba, és belőle bőven pénzelt a termelő Thurzó és a kereskedő Fugger egyaránt. Mindenütt nagyon kelendő volt a beszterczei rézércz, de a velenczeieknél különösen kapós volt, úgyannyíra, hogy nem sokára a Thurzó-féle rézbányák egész nyereménye mind a velenczei kohákba ment, mert a köztársaság kormánya két annyit fizetett érte, mint akárki más.

Ez gondolkodóba ejtette Thurzó Jánost. Sejtette, hogy ennek valami titkos oka lehet. Minden követ megmozgatott, hogy ennek a titoknak a nyomára akadjon. Fuggerékkal is közölte e sejtelmét, és ezek megbízták ügyvivőiket, hogy törekedjenek a végére járni. Sokáig hiába volt minden utánajárás, minden kémkedés. Végre

Thurzó György.

A tizenhatodik században a Thurzó-család nagy gazdagsága és a hazának tett fontos szolgálatai által rövid időn nagy hatalomra emelkedett. A család tekintélyének alapját Thurzó János vetette meg. Ez a Thurzó János bérbe vette a beszterczei rézbányákat egy Hampó Ernő nevű embertől évi húsz aranyforintért. Mivelésökhöz fogott nagy szorgalommal, s a vállalat csakhamar örvendetes virágzásnak indult, kivált mióta Thurzó a híres-neves Fuggerekkel lépett üzleti összeköttetésbe. Ez a dúsgazdag augsburgi kereskedő-ház vállalkozott a beszterczebányai rézércz eladására. A Fuggerek kezein keresztül került az ércz Európa legtávolabb kohóiba, és belőle bőven pénzelt a termelő Thurzó és a kereskedő Fugger egyaránt. Mindenütt nagyon kelendő volt a beszterczei rézércz, de a velenczeieknél különösen kapós volt, úgyannyira, hogy nem sokára a Thurzó-féle rézbányák egész nyereménye mind a velenczei kohákba ment, mert a köztársaság kormánya két annyit fizetett érte, mint akárki más.

Ez gondolkodóba ejtette Thurzó Jánost. Sejtette, hogy ennek valami titkos oka lehet. Minden követ megmozgatott, hogy ennek a titoknak a nyomára akadjon. Fuggerékkal is közölte e sejtelmét, és ezek meghiztak ügyvivőiket, hogy törekedjenek a végére járni. Sokáig hiába volt minden utánajárás, minden kémkedés. Végre

Nyomt. Kellner és Mohrlüder, Budapest

ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

egy szemfüles emberök kisütötte, hogy a velenczei állami kohákban a beszterczebányai érczből nem rezet olvasztanak, hanem — aranyat.

Ámde azzal, hogy ez kitudódott, még nem sokra mentek, mert a módja, mint kell ebből az érczből az aranyat kiolvasztani, a velenczei állami kohák féltékenyen őrzött titka volt. Száz meg száz olvasztási kisérletet tett Thurzó, hogy a dolog nyitjára ráakadjon — de sikertelenűl. Ismételten tétetett próbát, ha nem lehetne-e a velenczei kohák munkásait megvesztegetni s tőlök megtudni a titkot — mind hiába.

Volt Thurzó Jánosnak egy György nevű fia. Ez az eleven eszű és nemes becsvágyú ifjú titkon sokat töprenkedett a dolgon. Egyszer oda lépett atyja elé s így szólt :

»Már látom, édes apám, hogy, ha magunk utána nem járunk a dolognak, mások által sohasem fogunk boldogúlni. Én meghánytam-vetettem az ügyet s arra szántam el magamat, hogy elmegyek Velenczébe s akárhogy-mint, de nyomára akadok a titoknak. Fogadom, hogy vagy a titok birtokában térek vissza, vagy sohasem lát többé édes apám!«

»Ez derék elhatározás, fiam! Vezéreljen az Isten!« szólt Thurzó János, a kinek jólesett látnia fia férfias komolyságát és elszántságát.

Néhány nap múlva György már úton volt Olaszország felé. Gróf Pazar Ádám álnév alatt utazott. Egész sereg szolga kísérte, mint afféle nagy urat, a ki szórakozni,

mulatni akar Olaszország gyönyörű városaiban. Be is járta Milanót, Veronát, Páduát, mindenütt könnyelmű, tékozló ember módjára csak úgy szórta a pénzt. Azután, mintha csak véletlenűl, elment Velenczébe is. Itt még jobban elmerűlt az élvezetekben. Hírhedt víg czimborák társaságában járt mulatságról mulatságra. A léha könnyelműség látszatával akarta a velenczei kormány figyelmét magáról elterelni. E mellett titkon minden lehetőt megtett, hogy czéljához közelebb érjen. Azonban, a mit megtudnia sikerűlt, mindössze annyi volt, hogy melyik épületben olvasztják a beszterczei érczből az aranyat. Ámde bejutnia oda sehogy sem lehetett, noha e czélra már több ezer aranyat ráfordított. Már-már bele is fáradt ez alakoskodásba, a mely külömben sem volt ínyére, midőn egy reggel a velenczei nagy tanács egy titkos rendőre állított be hozzá s így szólt:

»Uram, én a velenczei nagy tanács nevében és megbízásában jelenek meg önnél. Van szerencsém önnek tudtára adni, hogy a köztársaság rendőrsége előtt még az nap, mikor ön legelőször lábát e szigetváros földjére tette, ismeretes volt, hogy ön nem gróf Pazar Ádám, hanem Thurzó György, Thurzó Jánosnak a fia. Mi jól tudjuk, hogy mi járatban van, hogy nem mulatni jött ön Velenczébe, hanem azért, hogy a beszterczei ércz olvasztásának a titkát kitudja. Mindez ideig a hatóság tűrte önt részint az ön atyja iránti tiszteletből, részint pedig azért, mivel ön jókora összegeket elköltött nálunk. Elég ideje volt meggyőződni, hogy a mi embereink meg-

bízhatók, s hogy azokat megvesztegetni nem lehet, még akkor sem, ha évekig itt marad s ha atyjának egész vagyonát ráfordítja is. Azért — jórészt az ön érdekében is — arra kérjük, hagyja el még ma a köztársaság terűletét és többé ide vissza ne térjen, mert életét koczkáztatja. Hogy a mi rendőrségünk milyen éber, azt eléggé tapasztalja ön most.«

Evvel a titkos rendőr udvariasan meghajtotta magát s ott hagyta az elképedt Thurzó Györgyöt. Nehány óra múlva elhagyta Velenczét. Mód nélkűl bosszantotta, hogy túl jártak az eszén, s hogy a büszke velenczések csúfja lett.

De mindez még jobban feltüzelte az ő becsvágyát, még nagyobb erőt adott akaratának. Elment Stajerországba, majd Tirolba. Felkereste mindenütt a bányákat és gyarapította ismereteit. Végre néhány havi vándorlás után haza felé indúlt egész kiséretével. Egyszerre azonban eltűnt az országútról, mintha csak elnyelte volna a föld. Még leghívebb szolgái sem tudták, hova lett. Egy ideig keresték, aztán visszatértek gazdájokhoz Magyarországba.

Thurzó György pedig elhányta úri ruháját, rongyos daróczot öltött , megnöveszté haját és szakállát, úgy hogy még tulajdon édes atyja is alig ismert volna rá. Így kódorgott kéregetve helységről helységre és visszatért koldus képében abba a városba, a melyből egy évvel azelőtt mint előkelő, dúsgazdag ember távozott. Hogy álarcza még áltatóbb legyen, hülyének is tettette magát. A tenger-

parton őgyelgett egész nap, ott, a hol a szeneshajók kikötnek. Tánczolt, énekelt és, mint afféle félkegyelmű ember, fura beszédekkel mulattatta s járó-kelőket és segített a munkás embereknek, kik a szenet a hajókról a partra czipelték. Végre őt is napszámba fogadták, már csak azért is, mivel felényi napszámért kétannyit dolgozott, mint más munkás.

Hogy olyan szorgalmas és pontos volt, György magára vonta egy felügyelőnek a figyelmét, a kinek az volt a tisztje, hogy az állami kohák számára a szenet átvegye a hajókon. Ez bevitte Györgyöt a kohákba s holmi goromba munkát végeztetett vele napszámban. De a titkos olvasztás műhelyébe be nem bocsátották, s ő a világért sem mutatta, hogy oda kívánkozik. A maga munkáját pedig elvégezte, mint a gép, oly pontosan. Így dolgozott Thurzó György teljes egy esztendeig mint a legutolsó napszámos. Csekély keresetéből alig telt a betevő falatra. Egy rozoga félszerben hált más harmincz munkással együtt, s e mellett egyre jókedvű volt, egy perczre sem feledkezett meg félkegyelmű szerepéről. Este, a helyett, hogy pihent volna, mindúntalan dalolt, tánczolt és összevissza hadart sok bolond beszédet.

Ennyi kitartással végre sikerült Györgynek a felügyelő gyanúját elaltatni. Hogy olyan hasznavehető és dologgyőző munkás volt, bevitték a főműhelybe segédkezni. Ott aztán a legtitkosabb munkákat elvégezték az ő szeme láttára; mert hát miért is tartottak volna ettől a hülye embertől? Hogy doboghatott Györgynek a szíve, mi-

kor végre-valahára teljesűlni látta élete leghőbb kívánságát! Nagy önmegtartóztatásába kerűlhetett, hogy öröme ki ne törjön belőle. Csak lopva vetett egy-egy tekintetet azokra a titkos munkákra, hogy valahogy el ne árúlja nagy érdeklődését. Még egy egész esztendeig maradt Velenczében és viselte türelmesen a nyűgős álarczot, csakhogy mindent aprójára és alaposan megtanúljon. Egyszer aztán hirtelen eltűnt a félkegyelmű napszámos. Társai azt beszélték, hogy leitta magát, beesett egy csatornába s odaveszett. Néhány nap múlva már egy lélek sem beszélt róla.

György pedig, a mily gyorsan csak lehetett, sietett haza Magyarországba. Thurzó János örömkönnyek között ölelte keblére gyermekét, a kiről már-már azt hitte, hogy sohasem látja többé. Az olvasztási próbák fényesen sikerűltek. Nem is ment azután Magyarországból egy szemernyi ércz sem több Velenczébe. A Thurzók meggazdagodtak mód nélkűl, és a királyi bányák is csak most hajtottak tömérdek hasznot az állami kincstárnak. A király Thurzó Jánost nagy érdemeiért grófi rangra emelte, majd bányagróffá tette, a kinek tisztje volt az ország bányaügyeit igazgatni. Mint bányagrófnak jogában állott az ő idejében vert arany- és ezüstpénzre az ő nevének a kezdőbetűit kitenni. György örököse lett atyja gazdagságának és méltóságainak és őse oly családnak, mely a magyar hazának számtalan jeles férfiút ajándékozott. A Thúrzó család egyik ivadéka, III. György gróf, még Magyarország nádora is volt.

A fekete vezér.

Az 1569-iki esztendőt egész Magyarországon a megváltás évének tekintették. Erősen hitte a nép, hogy ekkor fogja az Isten nagy csoda által ezt a sokat megpróbált országot a törökök kezéből kimenteni. Ez a jóslat már évek óta élt a nép hitében. De a megváltás évéből már eltelt két hónap és még semmi csodálatos dolog nem történt. A török még mindig dúlt, fosztott, sőt hódításait újabb terűletekre is kiterjesztette. Egyszerre csak az a hír járta be az országot, hogy Debreczenben egy fekete vezér támadt, a kit maga az Isten küldött, hogy a törököt a hazából kiűzze. A megszabadítás nagy művét ő egy válogatott kisded csapattal fogja véghez vinni; így nyilvánvaló lesz az Isten csodálatos hatalma, s az emberek nem kérkedhetnek a magok erejével. E hírre nagy volt az öröm s az ujjongás az országban szerin-szerte.

Ez a fekete vezér pedig nem volt más, mint egy Karácsondi György nevű szántóvető ember, a kinek óriás testében roppant erő, elméjében pedig gonosz furfang lakozott. S mivel fekete arczszíne által is elütött más emberfiától — ezért nevezték is fekete vezérnek — azt kezdte hinni, hogy ő külömb más halandónál s hogy ő van hivatva azt a jóslatot megvalósítani. Minthogy pedig a babonáshitű embereknek a fajtája ki nem vész soha, már rövid időn százával akadtak hívei, a kik nyomon

követték a »prófétát« mindenüvé és szájtátva hallgatták és hitték hazug beszédjeit. Az Isten megjelent neki — így hírdette Karácsondi György — és felszólította őt, hogy menjen el Debreczenbe, gyűjtsön istenfélő embereket s azokkal űzze ki a pogányokat az országból. Elébb álomnak tartotta ő maga is ezt az isteni kinyilatkoztatást és nem hajtott rá. Nem sokára azonban megjelent neki az Isten másod ízben, szemére vetette kishitűségét és szigorúan meghagyta neki, hogy tegye meg, a mit parancsolt. S mikor Karácsondi még mindig szabódott, azt mondván, hogy ő együgyű szántóvető, s az emberek nem fognak az ő szavainak hitelt adni, az Isten megnyugtatta őt mondván, hogy nagy dolgok kivitelére mindig egyszerű embereket választ az Úr, hogy annál jobban kitűnjék az ő mindenhatósága. Ezt beszélte magáról Karácsondi, és a kába tömeg szentűl hitt neki, annyival is inkább, mivel a »próféta« a nép szeme láttára ketté törte a legerősebb patkókat és vasrudakat, elszakította, miként a pozdorját, a köteleket és lánczokat és összezúzta öklével a malomkövet, mint a göröngyöt.

Debreczen városa előtt táborba szállott a fekete vezér, s itt még többen csődűltek hozzá. Karácsondi különös czeremóniával avatott fel minden új embert a mennyei sereg harczosává, a mint az ő a hadát nevezte. Elébb hosszú beszédben fejtegette előtte, milyen szent kötelességre vállalkozik, és különösen lelkére kötötte a feltétlen engedelmességet. Aztán holmi érthetetlen

ákom-bákom összehadarása közben meghúzta háromszor is az új ember üstökét, háromszor nyakon ütötte, megcsókolta a homlokát és megáldotta atyai áldásával. E percztől fogva fiának nevezte Karácsondi az új jövevényt, a harczosok atyjoknak szólították a vezért, egymást pedig testvéreknek. Reggel és este dobpergéssel adtak jelt a közös ájtatosságra. Ekkor az egész tábor térdre borúlt, a vezér fenszóval elmondta az Úr imádságát, emberei pedig szóról-szóra utána mondták. Végre Karácsondi egymaga felállott és megáldotta a híveit. A káromkodás és a játék szigorúan meg volt a táborban tiltva. A vezér tetszése szerint hirdetett ünnep- és bőjtnapokat, a melyeket pontosan meg kellett mindenkinek tartani. Korlátlan hatalommal jutalmazott és büntetett, mindig az Isten nevében s egyenes parancsára, a mint az ámító a világgal el akarta hitetni.

De e szenteskedés mellett maga Karácsondi küldte el embereit prédára a szomszéd helységekbe. Egy árva igével sem feddette őket, ha falkástúl hajtották a táborba az orzott vágó marhát s a társzekerek egész sorával hozták a rablott gabonát és lisztet. Ezt a fosztogatást legfölebb avval mentette a fekete vezér, hogy embereinek jól kell táplálkozniok, hogy erősek legyenek, mire a törökök ellen mennek, s hogy majd megtéríti ő azt a kárvallottaknak abból a zsákmányból, a mit az ellenségtől elszednek.

Már őszre járt az idő, és Karácsondi még mindig nem indúlt a török kiirtására. Emberei, az igaz, két-

ezerre szaporodtak már. De milyen gyülevész nép! Csupa elzüllött mesterlegény, dologkerűlő napszámos, csavargó, s hasonló szemen-szedett népsöpredék. Ezek mind azért állottak be a mennyei hadseregbe, mert azt hitték, hogy könnyű szerrel jutnak majd gazdag prédához. Karácsondi uram bezzeg nem ilyen vitézekre számított. Ő azt hitte, hogy a harczi riadóra, melyet ő az Isten nevében megfúj, tüstént lóra pattan a fél ország nemessége, és csak úgy törik egymást, hogy ki legyen harczosaival együtt a próféta zászlaja alatt a legelső. De evvel a csőcselék néppel hogy menjen ő a török ellen? Mit tegyen már most? Letegyen harczi terveiről, a hadi dicsőség szép álmairól? Visszatérjen megint az eke szarvához? De akkor meg ízekre szedik az ő emberei, azok az éhenkórászok! E gondolatokon töprenkedett Karácsondi György uram éjjel-nappal. Végre megérett nagyravágyó lelkében az az elhatározás, ha nem lehet híres hadvezér, lesz belőle híres — árúló.

A tél beálltával haza bocsátotta embereit, de szigorúan rájok parancsolt, hogy a jövő év márczius havában kiki eljöjjön a táborba, s akkor egyenesan indúlnak a török ellen. Ő maga ez idő alatt folyton járt-kelt, mintha harczosokat toborozna s élelmi- és hadiszereket gyűjtene. Pedig titkon a szolnoki basával alkudozott, azt igérvén neki, hogy egy bizonyos pénzösszegért kezére szolgáltatja az egész seregét. Meg is kötötték az alkut és megbeszélték aprójára az árúlás tervét.

A következő év tavaszán csakugyan összegyűlt megint sok garázda nép Karácsondi György táborában. A

tavaliakhoz esatlakoztak újak is. A fekete vezér szemlét tartott e gyönyörűséges had felett s kijelentette, hogy harmad napra harczba indúlnak. Addig kiki térjen magába, bőjtöljön és fohászkodjék az Istenhez. A nagy nap előestéjén ünnepies isteni tiszteletet tartott a próféta, aztán egy emelkedett helyről görcsös rángatózások között kihirdette az Úr akaratát, a ki neki — a mint mondá — az elmúlt éjjel megjelent volt, hogy t. i. egyelőre csak hatszáz emberrel törjön a bala-szent-miklósi erődítésre, mely a szolnoki révet őrzi. Ennek az erődítésnek a falai azonnal leomlanak, a mint az Isten harczosai kürtjeikbe fújnak, az égből pedig tűz, égő szurok és kénkő esik majd, mely a várőrséget meg fogja emészteni mind egy lábig. Fölösleges a fekete vezér hadának fegyverrel és élelmi szerekkel czipelkednie, hogy annál gyorsabban érjen czélt. Az Úr majd gondoskodni fog a maga hadseregéről csodálatos módon.

A kitörő lelkesedés éktelen zajával fogadta a menynyei hadsereg ezt a beszédet. Nagy volt a tolakodás, mert mindenki szeretett volna ebben az első hadjáratban részt venni. Karácsondi pedig gondosan kiválogatta azokat, a kikről biztosan tudta, hogy vak hittel bíznak benne. Ezekkel aztán másnap hajnalban zsolozsmákat énekelve elindúlt, a többi pedig a táborban maradt a próféta hű hadnagya, Szűcs László vezetése alatt.

Délutáni három óráig haladtak már a nélkűl, hogy csak egy perczig is pihentek, csak egy falatot is ettek volna. Ekkor békétlenkedni kezdett a csapat, s többen is kijelentették Karácsondinak, hogy ők egy tapodtat sem

mennek tovább, ha enniök nem ád. A próféta azonban rájok sem hederített, hanem nyugodtan haladt a sereg élén és zsoltárokat mormogott. De mikor az elégületlenség nyílt zendűlésben tört ki, a népámító dörgedelmes hangon lehordta embereit kishitűségökért, elmondta őket gyáváknak, nyomorúltaknak, a kik meg nem érdemlik, hogy az Úr az ő kezök által vigye véghez a megszabadítás művét. Azután a földre vetette magát és kérte az Istent, ne rója fel hű seregének bűnűl e csüggetegségét. Az ördög műve az egész; az akarja embereit megtántorítani, mert érzi vesztét a törököknek, a kiket védelmez. Erre ünnepies hangon, mintha isteni sugallatot tolmácsolna, kijelentette, hogy egy óra múlva lesz élelem az egész népnek elég.

És volt is. Egy közeli erdőben tömérdek, különbnél különb ételeket és italokat találtak, a miket a próféta előtte való nap titokban oda hordatott. Szántszándékkal éheztette is embereit, hogy a »csoda« annál csattanósabb legyen. Volt is akkora hatása, bogy különbet maga Karácsondi uram sem remélt. Lábaihoz borúltak mind s úgy kértek tőle bocsánatot, hogy a hitökben megtántorodtak volt. Szent esküvel fogadták, hogy ezután vakon engedelmeskednek neki s vele együtt megdöntik még a pokol kapuit is. Emberei közűl kettő pedig sietett vissza Debreczenbe s hirűl vitték a táborba, mint hullatott az Isten a próféta kérésére ételt és italt az égből a szent hadsereg számára. Volt ott is öröm és lelkesedés. Szűcs László csak nagy ügygyel-bajjal tudta őket

visszatartani, mert mind el akartak a csodatévő vezérhez menni.

A mi hatszáz emberünk pedig testben és lélekben megerősödve folytatta útját, és nem sokára feltűnt szemeik előtt a szentmiklósi erődítés. A vezér nagy csendben csatarendbe állította embereit, aztán a földre borúlt, hogy imádságban az Isten segítségét kérje. Egy darabig megint hányta-vetette magát a földön görcsös vonaglásokban, erre hirtelen felugrott és éktelen kiabálásban tört ki.

E pillanatban tűz kezdett hullani az erődítésre, azaz magok a törökök dobáltak röppentyűket, a mit Karácsondival eleve megbeszéltek volt, hogy a mennyei sereget ámítsák. Ezen kivűl meggyújtottak a várban egypár szalmaboglyát, s a várőrség tompa óbégatást hallatott, mire a a mi embereink azt hitték, hogy lángba borúlt az egész erődítés, s hogy a törökök halálos kínjokban nyögnek, hörögnek úgy. Hogy ím a jövendölés első fele beteljesedett, a mennyei sereg egy perczig sem kételkedett már, hogy a kürtrivallásra az erősség falai is leomlanak. Mentek is nyugodtan előre, az ellenség legcsekélyebb ellenszegűlése nélkűl, egész a várkapuig, a falak tövéig. Most a vezér, a ki seregétől egy kicsit távol egy magános dombra állott, jelt adott, a mire hatalmasan megfújták a hadi kürtöket s erősen pergették a dobokat.

Egyszerre azonban a hirdelen megnyílt kapuból s a tornyok és bástyák lövőréseiből számtalan ágyútorok és puskacső szórta pusztító tüzét a szerencsétlen emberekre. A rémület, a zavar kimondhatatlan volt. A felénél több ott

fetrengett vérében, a többi vad futásban keresett menedéket. De ott állottak lesben a szolnoki spahik s vágták, aprították a szegény menekűlőket. A hatszázból csak harmincz kerűlte ki a halált.

Mire a fekete vezér, a kinek természetesen semmi baja nem történt, a debreczeni táborba ért, már eljutott volt oda a menekűltek által a nagy szerencsétlenség híre. És az alávaló árúló az ő vakmerőségében azt hitte, hogy sikerűl az ámítást és csalást ezután is folytatnia s a seregének hátra lévő részét is a vágóhídra vinnie, mint a hogy magát a szolnoki basával szemben kötelezte volt. Törekedett is embereivel elhitetni, hogy a csodás jövendölés legnagyobb részében beteljesűlt, és csak katonái martalékszomján és hitetlenségén múlt, hogy egészen úgy nem történt, a hogy ő megjövendölte volt. Csak kevesen voltak már, a kik neki hitelt adtak, s ezeknél is mind jobban csökkent az ő tekintélye. A táborban nagy volt a rendetlenség, hiányzott az élelem, a miért is emberei szökdösni kezdtek. Hogy ezen a bajon segítsen, Karácsondi felszólította Debreczen városa polgármesterét, hogy egy hét leforgása alatt bizonyos mennyiségű élelmet, bort, posztót, bőrt és különféle ruhaneműeket küldjön neki.

A polgármester azonban már régen rossz szemmel nézte volt a mennyei hadsereg garázdálkodásait. A város tekintélyes polgáraival tanácskozott is, mit kellene Karácsondi urammal s az ő csőcselék hadával szemben tenni, sőt Báthory Györgytől nem rég segítséget is kért volt

ellenök. Nem sokat törődött tehát a fekete vezér felszólításával. E miatt megharagudott Karácsondi. Kapta magát, bevágtatott óriás termetű harminczhat emberből álló testőrsége élén a városba, elfogta a polgármestert s megparancsolta testőreinek, hogy akaszszák fel a városnak ama kapuján, mely a mennyei hadsereg táborára néz. Ezek csakugyan fogták, megkötözték a polgármestert és már teljesíteni akarták urok parancsát. Ezt látván, a debreczeni polgárokban felforrtyant a vér. Azonnal bezárták a város kapuit, hogy Karácsondi kivűlről segítséget ne kaphasson, neki estek a fekete vezér testőreinek és ledorongolták őket, kiszabadították a polgármestert és foglyúl ejtették a prófétát. Épen akkor hozták a hírt, hogy közelednek Báthory György segítő csapatjai. Azonnal székülést tartottak és egyhangúlag halálra itélték Karácsondi Györgyöt rendzavarás, csalás és árúlás miatt, és még az nap lefejezték a város piaczán a nép ujjongása közt.

Alig értesűlt Karácsondi hadnagya, Szűcs László, hogy kivégezték a vezért, bosszút lihegve indúlt Debreczen ellen, hogy porrá égesse a várost. De a polgárság fegyvert fogott, egyesűlt Báthory csapatjaival és nagy erővel támadtak a mennyei hadseregre. Az elbolondított emberek, a kik sokat szenvedtek az éhségtől és más nélkülözésektől, s a kik csak kénytelenkelletlen maradtak a próféta táborában, nem igen állottak helyt a debreczeniek támadásának, hanem futottak, ki merre futhatott. Csak Szűcs László és néhány

elszánt embere vagdalkoztak egy ideig, míg végre a városi polgárok kardcsapásai alatt ki nem lehelték lelköket.

Így végződött a fekete vezér hadjárata, a mely teljes egy esztendeig tartott.

Bosnyák Zsófia.

A Vág folyó mentén, Trencsén és Túrócz vármegyék határán van Sztrecsén vára, a melynek ura vagy harmadfél századdal ezelőtt Vesselényi Ferencz volt. Ennek neje volt Bosnyák Zsófia, a füleki várkapitánynak, Bosnyák Tamásnak a leánya. A milyen vad, szilaj és hevesvérű ember volt Vesselényi, ép olyan gyöngéd, jámbor és istenfélő volt az ő felesége Zsófia, a kit már életében is oly rajongással szeretett és tisztelt a nép, akár a szentet. A hány templom a vidéken volt, mindnyájának ő ajándékozta a misemondó ruhát, ő hímezte művészi kézzel az oltárterítőt. Abban telt legnagyobb gyönyörűsége, ha felkereshette a szegénység és nyomor tanyáit s a betegek és sínlődők fekvőhelyeit, ha adhatott a maga bőségéből a szűkölködőknek s a lelke gazdagságából azoknak, a kik vígasztalásra szorúltak.

Egyszer roppant csapás érte Sztrecsén vidékét: rémséges módon pusztított a döghalál. Úton-útfélen hevertek a haldoklók és a holtak. De még nagyobb volt az a rombolás, melyet a vésztől való félelem az élők lelkében okozott. Szomszéd nem törődött többé a szomszéddal. Megszűnt a rokonság; vízzé vált az atyafi-vér. A vonagló apát elhagyták saját felnőtt magzatjai, s a tulajdon édes gyermekétől réműlten futott az anya, ha észrevette, hogy szederjes az ajaka.

Sztrecsén vár ura pedig, a mint látta, hogy rakásra halnak jobbágyai, csak úgy dúlt-fúlt tehetetlen haragjában és zúgolódni kezdett az Isten ellen. »Hát már az egész mezőt temetővé akarod változtatni, haragvó Isten!? — ilyen vétkes beszédre nyitá meg ajkát. — Alig marad már jobbágyom, a ki harczoljon, szántson, vessen és arasson. Ma is óriás termetű hét egy-testvér hullott el rövid egy pár óra alatt. Hadd maradjanak ott a mezőn temetetlen, a farkasok és hollók étkeűl. Gondoskodjék a temetésökről az, a ki rakásra ölte őket!«

Szívébe nyilallott a jámbor Zsófiának, a mint férje ez istentelen beszédjét hallá. »Ne kísértsd az Istent, kedves uram — így szólt — hanem kérd inkább velem együtt, hogy könyörűljön e veszendő népen és vegye le róla sújtoló jobbját. Annak a szerencsétlen hét testvérnek pedig adj nyugalmas sírt az anyaföld ölében, add a pornak vissza, a mi porból való.«

»Hallgass el, asszony! — förmedt a feleségére Vesselényi. — A te gyáva beszéded még jobban dühbe

hoz. Hát még térden hálát adjak annak, a ki irtja, pusztítja a gyámoltalan népet? Még porba hullva köszönjem meg neki, hogy alkalmat ád az özvegyekről és árvákról gondoskodnom? A kutya szokta nyalni azt a kezet, a mely őt csak az imént ütötte-verte. Még egyszer mondom: az a hét testvér ott marad a mezőn! Temessék el akár az erdő fenevadai. De ember ne nyúljon hozzájok, mert fejével lakol érte!«

De alig borúlt az éj Sztrecsén vidékére, a kegyes Zsófia elhagyta egyedűl a várat s egyenesen a mezőnek tartott, hol a testvérek tetemei hevertek. A különben félénk nőnek bátorságot adott az Isten; nem ijesztette őt most sem az éj magánya és sötétsége, sem a holtak képe, sem pedig az a félelem, hogy a vész áldozatait érintvén, ráragad az öldöklő nyavalya. És az erőtelen, gyönge nőnek erőt adott az Isten; a nehéz ásóval, kapával órákig törte a kemény rögöt, és egy pillanatra pihenést nem engedt magának, míg el nem készűlt az öblös sír. Ebbe egymásután befektette a testvéreket, folyton imádságot rebegve az ő lelki üdvökért. Aztán annak rendje és módja szerint behantozta a sírdombot és nyugodt lélekkel tért vissza a várba.

Már korán, hajnal hasadtával jött jelenteni egy szolga, a kit Vesselényi őrnek a mezőre rendelt volt, hogy a testvérek el vannak temetve.

»Ki ásta el a holtakat? — kiáltott bősz haraggal Vesselényi. — Hozzátok elő íziben, a ki tilalmamat vakmerően áthágta!«

»Sohse kell azt ide hozni, uram — szólt a szolga — itt van közeledben. Saját hitvesed volt a sírásó!«

»Parancsolom, hogy a sírt dúljátok fel fenékig s a holtakat hányjátok szét!« — kiáltott fékezhetetlen haragjában Vesselényi. Hiába volt a jámbor Zsófia minden rimánkodása, minden könnyhullatása; a kemény úr nem engedett, s a cselédek úgy tettek, a hogy a gazdájok megparancsolta.

Mikor beesteledett, Vesselényi maga ment ki a mezőre és lesbe állott a holttetemekhez közel, hogy majd, ha a felesége megint el találna jönni, ő maga akadályozza meg a testvérek eltemetését. Ott virrasztott egész éjszaka; de egy árva lelket nem látott, egy szusszanást nem hallott. S midőn virradatkor elébújt leshelyéből s oda ment, a hol a holtak hevertek, elképedt ámúlatában, mert a testvérek megint el voltak temetve s a sír felhantozva, egészen úgy, mint tegnap hajnalban. Pedig most is a kegyes Zsófia tette sírba a holtakat. Látták is a cselédek, a mint ment s a mint visszajött. Csak Vesselényi nem látta. De ennek szigorú parancsára a szolgák megint kihányták a testvéreket a sírból.

Harmadnap este Vesselényi otthon akarta a feleségét meglesni, ha elhagyja-e csakugyan a várat. Mert akárhogy bizonyozták a cselédek, ő nem akarta elhinni, hogy Zsófia künn járt volna az elmúlt éjszaka a mezőn. És csodák csodája! Tegnap éjjel nem vette őt észre, pedig órák hosszat előtte dolgozott a mezőn; ma meg

ott látta szenderegni hófehér párnáin, pedig Zsófia az esti ájtatosság után le sem feküdt, hanem a feszület előtt levő zsámolyból keresztet faragott, mi közben a kezét is megsebesítette, s a mint ez elkészűlt, ment ki a holtakhoz, eltemette őket, immár harmad ízben, s a sír fejéhez oda állította a keresztet, a mely piros vérével volt festve.

Reggelre kelve jön a cseléd s jelenti urának, hogy Zsófia az éjszaka megint künn járt, eltemette a testvéreket, és megint ép a sír.

»Kivágatom a nyelved, alávaló, hazug cseléd — kiált az úr és dühével alig bír. — Saját szemeimmel láttam őt ágyában aludni.«

»Én nem mondhatok mást, nagy uram — így felelt a szolga — csak azt, hogy úgy láttam az éjjel hitvesedet, mint a hogy most látlak téged. Mielőtt a mezőre kiment, a zsámolyból keresztet faragott s a kezén mély sebet ejtett. Eredj uram, nézd meg, s ha igazat nem mondok, tégy velem, a mit akarsz.«

De Sztrecsén ura a kegyes Zsófia kezén a sérűlésnek még csak a legcsekélyebb nyomát sem találta. Azért parancsot adott, hogy az árúlkodó szolgának tüstént a fejét vegyék, a testvéreket pedig szedjék ki újfent a sírból és égessék el.

Nem sokára azonban jött vissza a poroszló, a kinek ezt parancsolta volt, s így szólt: »Uram, a gonosz szolgán nem lehetett az itéletet végrehajtani, mert alig hogy innen eltávozott, elfogta a nyavalya s már egy óra múlva

kiszakadt a lelke. A hét testvérnek a sírját pedig emberi kéz nem képes feldúlni. Oly kemény lett a síron a hant, akár az aczél, s a csákány, ha bevágják, darabokra törik, mintha üvegből volna.«

Most vette csak észre Sztrecsén kevély ura, hogy itt az Istennek csodás hatalma működik. Félni is kezdett, hogy a szolga után, a ki neki gonoszságában segédkezett, immár ő reá kerűl a sor. Jámbor hitveséhez sietett s őszinte bűnbánattal kért tőle bocsánatot, hogy neki annyi lelki fájdalmat okozott. Igazán sajnálta, hogy heves vérén megint nem tudott uralkodni.

Gyöngéd szeretettel borúlt most Zsófia a férje nyakába és így szólt: »Nem éreztem én egy perczig sem haragot ellened, édes férjem, hanem őszintén szántalak, hogy erőt vett rajtad egy gonosz szenvedély. Ne én nekem valld be bűnödet, és ne én tőlem kérj bocsánatot, hanem az egy élő Istentől, a kinek én könyörögtem minden nap, hogy ne szálljon veled pörbe azért, a mit elvakúltságodban cselekedtél.«

Erre fogta férje kezét, elvezette ágyas házába a feszülethez, ott vele együtt térdre borúlt, és Vesselényi töredelmes lélekkel bánta meg bűnét és kért bocsánatot teremtőjétől.

Azon naptól fogva pedig, hogy a hét testvér háborítatlan a sírban nyugodott, megszűnt a döghalál Sztrecsén vidékén.

Néhány évvel azután meghalt az istenfélő Zsófia, s eltemették őt egy kápolnában, mely a Vág folyó kies

völgyében egy meredek sziklacsúcson állott. Abban a kápolnában tartotta volt öt esztendővel azelőtt esküvőjét Vesselényi Ferenczczel. S a ki a hét testvér holttetemét jámbor lélekkel háromszor is a sír ölébe helyezte, annak holttetemével csodát mívelt az Isten. Hónapok, évek múltak, s az istenes hölgy enyészetlen s oly szépen feküdt koporsójában, mint temetése napján. Arczán, mint mikor élt, az a megnyerő szelídség, ajkán a jóság mosolya.

Azóta harmadfél század múlt el. Számtalan nemzedék szállott sírba. Romba dűlt Sztrecsén büszke vára, és összeomlott a kápolna a Vág kies völgyében. De Bosnyák Zsófia holtteste maiglan győzedelmeskedik időn és enyészeten. Még ma is romlatlanúl pihen Teplicska templomában, a hová őt később a jámbor kegyelet helyezte, és áldott emléke ajkról-ajkra, nemzedékről-nemzedékre száll.

Beczkó.

A tizenötödik század elején szokatlan hatalomra emelkedett Magyarországon egy Stibor nevű lengyel nemes, a ki még nagy Lajos királyunk idejében került volt az országba. Hasznos hadi szolgálataiért Zsigmond király a Vág folyó mindkét partján annyi földet adott neki jutalomúl, hogy kitelt volna belőle egy kis királyság. Stibor nem is nevezte magát másképp, csak a Vág urának. Az ő terűletén korlátlanúl és nagy kegyetlenséggel uralkodott s ezernyi ezer jobbágyának valóságos átka volt.

Egyszer Stibor vajda szolgahadával egy fárasztó vadászatról tért vissza s egy sziklahegygyel szemközt telepedett le pihenni a gyepen. Ez a sziklahegy Trencsén városán alúl emelkedett a Vág partján, és oldalai oly meredeken estek alá minden felől, hogy megmászása lehetetlennek látszott. A kegyetlen úr kiséretében ott volt Beczkó is, az udvari bolond, a ki urát mindenféle tréfával és sületlenségek összehadarásával mulattatta. A vajdát, ki különben sötét tekintetű, mogorva ember volt, most derűlt hangulatba hozta Beczkó az ő furcsa beszédjeivel. Stibor e ritka jókedvében embereinek, a kik kiséretében voltak, azt az igéretet tette, hogy kész kinek-kinek a kívánságát teljesíteni. Siettek

is mind élni a jó alkalommal, s az egyik ezt, a másik amazt kívánta.

Mikor az udvari bolondra kerűlt a sor, ez a gazdája igéretét is tréfára fogta, rámutatott a szemközt lévő meredek sziklára s így szólt: »Annak a sziklának a tetejére építtess nekem várat!«

Hangos kaczagásra fakadtak a szolgák, s az egyik ezt mondta: »Bolond kívánság, mely a lehetetlent áhítja!«

»A lehetetlent?« kiáltott haragosan Stibor vajda. »Mi volna az én hatalmamnak lehetetlen?! Én a szavammal nem játszom. A te kívánságod, Beczkó, teljesűlni fog. Egy év alatt el kell a várnak készűlnie. A neve pedig Beczkó legyen!«

És Stibor legott szigorú parancsot adott minden jobbágyának, hogy fogjanak nyomban a munkához. Férfinak és nőnek, aggnak és gyermeknek egyaránt kellett dolgoznia hőben-hóban, éjjel nappal szünet nélkűl. Már hetek óta fáradozott, izzadott sok ezer ember, és munkájoknak még semmi látszatja nem volt. Lehetetlennek látszott, hogy emberi erő ekkora nehézségekkel megbirkózzék. Beletelt egy félesztendő, míg a meredek sziklafalban utat tudtak törni, melyen az építő anyagot fel lehessen vinni a kőszál ormára. Hiába rendelte oda Stibor minden emberét és minden igavonó barmát; hiába ütötték-verték a kegyetlen munkafelügyelők az alélt munkásokat: csak nem volt remény, hogy elkészűljön egy év alatt a vár.

Ekkor Stibor vajda parancsára elzárták a Vág völ-

gyében elvezető országutat s az ott elhaladó békés utasokat nyolcz napi kényszermunkára szorították. A vajda őrei még urakat és úrasszonyokat is elfogtak. Magok nyolcz napig Stibor vendégei voltak. Etették, itatták, minden lehető kényelemmel ellátták őket; cselédjeiket pedig és lovaikat munkára kényszerítették.

Így végre mégis csak elkészült a vár a kitűzött határidőre. De mindenik kövére átkot mondott a megkínzott nép, mert mindenik kövére sűrűn omlottak könnyei. Azonban csak a neve volt a Beczkóé, mert mikor még épülőfélben volt, elhatározta Stibor vajda, hogy udvari bolondjának helyette termékeny szántóföldet ad s megtartja magának lakóhelyűl. Volt ugyan még neki ezen kivűl harmincznál több vára az ország különböző vidékén, de egyiket sem tartotta magához annyira méltónak, mint a megközelíthetetlen és minden veszedelemmel büszkén daczoló Beczkó várát.

Nem is volt ehhez fogható vár széles ez országban sem erősségre, sem nagyságra, sem pedig pompára nézve. Mérföldekre terjedett minden irányban a nyékje*), s benne csak úgy hemzsegett a nemes vad. Díszkertjében a legritkább délszaki növények pompáztak. Hosszú lombfolyosók, vízesések és szökőkutak adtak nyári nagy melegben enyhe hűvösséget és a szemnek gyönyörködtetést. Olaszországból hozatott Stibor vajda festőket és szobrászokat, a kik megtöltötték Beczkó várát a mű-

*) Vadaskert.

gyében elvezető országutat s az ott elhaladó békés utasokat nyolcz napi kényszermunkára szorították. A vajda őrei még urakat és úrasszonyokat is elfogtak. Magok nyolcz napig Stibor vendégei voltak. Etették, itatták, minden lehető kényelemmel ellátták őket; cselédjeiket pedig és lovaikat munkára kényszerítették.

Így végre mégis csak elkészült a vár a kitűzött határidőre. De mindenik kövére átkot mondott a megkínzott nép, mert mindenik kövére sűrűn omlottak könnyei. Azonban csak a neve volt a Beczkóé, mert mikor még épülőfélben volt, elhatározta Stibor vajda, hogy udvari bolondjának helyette termékeny szántóföldet ad s megtartja magának lakóhelyül. Volt ugyan még nekrezén kívül harminczuál több vára az ország különböző vidékén, de egyiket sem tartotta magához annyira méltónak, mint a megközelíthetetlen és minden veszedelemmel büszkén daczoló Beczkó várát.

Nem is volt ehhez fogható vár széles ez országban sem erősségre, sem nagyságra, sem pedig pompára nézve. Mérföldekre terjedett minden irányban a nyékje*), s benne csak úgy hemzsegett a nemes vad. Diszkertjében a legritkább délszaki növények pompáztak. Hosszú lombfolyosók, vízesések és szökőkutak adtak nyári nagy melegben enyhe hűvösséget és a szemnek gyönyörködtetést. Olaszországból hozatott Stibor vajda festőket és szobrászokat, a kik megtöltötték Beczkó várát a mű-

*) Vadaskert.

Nyomt. Kellner és Mohrlüder, Budapest

ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

vészet remekeivel. A drága edényeknek, fegyvereknek és szőnyegeknek pedig se szere se száma nem volt.

Stibornak egyetlenegy fia volt, a ki jegyben járt egy cseh herczegkisasszonynyal. A vajda úgy rendelte, hogy fia az ő nászünnepét Beczkó várában tartsa meg, ez legyen egyszersmind az új vár felavatása. Kétszáznál több vendég jelent meg a nászünnepen, Magyar- és Csehország főnemességének a színe-java. És Stibor a vendégeket ott marasztalta teljes egy esztendeig. Ez idő alatt egyik vígaság a másikat érte. A vendégek közűl egynehány ez idő alatt Beczkó várában meg is halt. De ez a víg társaságot mulatozásaiban, a vadászatokban, a torna- és más játékokban, a díszlakomákban nem igen zavarta.

Épen ilyen víg lakománál ült Stibor az ő vendégeivel, a mint egyszer csak kegyetlenűl vonítva besántikál a vajdának egy különösen kedvelt kopója. Egyik lába össze volt zúzva s egyenesen a gazdájához sietett, mintha csak tőle követelte volna, hogy büntesse meg a tettest.

Istentelenűl káromolva pattant fel Stibor ültőhelyéből. »Ki tette ezt?« kiáltott oly erővel, hogy csak úgy rengett belé a terem, s hogy valamennyi vendégének az ajkán elhalt a szó. A vajda, hogy senkitől feleletet nem kapott, még dühösebb lett. »Ki tette ezt?« ordított újból, és nyakán és homlokán kötélvastagságnyira megdagadtak az erek. »Tüstént vezessétek elém a nyomorúltat, hadd büntessem meg érdeme szerint!«

Nem sokára eléhurczoltak a szolgák egy ősz embert, a ki már vagy negyven esztendő óta szolgálta Stibort. Ez lábaihoz borúlt a vajdának és rebegő ajakkal kért bocsánatot: hogy a kutya pajzánságában lerántotta róla a ruhát, hogy szép szerivel nem tudott tőle szabadúlni, hogy véletlenűl, nem akarva, ütött rá olyan szerencsétlenűl.

De a kegyetlen úr rá sem hallgatott a szegény jobbágy mentségére és kérelmére s azt parancsolta embereinek, hogy taszítsák le a mélységbe a sziklafal legmeredekebb pontjáról. Hiába volt a szerencsétlen ember minden esengése, hiába hivatkozott rá, hogy Stibor hű szolgálatában őszűlt meg, hiába rimánkodtak a vendégek is a vajdának, hogy kegyelmezzen meg neki — a kegyetlen úr hajthatatlan maradt.

A poroszlók fogták a hű cselédet s oda vonszolták a sziklafalhoz, hogy urok parancsa szerint cselekedjenek vele. A mint ott állott a feneketlen mélység szélén, a mint végig futott rajta a halál borzongása, így kiáltott az ősz jobbágy:

»Stibor vajda! ím halljad a halál révéről utolsó szavamat: Megidézlek téged a legfelsőbb bíró elé! Mához egy esztendőre jelenjél meg az egy igaz Isten itélőszéke előtt és felelj erről a mai gyilkosságodról!«

Mikor Beczkóvár urának a szerencsétlen ember e megidézését elmondták, nagyot kaczagott rajta. De biz' az borzasztóan beteljesűlt, mert az ártatlanúl ontott vér nem kiált hiába bosszúért az egekbe.

Épen évfordúlója volt annak a rettenetes tettnek, a melyet Beczkó várában már-már el is felejtettek, midőn Stibor nehány lengyel nemesnek a tiszteletére, a kik hozzá mint vendégek betértek, nagy lakomát szerzett. A vár ura ma széles jókedvében igen sűrűn koczczintott földijeivel és a hosszúra nyúlt ebéd után ingatag léptekkel ki ment a várkertbe, hogy egy hűvös helyen ledűljön aludni. Egy forrás mellett, a melynek friss vize még mai napig is buzog, érte utól a bosszú a kegyetlen Stibor vajdát. A mint elaludt, egy mérges kígyó oda mászott hozzá és kimarta mind a két szemét. A kegyetlen úr kínjában ordítozni kezd, fut, rohan vaktában egyenesen arra a helyre, a honnét egy évvel az előtt ugyanaz órában hű cselédjét letaszíttatta, s velőkig ható kiáltással lezuhan a mélységbe.

Beczkó, vagy a mint másképp is nevezték, Bolondócz vagy Bolondvár már rég romban hever, de híven megőrizte a monda keletkezésének és azon eseményeknek a történetét, a melynek színhelye volt.

Nyáry Lőrincz.

A híres-neves Nyáry-nemzetségnek, a mely még II. Géza király alatt nyert nemességet, legderekabb sarja volt Nyáry Lőrincz. Kortársai őt hősiességeért s a törökökön nyert számtalan győzelmeért a keresztyénség oszlopának nevezték. Midőn 1551-ben Achmet fővezér százezer emberrel bejött az országba, és a budai basa hatvanezer emberével egyesűlvén, sorra elfoglalta Temesvárt, Lippát, Drégelt, Salgót, Magyarország egész nyugati fele a törökök kezébe kerűlt. Még csak az egy Szolnok daczolt a félhold hatalmával; ennek kapitánya pedig Nyáry Lőrincz volt.

Szolnokot legyőzhetetlen erősségnek tartották. Egyik oldalt a Tisza, a másodikon a beléje szakadó Zagyva, a harmadikon pedig ezt a két folyót összekötő csatorna védte. Voltak azonkivűl hatalmas falai, erős sánczművei, ágyúkkal megrakott tornyai és bástyái, és volt tömérdek lövő- és élelmiszere. Legnagyobb erőssége azonban a derék várkapitánynak hősi szelleme és vezéri jelessége, továbbá Nyáry hű hadnagyának, Pekry Gábornak, kipróbált bátorsága volt. A várat összesen 750 ember védte. Ezek között csak kevesen voltak magyarok; legnagyobb részök olasz, német és spanyol zsoldosokból állott.

Elébb Ali, a budai basa, szállotta meg Szolnok vá-

rát húszezer emberrel. Ő azt hitte, ekkora sereggel agyonnyomja azt a maroknyi népet, mely a várat védelmezte. Kevély üzenettel felszólította tehát Nyáryt, hogy ne vesztegesse hiába az embereket s adja át a várat. De a kapitány röviden azt üzente vissza, hogy: soha! Erre a basa nyolcz álló napig szűntelenűl lövöldöztette a várat minden oldalról s nagy álmélkodással tapasztalta, hogy a vár népe ekkora ostromnak még csak oda se néz. Sőt Nyáry nehányszor kirontott a várból s a basa embereiben kegyetlen pusztításokat vitt véghez. Csak most látta Ali, kivel van dolga, s nagy sietve küldött Achmet fővezérhez, hogy jöjjön azonnal segítségére.

Ez nem sokára meg is jelent egész tengernyi hadával, és a táborban levő hitsorsosai oly éktelen örömkiáltással fogadták, hogy mérföldekre elhallatszott. A sík földet köröskörűl, a meddig a szem csak ellátott, a török harczosok tarka tömegei borították. Mint a sűrű erdő meredezett a tömérdek láncsa, s az ezernyi ezer társzekér és sátor a távol ködében veszett el a szemkör szélén. S a mint a fővezér végig lovagolt a rengeteg táboron, és megszólalt a sok csengetyű, harsogott a rézkürt, pergett a dob, vad ujjongásba törtek ki a dandárok, tomboltak és nyerítettek a paripák, koválygott és nyüzsgött a beláthatatlan sokaság: Szolnok várőrsége, mely a falakra gyűlt volt, bizony csüggedezni kezdett.

Nyáry aggodalommal vette észre embereinek ezt a hangulatát. Csakhamar maga köré gyűjtötte és lelkes

beszédjével annyir afelbuzdította őket, úgy fel tudta bennök szítani a harczi lelkesedés tüzét, hogy ott nyomban megesküdtek az egy élő Istenre, hogy inkább örömmel eltűri mindenike a halált, semhogy a várat feladják. De már rövid egy pár nap múlva kitűnt, hogy szalmaláng volt ez a lelkesedés. A titkos összeesküvés, a tervezett lázadás félreismerhetetlen jelei mutatkoztak a várőrségben. A törököknek sikerült a zsoldosokhoz leveleket juttatni, a melyekben eget-földet igértek nekik, ha a kapitányt a vár átadására kényszerítik, és a legborzasztóbb dolgokkal rémítgették őket, ha az ellentállást folytatják.

A zsoldosok titkos tanácskozásaikon elhatározták, hogy a várat a törököknek ugyan át nem adják, mert féltek, hogy a temesváriak sorsára jutnak, hanem hogy titkos utakon kilopózkodnak Szolnokból. Azonnal el is küldtek három olasz zsoldost, hogy tudassák ezt az elhatározásukat a kapitánynyal. Nyáry parancsot adott, hogy tüstént vessék börtönre azt a három olasz katonát. De nem volt, a ki parancsát teljesítse, mert emberei egytőlegyig mind ellene esküdtek. Hiába volt Nyáry minden fenyegetése, minden rábeszélése, hiába rimánkodott nekik könnyező szemekkel, hogy álljanak el végzetes szándékuktól — kérő hangja elveszett az összeesküvők vad zajában, a kik végig sem akarták őt hallgatni.

»No hát halljátok meg utolsó szavamat — szólt a kapitány mennydörgő hangon, karját fenyegetőleg felemelve. — Az Isten szent nevére esküszöm, hogy el

nem hagyom e várat, hogy, ha egyes-egyedűl is, de kötelességem hű teljesítésében itt fogok meghalni. Azonban ti sem szabadúltok innen, hanem elpusztúltok mind egy lábig, csakhogy nem mint becsületes katonák, hanem mint alávaló, hitvány árúlók, a kiket elkárhoztat és utálattal említ a világ a jelenben és jövőben mind örökké. Más szavam hozzátok nincsen!«

De mind ennek semmi hatása nem volt. Csak az egy Pekry Gábor állott oda Nyáry mellé és szent hittel fogadta szintén, hogy jóban, rosszban hű társa és osztályosa lesz a kapitánynak és vele együtt akar elesni a vár védelmezésében.

A mint beesteledett, az összeesküvők készűlődni kezdtek a szökésre. Egy csapat beállított Nyáry Lőrinczhez és követelte a kulcsokat ahhoz a titkos úthoz, mely a Zagyva medre alatt vezetett ki a szabadba s mely sok vasajtóval és rácskapuval volt elzárva. De a kapitány kereken kijelentette, hogy a míg ő él, azokat a kulcsokat egy gyáva árúló sem kapja meg. S midőn egy közűlök kilépett, hogy vezére ellen kezét felemelje, Nyáry kardot rántott s egy csapással levágta a vakmerő zsoldos karját. Most neki rontottak bőszűlten mindnyájan, a földre teperték, és csak Pekry elszánt magatartása mentette meg a haláltól. Az árúlók pedig fogták a kulcsokat és siettek a vár piaczára, a hol társaik már türelmetlenűl várták őket. Nyáry Lőrincz pedig, noha a dulakodásban négy sebet is kapott s egész teste össze volt törve, mégis kivitette magát egy erkélyre, mely a

piaczra szolgált, s onnét még egyszer intette egy megható beszédben az összeesküvőket, hogy ne kövessék el ezt a gyalázatos tettet. És csakugyan közűlök húszan, a kiknek keblében a becsület utolsó szikrája még el nem aludt, visszatértek bűnbánólag derék vezérökhöz, a ki őket úgy fogadta, mint az atya szokta megtért gyermekét; a többi pedig galádúl megszökött.

Éjfél után egy óra volt, midőn Nyáry Pekry Gábor kiséretében kiment a várpiaczra, a hol együtt volt az a húsz ember, a kik magokat önkényt hősi halálra szánták. »Atyámfiai — így szólt hozzájok — abban a nagy búbánatban, a melyet nekem társaitok okoztak, nagy vigasztalásomra van, hogy ti visszatértetek a kötelesség útjára, hogy készek vagytok vértanu-halállal kiköszörűlni azt a csorbát, melyet ők a magyar név becsületén ejtettek. Hiába akarnálak titeket ámítani; ti ép úgy tudjátok, mint én, hogy számunkra nincs menedék, nincs más út, csak a dicsőséges halál. Kössünk tehát szent szövetséget életre-halálra, hogy egyik a másikért harczol ina szakadtáig, élete fogytáig!«

Mély meghatottsággal emelték a hősök jobbjokat az égre, úgy fogadták, hogy egymástól az életben el nem válnak többé. Erre a vezér kijelölte kinek-kinek a helyét, ha az ellenség reggel az ostromot megújítja. Majd eléhozatott ételt és italt és embereivel együtt vidáman lakomározott, hogy a nagy munkára erőt szerezzenek. Aztán kiki a szobájába ment, hogy Istene előtt lelkét kiöntse. Mikor ez is megtörtént, Nyáry felöltötte leg-

pompásabb díszruháját, tűszőjébe tette a vár kulcsait, fogta a zászlót, a melyet már annyi fényes győzelemben fennen lobogtatott volt, úgy jelent meg hű társai körében.

Alig hasadt a hajnal, a törökök máris lődözni kezdték Szolnokot roppant erővel. A várbeliek pedig aligalig viszonozták a tüzet, a minek a török fővezér csakhamar megsejdíté az okát és tüstént parancsot adott az általános ostromra. Vad ordítással tódúlt az ellenség özöne egész a várfalig. E pillanatban elsütteté Nyáry az ágyúkat, melyek mind ugyanegy pontra voltak irányozva, a hol legsűrűbb volt a tömeg. A pusztítás rettenetes volt. Meghökkenve állott az ellenség egy darabig, hogy annál nagyobb dühvel rontson a várnak.

Nyáry a várkapu előtti téren állott Pekry Gáborral a legnagyobb ágyú mellett. Egyszerre csak hallják hátok mögött a vad Allah-kiáltást. Az ellenség bejutott a várba a Tisza felőli részen, a hol emberek nem védték. A kapitány kürtjébe fúj, s e jelre köréje gyűlnek hősei mind. Most megnyílik a kapu két szárnya, és tódúl be rajta a török, mint az árvíz, mely a gátot lerontotta. E pillanatban Pekry elsüti a nagy ágyút, a mely lánczokkal, vas- és ólomdarabokkal volt megtöltve. Irtózatos jajkiáltás rendíti meg a levegőt. Egész sorokat elsepert ez az egy ágyú. De a holtak halmain át rohan bosszúvágytól lihegve az ellenség s elnyomja tömegével a szolnoki hősöket. Ezek még térdre rogyva, még haldokolva is osztják a halálos csapásokat. Nyáry tizenhét sebből vérezve

roskadt össze. Oldalán feküdt Pekry Gábor, kit eltemetett dőltében a nagy ágyú, mellettök pedig hős társaik, körűlvéve a legyilkolt ellenség testhalmaitól.

Mekkora volt a törökök csodálkozása, mikor a várba bevonúlva látták, hogy a várőrség összesen huszonkét emberből állott! Ali, ki az ellenségben is nagyra becsűlte a bátorságot, parancsot adott, hogy Nyáryt tisztességesen temessék el. De midőn őt a holtak közűl kikeresték, kitűnt, hogy még ki nem fogyott belőle végkép az élet. Sikerűlt is nem sokára őt eszméletre hozni, s mivel érette nagy váltságdíjat reméltek a törökök, minden lehetőt elkövettek, hogy felépűljön. Alig javúlt valamennyire az egészsége, elvitték Temesvárra, onnét pedig, mikor egészen meggyógyúlt, Konstantinápolyba.

Már az úton oda sok nélkülözést, kínzást és megalázást kellett Nyárynak szenvednie. De mindez semmi sem volt ahhoz képest, a mi reá Törökország fővárosában várt. Egy ólba zárták, a melybe a szerencsétlen, a ki magas termetű s igen kövér ember volt, beférni is alig fért, mozogni meg épen nem tudott benne. »Majd teszek én arról,« szólt gúnyosan a tömlöcztartója és állott is szavának. Annyit éheztette foglyát s oly sulyos munkát végeztetett vele, hogy rövid egy pár hónap alatt egészen lesoványodott s olyan lett, akár a csontváz. Családja ismételten is ajánlott fel Nyáryért roppant összegeket váltságdíjúl, de Ali, a budai basa, a ki közbenjárását megigérte volt, azt izente vissza mindig,

hogy Konstantinápolyban mitsem akarnak a szabadon bocsátásról hallani.

Már teljes egy esztendőt töltött Nyáry Konstantinápolyban kimondhatatlan szenvedések között, midőn 1553. év végén maga Ferdinánd király kezdte kiszabadítását sürgetni. A királynak egy követsége járt akkor a portánál, hogy a török császárral a béke felől alkudozzék. E követség tagjai, Verancsics pécsi püspök és Zay Ferencz, a király egyenes megbízása folytán felhozták a szultán előtt Nyáry Lőrincz szabadon bocsátását. De a császár azt felelte, hogy elébb a békét kell megkötni, csak úgy kerűl majd sorra a Nyáry Lőrincz ügye. Azonban a békét nem lehetett megkötni, mert a szultán el nem fogadható feltételeket szabott. A követek magok vallották meg Nyárynak, hogy kiszabadításához nincsen remény.

Szomorú egyformaságban folytak most a szerencsétlen fogoly napjai. A teljes reménytelenség sötét vonásokat rajzolt arczára. Hetekig elvolt a nélkűl, hogy csak egy szó is jött volna ajakára.

Történt egyszer, hogy a börtön-őrségnek egyik tisztje barátságosan megszólította Nyáryt, s noha ez tartózkodva, sőt visszautasítólag viselkedett, a tiszt mégis meg nem szűnt őt biztosítani, hogy részt vesz szomorú sorsában és örömest segítene rajta, ha módjában volna. Aztán behatóan tudakozódott, mi volt Nyáry Magyarországon, miként jutott fogságba és minden úton-módon arra törekedett, hogy a fogoly bizalmát megnyerje. De Nyáry attól tar-

tott, hogy cselt akarnak neki vetni, hogy valami vallomást akarnak tőle kicsalni. Azért állandóan zárkózott maradt s a katonatiszt fürkésző kérdéseire csak egy-egy rövid szóval felelt. Mily nagy volt azonban meglepetése, midőn a tiszt neki egyszer magyar nyelven így szólt:

»Ne idegenkedjél tőlem, jó uram, nem akarom én a te vesztedet, hanem ellenkezőleg, ki akarlak téged szabadítani szomorú fogságodból. Én is magyar ember vagyok s ép oly hőn vágyódom haza, mint te. Ha feltétlenűl bízol bennem, úgy két hét múlva szabadok leszünk.«

És most elbeszélte neki a tiszt, hogy Magyarországon Huszár István nevet viselt, hogy tíz éves korában kerűlt török fogságba, két héttel azután, hogy atyja a harczban elesett volt. Már az úton Törökország felé meghalt édes anyja is, s őt megvette egy előkelő vámtiszt, a ki saját gyermekeivel együtt taníttatta a török nyelvre s a mohammedán vallásra. Mire felnőtt, ura őt a jancsárok seregébe adta, a hol a jó magaviseletével és szorgalmával egész a hadnagyságig felvitte. De szívében kiolthatatlanúl él a szeretet az ő népe iránt, és ellenállhatatlanúl vonzza őt a honvágy Magyarország felé. A többi keresztyén foglyoktól tudja, hogy kicsoda Nyáry Lőrincz, s hogy mekkora szolgálatokat tett ő a magyar hazának. Ő tehát feltette magában, hogy kiviszi azt, a miben a király követei hiába fáradoztak, kiszabadítja Szolnok híres hősét s az ő sorsához fűzi a saját sorsát teljes életére.

Most már Nyáry nem kételkedett többé a tiszt igaz és őszinte szándékában. A legközelebbi újholdra állapították meg a szökés idejét, mert akkor kerűlt az őrállásban megint Huszárra a sor. Az alatt Nyáry a magyar követtől pénzt vett fel kölcsön, Huszárnak pedig sikerűlt egy franczia hajót keríteni, a mely épen akkortájt készűlt az Arany Szarvat*) elhagyni. E hajó kapitánya késznek nyilatkozott embereinket egy bizonyos összegért Velenczébe elvinni.

A nagy nehezen várt újholddal együtt eljött az új őrálló csapat Huszár vezetése alatt. Ez azonnal odasúgott Nyárynak, hogy rendjén van minden. Hogy azonban minden gyanút elhárítson, az nap igen keményen bánt a foglyokkal, sőt Nyáryt meg is akarta botoztatni, s ez csakis a többi rabok nagy rimánkodására maradt el. Este, mikor a foglyoknak ketreczeikbe kellett bújniok, eljött a tiszt s megparancsolta a tömlöcztartónak, hogy adja ki neki Nyáryt, el kell őt vezetnie a fővezér elé, a kinek sürgős dolga van a fogolylyal. S itt egy titkos jellel értésére adta a tömlöcztartónak, hogy a fogoly feje forog szóban. Azonnal Huszár lakására siettek. Ott leszedték Nyáry lábáról, kezéről a bilincseket, török ruhába bújtatták, ellátták fegyverrel s aztán sötét, elhagyott sikátorokon át szerencsésen elértek a kikötőbe. A hajón már minden készen volt az indúlásra. Éjfél után 2 óra volt, midőn útra keltek, és két héttel rá, a mely idő alatt sok mindenféle bajt és veszedelmet kel-

*) Konstantinápoly kikötőjét nevezik így.

lett kiállaniok, horgonyt vetettek az adriai szigetváros kikötőjében. Innen egyre mentek pihenés nélkűl a túróczmegyei Szucsányig, a Nyáryak állandó lakóhelyéig. Ember nem képes leírni azt az örömet, mely a Nyáry-család minden tagjának a szívét eltölté. Hiszen már-már lemondtak arról a reményről, hogy a család szeretett fejét ez életben még egyszer láthassák, s ime most betoppant váratlanúl, minden hír nélkűl.

Nyáry Lőrincz, a mint valamennyire kipihente magát, nagy vendégséggel ünnepelte meg csodálatos szabadúlását. E vendégségre hivatalos volt minden atyjafia, minden barátja. Elébb azonban elment az egész társaság a templomba, hogy hálát adjon a jóságos Istennek, a ki mindig meghallgatja azokat, kik a szükségben hozzá kiáltanak. Erre nagy ünnepiességgel megkeresztelték újra Huszár Istvánt, a kinek maga Nyáry Lőrincz lett a keresztapja. Végre egy nemes apród bársony párnán egy okiratot hozott, a melyet ott az Isten házában felolvastak, aláírtak és megpecsételtek. Ez irat erejénél fogva Nyáry bátor lelkű megmentőjének egy falut ajándékozott nemes telekkel együtt örök időre.

Nyáry Lőrincz nem sokáig vesztegelt Szucsányon; újra elment a harczmezőre hírvirágot szedni. Huszár István pedig megnősűlt és őse lett egy nemesi családnak, mely az évszázadokon át sok bátor férfiút ajándékozott a magyar hazának, s a mely még mai napig is fennáll és virágzik.

A pozsonyi tanácsos.

A pozsonyi városház ősrégi épület, a mely még az Árpád-házbeli királyok idejéből származik. Ki van mutatva, hogy az ős koronázó város tisztes tanácsa 1388 óta mindig ebben az épületben tartotta üléseit. A városház kapuja fölött egy kép látható, a melyet — így hitelesíti a monda — maga a gonosz festett oda, s a melyet hiába meszeltek be már többször is, mert mindannyiszor előtűnik megint. A kép egy öreg embert ábrázol övig érő ősz szakállal, bő, ránczos fekete ruhában, a mint egy előtte lévő nagy könyv olvasásában van elmélyedve.

Erről az öreg emberről ím ezt beszéli Pozsony városának a népe:

A tizennegyedik század vége felé élt a városban egy férfiú, a kit a legvénebb polgárok már gyermekkorukban is mint a meglett korú, mesés gazdaságú, nagyhatalmú városi tanácsost ismerték. Egy lélek sem tudta, honnan kerűlt Pozsonyba. Az egész városban egyetlenegy atyjafia nem volt. Szikár, magas termetű ember volt, halvány arczczal, sötét tekintetű fekete szemekkel. Soha ezen a szigorú arczon senki egy mosolyt nem látott. Ő módot talált minden embernek az ügyeibe beavatkozni, noha senkisem kérte se tanácsát, se támo-

gatását. Ebből aztán mindig hosszú, bonyolúlt pörök keletkeztek, a melyeket kivétel nélkűl mind a vén tanácsos nyert meg, mert ő oly fényes előadással, oly meggyőzőleg, oly minden kétséget kizáró módon tudta bebizonyítani, hogy az ő részén van az igazság, hogy vele szemben meg nem állhatott senki. A mire egyszer a fejét vetette, azt, akárhogy-mint, de kivitte, s a mihez hozzá fogott, az sikerűlt is. Ellenmondást nem tűrt, s a ki ellene szegűlt, azt irgalmatlanúl összezúzta. »Hadd okúljanak mások — úgymond — az én ellenségeim vesztén.« Félt és irtózott is tőle mindenki. A kit megkárosított, megnyomorított, az még tulajdon testvérének sem merte elpanaszolni, annyira félt mindenki, hogy valahogy meg találja a vén tanácsos tudni. Így szerzett ő tömérdek kincset, a mely miatt sok száz ember ontott keserves könnyeket. Senkisem tudta, mi czélja van a töméntelen pénzzel, mert hisz nem volt se felesége, se gyereke. Magánosan élt oly szüken és szegényesen, mintha a betevő falatja sem lett volna. Ha a város dolgaival elfoglalva nem volt, mindig otthon ült, a nagy könyveket bújta, kereste a bölcsek kövét, az élet vizét, követte a csillagok futását, nyomozta a természet erőit. Biztosan hitte róla a városban mindenki, noha egyik a másikának meg nem merte mondani, hogy az ördöggel czimborál, hogy eladta lelkét a gonosznak földi javakért és tudásért.

Egyszer együtt ült ős Pozsony városának bölcs tanácsa, hogy törvényt lásson s igazságot tegyen a nép

között, midőn belépett talpig gyászban egy özvegyasszony s így szólt: »Az Isten szent nevében kérek tőletek, nagy uraim, igazságot! Tizenöt esztendeig éltem szegény jó férjemmel — az Isten nyugosztalja! — szegényesen, de becsületesen, kezünk munkája után és jövedelméből egy kis teleknek, a melyet jó férjem az ő atyjától örökölt volt. Két héttel ezelőtt meghalt hosszú betegség után szegény jó férjem s itt hagyott engem hat neveletlen árvával. Egy hatalmas úr azonban, kinek birtoka határos a mi kis telkünkkel, elragadta tőlünk erőszakkal férjem csekély örökségét, hogy kikerekítse vele a maga jószágát. Nézzetek Istent, nemes uraim, és védelmezzétek az elhagyott özvegy, a gyámoltalan árvák ügyét! Tegyetek igazságot a hatalmassal ép úgy, mint az ügyefogyottal, és büntessétek a bitorlót, ha köztetek ül is. Mert ez a gonosz ember — itt ujjával az özvegyasszony a vén tanácsosra mutatott — orozta el az ő telhetetlenségében a mi kis földünket!«

E szavakra mély csend következett. A tanács székülői elképedtek az özvegyasszony merészségén és titkos tekinteteket váltottak egymással. Egy árva szót nem szólt egyikök sem. A rettenetes tanácsossal ki is mert volna szembe szállani?

Most azonban felállott maga a sötét férfiú, nyugodtan, hidegen, mint mindig, kihúzott bő, fekete ruhájából egy írást, a melyből ráolvasta az özvegyasszonyra, hogy azt a bizonyos telket ő, a tanácsos, már régen megvette volt örök áron, s az özvegyasszony férjének csak élethosz-

sziglan használatra engedte át valamely szolgálatáért. Most azonban, hogy az özvegyasszony férje meghalt, senki őt nem háborgathatja abban, hogy a maga jószágát visszavegye.

»Alávaló hazugság — kiáltott méltó haragjában az özvegyasszony. — A városban minden ember tudja, hogy az a darab föld a szegény férjem apjáé s elébb nagyapjáé volt. Senkisem hallott róla, hogy vagy a férjem, vagy valamelyik őse eladta volna. S ha az az írás mást mond, akkor az csalárd hamisítás!«

A vén tanácsos pedig átadta az írást székülő társainak. Ezek sorra elolvasták, vállat vonítottak s kijelentették, hogy evvel az írással szemben ők nem tehetnek semmit.

»Ha másként nincs — szólt kezeit tördelve az özvegy — ám tegyen esküt az egy élő Istenre, hogy igaz az, a mit mond. Ha van lelke, hogy három ujját az égre felemelje, akkor legyen a föld az övé, az enyém pedig a mennybéli Isten irgalmassága!«

S az öreg tanácsos biztos léptekkel elment a hosszú asztal alsó végére. Ott megállott a feszület előtt, ráütött öklével a törvény könyvére s elmondta az eskütétel bevezető mondatát. De abban a pillanatban, a mint jobb keze három ujját felemelte, egyszerre akkorát dördűlt az ég, hogy a föld megrendűlt, a templom tornyai inogni, hajlongni kezdtek, és rettenes zúgás és üvöltés hallatszott a levegőben. Néhány pillanatig mereven, magokból kikelve ültek a tanácsos urak, s mire feleszméltek, ime eltűnt közűlök

a vén tanácsos. A tanácsterem egyik ablakát a kapu fölött bezúzva találták. Azon vitte ki az ördög a maga prédáját le a pokol feneketlen fenekére. De hamarjában még oda festette a vén tanácsos ábrázatát a városház külső falára, intő példáúl a jövő nemzedékeknek örök időre.

A pozsonyi városházon látható képnek ím ez a története.

OSZK

Bálványos.

Háromszék megyében, Torjáról a Szent-Anna tava irányában haladván, szebbnél-szebb vidékeket ér az utas. De legjobban megragadja figyelmét egy minden felől meredek, sűrű erdővel borított hegykúp, a melyre fárasztó kapaszkodással lehet csak feljutni, tetején pedig egy őskori vár tisztes romjai. Az ember azt sem tudja, az ősöknek ezt a művét bámúlja-e inkább, a mely oly tömérdek erőbe és fáradságba kerűlt, vagy a természetnek a pompáját, mely a nagy Isten egy gondolatára állott elő.

Ez a festői rom Bálványos vára.

Mily hatalmas emberek lehettek, a kik ezt a várat építették! Nekik nem kellettek a társas élet örömei, ők

nem szorúltak az állam védelmére. Ott fészkeltek a sziklák ormain, mint a királyi sas, és csak a hatalomban találtak örömet.

Bálványosvár keletkezéséről a következőt beszélik. Mikor Szent-István királyunk az erdélyi magyarokat a keresztyén hit felvételére szorította, az Opur vagy Apor nemzetség, mely Etelétől, a hatalmas hun királytól származott, s mely makacsúl ragaszkodott pogány hitéhez, e hegyek közé menekűlt. Itt hatalmas várat rakatván, merészen daczolt a térítő király parancsaival és tovább is imádta pogány bálványait.

Idők múltak. Az egész környék, az egész ország lakosai már mind a keresztyén hit hívei voltak, de az Aporok megmaradtak konokúl bálványimádóknak. Történt egyszer, hogy Bálványosvár egyik ifjú ura, Apor Géza, egy szomszéd úr leányát, Mike Ilonát, megkérte feleségűl. De a szülők elutasították őt, mivel nem akarták leányukat egy pogány embernek nőűl adni. E meggyalázásért boszszút forralt az ifjú és két testvérbátyja. Egy napsugáros ünnepnapon, a mint épen oszlottak a hívek a szomszéd Torja templomából, egyszerre csak közéjök vágtattak fegyveres daliák, s az egyik, Apor Géza, kiragadta a templomjárók közűl Mike Ilonát, s evvel elvágtattak, vissza Bálványosvárba.

De a vidék felháborodott lakosai felkerekedtek, mint egy ember, fegyvert ragadtak s a leányától megfosztott apa vezetése alatt elindúltak, hogy megbüntessék a merész leányrablókat. Csakhogy ezek s az ő embereik elszán-

tan védték magokat az erős várban. Elkeseredett és véres volt a harcz. Az idősebb két Apor már ott hevert holtan a vérében, s mire még egyszer felkelt a nap, Bálványosvár falain nagy rések tátongtak. Ekkor megjelent a vár falán Mike Ilona, kezében keresztet tartva s így kiáltott:

»Az igaz Istennek és Krisztus urunknak nevében, békesség! Ne folyjon többé atyámfiai vére! Apor Géza kész felvenni Üdvözítőnk hitét!«

»Ámen!« felelt a sokaság, és a vár ura még az nap keresztyén hitre tért és nőűl vette Mike Ilonát. A vár pedig, mivel benne kerestek menedéket Erdély utolsó bálványimádói, megtartotta a Bálványos nevet mind a mai napig.

OSZK Országos Szechényi Könyvtár

A kolozsvári biró.

Hunyady Mátyás király egyike volt Európa leghatalmasabb fejedelmeinek. Barátságát minden nép és nemzet keresve-kereste, s az uralkodók nagy tiszteletben tartották az ő tanácsát. A külföldi követek jöttek, mentek az ő udvarában. Bármikor érkezett valaki hozzá, mindig sok idegen követet talált ott. Az állami ügyeket a királyi kanczellária végezte. Ez állandóan Budán székelt ugyan, de a királyt minden nagyobb útjában elkísérte. Ez a hivatal levelezett az európai hatalmakkal, a külföldi udvaroknál tartózkodó magyar követekkel és ügyviselőkkel. A királyi kanczellária szerkesztette a közigazgatási és a birtokügyekre vonatkozó sok levelet, a melyeket a király nevében adtak ki. Szóval, mind a külső, mind a belső ügyekben a kanczellária adta tovább a király soknemű parancsait. De ennek a hivatalnak az éltető lelke, a legfőbb felügyelője maga Mátyás király volt. Ő adta minden irathoz az eszmét, minden ügyben a döntő szót. A legfontosabb leveleket maga mondta tollba, s a melyeket mások fogalmaztak, maga igazította ki, még egy-egy kifelejtett írásjelt is helyre pótolt.

Ezenkívűl sok időt szentelt Mátyás a kihallgatásoknak. Akár otthon, Buda várában, akár pedig ha ide-oda utazott az országban, mindig kegyesen fogadta

a hozzá folyamodókat. Elfogadó csarnokába seregesen tódúltak a főurak, főpapok, köznemesek, egyszerű polgáremberek és parasztok, s a király egyforma nyájasan hallgatta meg kérésöket és tett igazságot kinek-kinek érdeme szerint.

De még ennél is többet tett. A kik hozzá nem fordúlhattak igazságért, azokhoz elment ő maga. Sokszor álruhába öltözve, bejárta az országot, közéje elegyedett a népnek, hogy kikutassa panaszait, óhajtásait ügyét-baját.

Történt egyszer, a mint hadserege élén Erdélyben járt a király, hogy titkon elvált embereitől és betért szegényes ruhába öltözve Kolozsvárra, az ő szülővárosába. Fel és alá járt a városban s valahogy bevetődött egy mészárszékbe. Ott leült egy padra és lógatta a lábait.

A mészárszék átellenében lakott a bíró, a ki a jobbágyokkal sok tüzelő fát hozatott s a kolozsvári szegény néppel vágatta fel. Azután a poroszlóknak megparancsolta, kergessék oda a piaczról a szegény embereket, hadd hordják be a fát az ő udvarába és ott rakják asztagba. Az egyik poroszló meglátja Mátyást a mészárszékben és rákiált:

»Jere, te nagy orrú, hordjad te is a fát!«

»Mit fizetsz?« kérdé Mátyás.

»Mit fizetek? Nesze, fogd, itt az előleg!« Ezzel jót húzott botjával Mátyás válla közé és kergette a farakás mellé.

A bíró ott feküdt a könyöklőn és nézte a szegény emberek kényszermunkáját. Mátyás oda ment hozzá és kérdezte tőle:

»Mit adsz, ha segítem vinni a fát?

»Elhallgass, te sehonnai — felelt a bíró — s hordjad azt a fát, mert különben ugyancsak megkékűl a hátad!«

Mátyás egy szót sem szólt többet, hanem hordta szaporán a fát a szegény emberekkel együtt a bíró udvarára. Titkon azonban két hasáb fára felírta a nevét. Erre elhagyta a várost és este észrevétlenűl megint visszatért hadseregéhez.

Harmadnapra Mátyás király bevonúlt hadai élén Kolozsvár városába. Odacsődűlt látni a szeretett királyt csaknem az egész város népe. Nagy ünnepiességgel fogadta és üdvözölte a bíró és a városi tanács. A király kérdezi a bírótól, hogy van a város? épűl-e? nincs-e a szegény embereknek semmi bántódásuk?«

És a bíró nagy készséggel ezt felelte:

»Felséged kegyes oltalma alatt mindnyájan a legnagyobb békességben élünk. A szegény embereknek nincsen semmi bajuk, nincsen a legcsekélyebb bántódásuk sem.«

A király azonban megparancsolta szolgáinak, hogy menjenek el a bíró udvarára, hányják szét az ott levő új asztag fát és keressék ki azt a két hasábot, a melyekre ő a nevét felírta volt. A bíró poroszlóit is fogják el és hozzák eléje. Ez meg is történt. Most Mátyás ahhoz a poroszlóhoz fordúlt, a ki botjával a hátára ütött volt, és így szólt:

»Megismered-e bennem, te gonosz cseléd, azt a nagy orrú embert, a kit te ütleggel kényszerítettél a fahordásra? Még most is tüzel a hátam az ütésedtől! S te, nyomorúlt bíró! hiába tagadnád gyalázatos tettedet, mert íme itt a kezem írása a fahasábokon, a melyeket udvarodra kellett czipelnem. Hogy ezt a törvénytelenséget elkövetted s a hatalmaddal így visszaéltél, megérdemelnéd, hogy itt nyomban felakasztassalak. De nem akarom hazámon és szülővárosomon ezt a szégyent ejteni. Én és elődeim nem azért adtuk jobbágyúl a szegény népet, hogy a bírók és tanácsosok nyúzzák, csigázzák és rabúl tartsák. Ha e szegény emberek földjüktől adót fizetnek a nemeseknek s a királynak, és bizonyos napokon tartoznak szolgálni a nemes uraknak: viszont a nemeseknek kötelességök gondjokat viselni jobbágyaiknak és megoltalmazni őket.«

Ezt mondta a király és parancsot adott, hogy büntessék meg a gonoszlelkű bírót érdeme szerint.

Így törekedett Mátyás mindennek a saját szemével utána nézni. Nem hallgatott a fülbesúgók rágalmazásaira, s a kit a saját szemeivel ismert bűnösnek, azt kérlelhetetlen szigorúsággal meg is büntette, lett légyen az akár paraszt, akár főúr, akár saját atyjafia. Ezért tisztelte őt meg a magyar nép azzal a ritka emlékkel, hogy ajkán még most is él az a közmondás: »Meghalt Mátyás király, oda az igazság!«

Jóért jót várj.

Mikor Jézus Krisztus még a földön járt, egyszer Szent-Péterrel gyalog vándorolt az Alföldön és nagyon elfáradt és eléhezett. A nagy pusztaságon nem láttak csak egy tanyát sem, a hová betérhettek volna. A mint Szent-Péter búsan körűltekintett, így szólt Jézus Krisztusnak:

»Uram! amoda látok egy karámot*), térjünk be oda, csak találunk vagy egy élö lelket.«

Mentek, mendegéltek, végre elérték a karámot. Egy szegény juhász lakott ottan, őrizgette a gazdája birkáit. Köszöntek neki, az meg nagyon szívesen fogadta, leültette őket és beszédbe elegyedett velök. De Jézus már nagyon éhes volt, azt mondja hát a juhásznak:

»Ugyan te, szegény ember, adj valami ennivalót, mert nagyon éhesek vagyunk!«

A szegény juhász gondolkodóba esett, hogy mivel kínálja meg az ő vendégeit. Nem volt semmije sem, csak egy darab száraz kenyere meg egy kis báránya. A gazdának volt ugyan elég juha, de azok közűl nem mert levágni egyet sem, mert félt, hogy majd megharagszik érte, aztán meg tudta is, hogy a másénak nebántsd a neve. Csak gondolkodik hát magában, csak

*) Nádból készített kerítés a juhok számára.

gondolkodik: »Ugyan Uram Isten! levágjam-e ezt az egy bárányomat? ne vágjam-e? Ha levágom, nem lesz semmi; ha nem vágom, úgy se sokra megyek vele . . . Eh, levágom!« — Avval elővette a csizmaszárából a csillagos nyelű fehérvári bicskát, megfogta a kis bárányt, levágta és megfőzte paprikásnak.

Mikor megfőtt a paprikás hús, Jézus meg Szent-Péter mellé ültek a vasfazéknak s ettek jóízűen. A szegény juhász csak leste, csak várta, hogy hagynak-e benne, mert hát ő is éhes volt. De egy falat nem sok, még annyit sem hagytak, még csak kostolóúl sem; megették az egész vasfazék húst. Mikor aztán megvacsoráltak, azt mondja Jézus Szent-Péternek:

»Na Péter, szedd fel a csontokat a legutólsó darabig.«

Péter megfogadta a szót, felszedte, Jézus pedig eltette a szűre ujjába. Este, mikor a juhász elaludt, odament a karámhoz, a csontokat elszórta a juhok közé, s ime, mindegyik darabból egy-egy juh lett, mindeniken pedig a juhász bélyege volt.

Mikor ez megtörtént, Jézus és Szent-Péter ott hagyták a karámot s elmentek minden szó nélkűl.

Másnap reggel, mikor a juhász felkelt, nézi a juhokat a karámban, hát látja, hogy sok idegen juh van a többi közt. Talán háromannyi is volt, mint a gazdájáé. Csak az a csodálatos az egészben, hogy mindegyiken az ő bélyege van. El nem tudta gondolni, hogy lehet az, mikor neki nincs birkája, még csak egy láb

sem; hisz az utolsót ép az este vágta le a vendégei számára. — Keresi aztán a vendégeket, hát biz ott csak a hűlt helyöket leli. Ekkor tudta meg, hogy azokat a juhokat senki más nem adhatta neki, csak az Isten. Fel is fogadta, hogy ezután, míg csak egy kis krajczár érője lesz, mindig segít a szűkölködőkön.

A hegedű.

Jézus Krisztus egyszer, a mint Szent-Péterrel bejárta az Alföldet, egy csárdához ért. Már estefelé járt az idő, s utasaink el is fáradtak az egész napi gyaloglásban meg a nagy hőségben. Feltették tehát magokban, hogy meghálnak a csárdában s virradatkor folytatják útjokat. A mint azonban a csárdához közel értek, dorbézolók vad lármája ütötte meg a fülöket. Bent palócz és matyó*) fuvarosok mulattak nagy zajosan. Szekereik ott állottak szanaszét az állás körűl, egy-egy lovok pedig, hogy senkisem ügyelt rá, ki is szabadúlt s a tilosban legelészett.

*) A Mátra-hegység vidékén lakó magyarokat nevezik palóczoknak, s ezek közt némely községek lakóit, pl. a mezőkövesdieket, matyóknak.

sem; hisz az utolsót ép az este vágta le a vendégei számára. — Keresi aztán a vendégeket, hát biz ott csak a hűlt helyöket leli. Ekkor tudta meg, hogy azokat a juhokat senki más nem adhatta neki, csak az Isten. Fel is fogadta, hogy ezután, míg csak egy kis krajczár érője lesz, mindig segít a szűkölködőkön.

A hegedű.

Jézus Krisztus egyszer, a mint Szent-Péterrel bejárta az Alföldet, egy csárdához ért. Már estefelé járt az idő, s utasaink el is fáradtak az egész napi gyaloglásban meg a nagy hőségben. Feltették tehát magokban, hogy meghálnak a csárdában s virradatkor folytatják útjokat. A mint azonban a csárdához közel értek, dorbézolók vad lármája ütötte meg a fülöket. Bent palócz és matyó *) fuvarosok mulattak nagy zajosan. Szekereik ott állottak szánaszét az állás körűl, egy-egy lovok pedig, hogy senkisem ügyelt rá, ki is szabadúlt s a tilosban legelészett.

*) A Mátra-hegység vidékén lakó magyarokat nevezik palóczoknak, s ezek közt némely községek lakóit, pl. a mezőkövesdieket, matyóknak.

Nyomt. Kellner és Mohrlieder, Budapest

»Ide nem térünk be, Péter — szólt Jézus — ez nem nekünk való társaság. Akárhogy-mint lesz, de csak menjünk tovább; e csárdában nem maradhatunk.«

Péternek új volt ez a dolog. Mód nélkűl kíváncsi volt megtudni, mit mívelnek bent azok az emberek. »Elmegyek, uram — szólt — csak az ajtóig s megnézem, miért kiabálnak, ordítoznak oly erővel a csárdában.«

»Ne menj be, Péter, mert meglásd, bajba keveredel!« intette Jézus a tanítványt. De Péter nem hallgatott a szavára s oda sompolygott a csárdához. Jézus pedig büntetésűl, mert intése ellenére még is elment, egy hegedűt teremtett Péter hátára.

Alig lépett Péter a csárda küszöbére, s alig vették észre a mulatozók az új jövevényt, azonnal körűlfogták és »húzd rá! húzd rá!« kiáltottak valamennyien, a hogy csak a torkukon kifért. Az egyik borral kínálgatta Pétert. A másik zacskójában a pénzt csörgette jó közel Péter füléhez, értésére akarván adni, hogy nem kívánja ingyen a fáradságát. A harmadik pedig bement a kármentőbe,*) kihúzta a kocsmárosnét s most oda kiáltott Péternek, hogy húzza íziben, mert ő tánczolni akar. Péter csak néz, csak néz; nem tudja, mit jelentsen ez a lárma. Nem érti, miért követelik ő tőle, hogy muzsikáljon. Mert az a hegedű, melyet Jézus a hátára teremtett, olyan csodás volt, hogy mindenki látta, csak maga Péter nem. Váltig bizonyítá szegény,

*) A kocsmaszobának rácsokkal elkülönített egyik szöglete, a hol a korcsmáros az italokat méri, s a hol az üvegek és poharak állanak.

hogy ő a muzsikához nem ért, azt se tudja, mi fán terem. De ha értene is hozzá, hogy muzsikálhatna, mikor nincs mivel? A mi palóczainknak sem kellett több. Amúgy is erősen dolgozott már bennök a sok bor, s hogy most Péter kívánságukat merészen megtagadta, egészen dühbe jöttek. Neki rontottak mindnyájan, ki öklével, ki botjával. Dulakodás közben megesett, hogy egyik a másikát találta főbe kollintani, mire aztán részeg fővel összekaptak magok közt s úgy agyabugyálták egymást, hogy csak úgy rengett belé a szoba.

Nagy ügygyel-bajjal sikerűlt Péternek e veszedelmes állapotból menekűlni. Sietett Krisztus után, s mikor elérte, ez így szólt neki: »Megjártad úgy-e? Jegyezd meg, Péter, hogy a kíváncsiság már a bűnnek fele; a rossznak már a nézése is ront. Az olyan emberrel pedig, a ki eszét eliszsza, az nap ne állj szóba! A részeg ember elől én is kitérek.«

Pörös testvérek.

Karláthkő várában örökös volt a czivódás és pörpatvar, mióta Osvát úr testvéröcscse, Péter, haza kerűlt. Ez a testvér nem szívesen látott vendég volt Karláthkőben. Sok évvel azelőtt elment volt háborúba a törökök ellen, és jó ideig semmit sem lehetett felőle hallani. Később holt híre terjedt a vidéken, sőt akadtak emberek, a kik esküvel erősítették, hogy Péter az ő szemök láttára esett el. Osvát úr tehát mint Karláthkő vára és a roppant terjedelmű birtok egyedűli urának tekintette magát. A nép ugyan már régebben is azt rebesgette, hogy Péter nem halt meg, hogy egyszer Törökországból egy zarándok jött volt a várba s azt beszélte, hogy Péter sulyos sebéből felépűlt, hogy török fogságban senyved s arra kéri testvérbátyját, tegye pénzzé az ő atyai örökségét és váltsa ki őt a keserű rabságból. De Osvát úr a zarándok szavainak nem akart hitelt adni, és ez a jámbor ember nem sokára eltűnt, de senki sem látta, hogy a várat elhagyta volna.

Most egyszerre, tíz esztendő múlva, hirtelen becsöppent Péter Karláthkő várába. Kérdőre vonta bátyját, miért engedte, hogy tíz álló esztendeig rabigában szenvedjen, miért nem váltotta ki, mikor többször is kérette, hogy küldje el érte a követelt váltságdíjat. Szívtelen testvéré-

vel egy óráig sem akart együtt maradni és követelte a maga jussát az atyai örökségből.

Osvát úr tagadta, hogy ő nála valaki csak egyszer is járt volna, a ki öcscse fogságáról hírt hozott. A mi pedig az osztályt illeti, az — úgy mond — nem olyan könnyű dolog, mint a hogy Péter gondolja; az sok munkával jár s úgy sebbel-lobbal el nem lehet intézni. Csak maradjon Karláthkő várában s türtesse magát, míg a jövő évi termés be lesz takarítva.

De az aratás rég elmúlt; újra, sőt harmadszor is vetettek és arattak már azóta, s az osztás még mindig nem történt meg. Osvát majd ezt, majd azt hozta fel okúl, a miért az osztályt megint el kellett halasztani. A kincsvágyó úr el nem viselhette azt a gondolatot, hogy mindenének a felét oda adja az öcscsének, a kit sohasem szeretett, de a kit most, hogy a maga részét követelte, örömest belefojtott volna egy kanál vízbe. A vár urától kezdve egész a legutolsó cselédig mindenki elárúlta Péternek tekintetével, szavával s egész magaviseletével, mennyire kelletlen vendég ő Karláthkő várában. Ezt az állapotot Péter, a kinek a várhoz épen annyi köze volt, mint Osvátnak, el nem viselhette tovább. Feltette magában, hogy nyomban elmegy testvéréhez, szigorúan visszautasít minden újabb kifogást, és követeli tőle, hogy haladéktalanúl osztozzanak. Mikor a testvére szobájához ér, hallja, a mint az nagy felindulással így kiált: »Igazad van, nincs más útmód, meg kell halnia!«

Péter hirtelen betoppant a szobába. Testvérénél a

vén gazdasszonyt, Zsuzsannát, találta, a ki halálsápadt lett, a mint Pétert megpillantotta. Osvát is alig tudta zavarát elrejteni, és noha barátságot színlelt, öcscse mégis azonnal észrevette, hogy ő róla beszéltek, hogy ő az, a kit halálra szántak. De Péter evvel nem sokat törődött. Szigorú tekintettel testvére elé lépett s követelte, hogy ott nyomban adja ki az ő örökségét. S a mint Osvát megint húzni-halasztani akarta a dolgot, öcscse pedig sehogy sem tágított, a testvérek erősen összezördűltek és nagy haraggal és fenyegetőzések között váltak el egymástól.

»Na, uram, belátod-e végre — szólt a vén Zsuzsanna — hogy minden áron véget kell a dolognak vetni? Mondtam én azt régen, hogy az efféle dologban a sok tétovázás nem ér semmit. Íziben meg kell azt cselekedni. Ha akkor megteszed, mikor én mondtam, azóta már el is felejtettük volna. No de szerencsére még most sincs késő̈n. Egy kis porocska a boros poharába — és megint szép nyugodtan leszünk itt Karláthkőben.«

Osvát úr nagy indúlattal járt fel s alá a szobában, végre megállt s így szólt a vén gazdasszonynak: »Nem bánom, tégy úgy, a mint jónak látod, csak szabadíts meg tőle!«

A vén satrafa örűlt, hogy áldozata akadt, és sietett, hogy a mérget elkészítse. De Péter, a mint látta, hogy élete ellen törnek, elszökött a várból s egyenesen elment a királyhoz, előadta panaszát és kérte, tegyen igazságot közte és kapzsi testvérbátyja közt.

A király hajtott is Péter kérésére. Elküldött és fel-

szólította Osvátot, hogy két hét leforgása alatt jelenjen meg a felség színe előtt és mentse magát testvéröcscse vádja ellenében.

Osvát dúlt-fúlt mérgében, hogy öcscse kisiklott a körmei közűl, és nem akart a király elé menni. Erre a törvény Péter részére döntött, oda itélte neki a birtokok felét s elküldte a bírákat néhány poroszló kiséretében, hogy ott a hely színén ejtsék meg az osztást.

Mit tett most Karláthkő telhetetlen ura? A mint a bírák, a határt bejárván, egy erdőbe értek, a melyet a közepén kétfelé kellett osztani, egyszerre csak eléront a sűrűségből Osvát csatlósaival, elfogatta testvéröcscsét, a bírákat, a poroszlókat és bősz haraggal így kiált embereinek:

»Kötözzétek meg mindnyáját és vessétek börtönre! Nem törődöm én se törvénynyel, se itélettel, se királylyal! Nincs az a hatalom, a mely ebből a birtokból csak egy talpalatnyit is elszakít, még ha a pokol feneketlen fenekéről maga az ördög találna is eljönni!«

Alig hangzottak el az erőszakos úrnak e szavai, hirtelen rémséges zúgás hallatszott, és éjjeli vak sötétség borúlt az erdőre. A földből pedig elébukkant egy tüzes óriás, a ki egy irdatlan nagy tüzes ekének a szarvát fogta. Az eketalyigát a vén Zsuzsanna húzta keservesen zihálva. A tüzes szántó oly nagy és mély barázdát húzott a sziklás talajban, hogy egy jókora nagy ház elfért volna benne. Az eke nyomán sisteregve dűltek egymásra a hatalmas hantok és hegymagasságú gátot képeztek az árok men-

tén. Erre aztán szétfoszlott a tüzes jelenség, akár a ködkép. Megint visszatért a világosság s a jelenvoltak eszmélete. De a testvérek és kisérőik külön voltak választva; két táborra szakította őket a mély árok és a magas töltés. Végig húzódott az egész birtokon és tökéletesen egyenlő két részre osztotta. Osvát úr egész teste remegett az ijedségtől. Tüstént haza vágtatott Karláthkő várába. Ott avval a hírrel fogadták, hogy a vén Zsuzsanna vagy egy órával elébb leesett a lépcsőről, nyakát szegte és olyan fekete lett az egész teste, mint a korom.

A mint Osvát ijedségéből valamennyire magához tért, összegyűjtötte embereit mind s elindúlt velök együtt testvéröcscse megkérlelésére. Péter szívesen megbocsátott neki, s azontúl a legszebb békességben éltek egymással a testvérek. A kiállott halálos félelem egészen kiirtotta Osvát kebléből a kapzsiságot, és sohasem vásott többé máséra a foga.

Az a mély barázda még maiglan is megvan s egy darabon határt képez Nyitra és Pozsony vármegyék közt. A nép pedig ördög árkának nevezi mind a jelen napig.

Szent-Anna tava.

Erdélyben, a székely-földön van a Hargita-hegység. E hegyek közt élt réges-régen egy juhász, a ki juhait mindig a hegyek menedékein legeltette. Ha a juhok egy helyt leették a füvet, elhajtotta őket más hegyoldalra. A juhok csendesen eddegéltek, a juhász meg ment a nyomukban és szebbnél szebb nótákat fújt gyenge furulyáján.

Egyszer már magasan voltak, egészen bent a vadon erdőben. A juhok ott igen jó legelőre találtak. A fű olyan volt, akár a selyem, s a rét mellett egy gyönyörű tó terűlt el. E vidéken soha a szél nem fújt, mert a tavat köröskörűl egekbe nyúló hegyóriások foglalták be.

Ez a tó volt a Tengerszem tündérnek a birodalma. Nem lakott ott senki más, csak ő. Ember csak elvétve vetődött oda, néha-néha egy-egy pásztor, hogy juhait, marháit ott legeltesse.

A Hargita-hegységben lakó emberek egyszer Szent-Anna tiszteletére egy kis kápolnát építettek annak a tónak a partjára. A tündér nagyon megharagudott, hogy az ő birtokában háborították. De még inkább bosszankodott, mikor a kápolna harangja reggel, délben, este

megszólamlott, sőt néha éjfélkor is meg-megkondúlt. Ilyenkor még a magas fenyőfák is hajtogatták ágaikat. A tó is nagyobb hullámokat vert a harangszóra. Az emberek pedig lent a völgyekben köröskörűl, ha hallották a harang csengését-bongását, térdre estek és elmerűltek mély ájtatosságban.

A Tengerszem tündér egyre azon törte a fejét, mint lehetne azt a harangot elhallgattatni. Egyszer meglátta a juhászt, a mint a tó partján lévő réten legeltette juhait. A tündér azonnal előhítta egyik szolgáját s így szólt neki:

»Eredj el ahhoz a juhászhoz és kérdezd meg tőle, ha akar-e egy tarisznya aranyat meg egy zsák ezüstöt? Én adok neki, csak a kápolna tornyából annak a harangnak a szívét hozza el nekem.«

A Tengerszem tündér szolgája vén ember képében oda ment a juhászhoz s így szólt neki:

»Ugyan te, juhász, akarsz-e egy tarisznya aranyat meg egy zsák ezüstöt?«

»Hogy akarok-e? Már hogy ne akarnék?« felelt a juhász.

»No ha akarsz — szólt megint a tündér szolgája — az én asszonyom, a Tengerszem tündér, megadja neked az egy tarisznya aranyat meg az egy zsák ezüstöt, csak azt tedd meg, hogy hozd el annak a kis harangnak a szívét a kápolna tornyából.«

A juhász a sok pénzre gondolt s a kezébe csapott

a vén embernek. A mint eljött az éjszaka, a juhász oda lopózkodik a haranglábhoz és kiveszi a kis harang szívét. Mikor visszafelé ment, már ott várta a tó partján a vén ember s így szólt:

»Na te, juhász, elhoztad-e a harang szívét?«

A juhász előhúzta a harang szívét a szüre ujjából s átadta a vén embernek. Ez elvezette a mi emberünket egy fenyőfához, s annak a töyében ott volt a tarisznya arany meg az egy zsák ezüst.

»Nesze, juhász — szólt a tündér szolgája — itt a te pénzed, vidd el!«

A juhász a hátára vette a sok pénzt. Nagy, erős ember volt, gondolta magában: »Mit nekem ennyi pénz, elvinnék én kétannyit is.« Hát, uram fia, a mint menni akarna, az első lépésre lesüppedt bokáig, a második lépésre már térdig lesülyedt, a harmadik lépésre meg már a dereka is a földben volt. Megijed rettenetesen a juhász, lelöki a sok pénzt a hátáról és fut lélekszakadva vissza a nyájához. Ott előfogja a vezérkost, kiakasztja a nyakából a kolompot, visszasompolyog a haranglábhoz s oda köti a kolompot, a honnan a harang szívét kiszakította.

Másnap meghúzták a harangot, hát csak úgy szólott, mint egy repedt kis csengetyű. A tóban a tündérek pedig, a mint a kis harang rekedt kongását hallották, elkezdtek csúfolódni:

»Gingalló,
Szent ajtó,
Főzz kását!
Nincsen só.
Ha nincs só,
Kérj mástól,
Gingalló!«

A juhásznak nem volt nyugta, maradása. Vissza akarta szerezni a kis harang szívét. Összekötötte a birkáknak a szarvát és a fülét, a szamarat meg elől kötötte, oda vezette őket a tó partjára s így szólt a birkáknak:

»Mikor azt mondom: Ó Mária, Jézus anyja! Jertek elé birkáim! akkor jőjjetek íziben és húzzatok engem!«

Erre a juhász leült a partra. Egyszer csak megjelenik a Tengerszem tündér. Arany volt a haja, piros az arcza, hószín a válla. Csalta a juhászt magához, de a juhász azt mondta neki, hogy nyújtsa oda hát a kezét. A tündér oda nyújtotta. Ekkor a juhász az egyik kezével megkapta a tündér kezét, a másikkal a birkákba kapaszkodott s elkiáltotta magát:

»Ó Mária, Jézus anyja! Jertek elé birkáim!«

A birkák húzták a juhászt, a juhász pedig a tündért. Mikor a tündér a szárazra jutott, elkezdett rimánkodni a juhásznak, hogy ereszsze vissza a tóba. De a juhász nem eresztette el, míg a harang szívét vissza nem adta. A juhász aztán visszavitte a harang szívét, s a kisharang megint szólott, megint ájtatosságra hítta a völgyek lakóit.

A tengerszem tündér pedig leszállott a tó fenekére

s a fenekén keresztűl visszament a tengerbe. Azóta sohasem látták többet.

Azt a tavat pedig, mely addig a Tengerszem tündér birodalma volt, elnevezték Szent-Anna tavának, mivel a partján az a kis kápolna Szent-Anna tiszteletére épűlt.

A véres estebéd.

Ezerhatszáznyolczban, márczius 3-án választották meg Kolozsvár városában az egybegyűlt rendek Báthory Gábort Erdély fejedelmévé. A trónért való versengés, a pártviszályok sok bajt és veszedelmet hoztak volt a szegény országra. Most azt remélte mindenki, hogy ez a hatalmas, vasakaratú ember, a kinek erejéről csodadolgokat beszélt a nép, megfékezi a garázda urakat és megszerzi Erdélynek a békét és a nyugalmat, a melynek már oly régen híjával volt. De a milyen nagy volt a reménység, melyet a nép az ő uralkodása iránt táplált, ép oly nagy volt a csalódás is. Csakhamar kitűnt, hogy soha gonoszabb lelkű, kegyetlenebb ember, mint Báthory Gábor, népen nem uralkodott. Azon ürügy alatt, hogy a török császárnak, a ki őt támogatta, évi adót kell fizetnie, akkora sarczokat rótt a szegény népre,

hogy nagyobbat még az ellenség sem szokott meghódított országban. A fejedelem adószedői eladták a mesterembernek a szerszámait s a szántóvetőnek az igavonó barmát. A nép között kimondhatatlan volt az inség és a nyomor. Báthory Gábor pedig tömérdek kincseket gyűjtött aranyban és drágakövekben.

De a fejedelem nem csupán a köznépet nyúzta, sanyargatta, hanem zsarnok és kegyetlen volt az urakkal is. Alig volt Erdélyben úri család, a melyet meg nem gyalázott, a melynek egyik-másik tagját vérpadra nem hurczolt volna. Sokan elrejtőzve éltek az országban, de még többen kibújdostak előle idegen földre. Őrjöngve pusztított, fosztogatott, dúlt a saját országában, mészárolta a saját népeit, az oláhokat és szászokat. De még a leghívebb emberei sem voltak tőle bátorságban. Mint a vérengző vadállatnak, neki is gyönyörűsége telt a vérontásban; gyilkolt még akkor is, ha vele semmi czélja nem volt.

Egyszer Báthory Gábor nagy lakomát szerzett az ő híveinek. Kicsapongó jókedvében volt, mint mindig, valahányszor czimboráival, hóhértársaival dőzsölt. Most különösen sokat kocczintott hajdúkapitányával, Nagy Endrével, a kit, a mint mindenki hitte, a zsarnok fejedelem igen kedvelt. Addig-addig kocczingatott vele, míg a kapitány holtrészeg nem lett. Ezt akarta Báthory. Hirtelen kardot ragad s egy hatalmas csapással leüti Nagy Endre fejét. Borzadva, kiáltozva futnak szét a ven-

dégek, a kik e látványra ittasságukból kijózanodnak, és a szörnyeteg egyedűl marad áldozatával.

Erdély szerencsétlen népe többször fellázadt a zsarnok fejedelem ellen. De vesztére. Báthory minden zendülést alattvalói vérébe fojtott. Mikor aztán az istenadta nép magán sehogysem tudott máskép segíteni, nagy követséget küldött Konstantinápolyba a török császárhoz. E követségben részt vettek Erdély legelőkelőbb férfiai. Drinápolyban csatlakozott hozzájok Bethlen Gábor is. Ez elébb a fejedelem leglelkesebb párthíve, legerősebb támasza volt. De mikor őt is üldözni kezdte Báthory, kénytelen volt Törökországba bújdosni, a hol csakhamar a császári udvar kegyelt embere lett. Ez a követség aztán elmondta a török császárnak, mi mindent követett el Báthory Erdélyben, elpanaszolta a veszendő ország bajait és szenvedéseit és kérte a hatalmas szultánt, ne támogassa többé azt a gonosz embert, a ki a császár jóindulatára nem méltó, hanem rendeljen Erdélynek más fejedelmet.

Alig értesűlt azonban Báthory, hogy az országnak egy követsége jár a török császárnál, kapta, elküldte ő is rögtön Konstantinápolyba az ő hű emberét, Géczy Endrét, egy furfangos eszű, ravasz férfiút. Megbízta, hogy védelmezze őt a szultán előtt a követség vádjai ellenében és hogy vesztegesse meg ezüsttel, aranynyal a szultán fő-fő embereit, hogy legyenek szószólói az ő urok előtt.

De Géczy Endre visszatértét Konstantinápolyból

nem Kolozsvárott várta be Báthory Gábor, mert ott nem érezte magát többé bátorságban, hanem elment Ecsed várába, családja ősi fészkébe. Ott élt elzárkózva testvérhúgával, egy vén hajadonnal, a ki őt minden rosszra buzdította, minden gonoszságban támogatta volt, és néhány meghitt embere társaságában. Ott leste nagy türelmetlenűl a híreket törökországi követétől, Géczy Endrétől. De egy szó nem sok, annyi sem érkezett tőle, noha már hetek, hónapok múltak, hogy oda volt.

Egyszer Báthory szokása szerint ebéd után ledőlt pihenni. Hirtelen rémséges jajkiáltás riasztja fel álmából. Felugrik és siet a szomszédszobába, a honnét a kiáltás jött, hát látja, hogy kisértetszerű alakok fogják körűl az ő testvérhúgát, egyre ütik-verik és a fülébe zúgják mind azokat a gonosz tetteket, a melyekre ő a testvérbátyját csábította volt. Báthory oda rohan, hogy megvédelmezze az éktelenűl óbégató testvérét. De egyszerre csak, láthatatlan kezektől dobva, tömérdek kő zúdúl reá, törik, zúzzák a zsarnok fejét és egész testét. Hogy életét látja nagy veszedelemben, ott hagyja húgát és réműlten fut ki a várudvarra.

Abban a pillanatban megszűnt a zaj, és eltűntek a kisértetek. De ott maradt az a sok kő, a melyek zápor módra hullottak volt a fejedelemre. A mint Báthory a kövek közűl egynehányat felvesz, borzadva látja, hogy mindegyikre egy kereszt van festve vérrel. S azt a véres keresztet, mintha csak tűzzel lett volna a kövekbe beégetve, semmi módon le nem lehetett törűlni.

Mindenki, a ki e dologról hallott, úgy magyarázta, hogy az Isten csodálatos intése volt az. Csak Báthory és az ő testvére nem vették olybá, hanem azt hitték, hogy a fejedelem ellenségeinek a műve volt. A vén hajadon ösztökélte is egyre a testvérbátyját, hogy járjon utána és büntesse meg szigorúan a tetteseket. De hiába volt minden nyomozás. Nehány cselédet, kikre a fejedelem testvérhúga gyanakodott, börtönre vetettek. Ott faggatták, vallatták őket a legkegyetlenebb kínzásokkal, de végre is kitűnt az ő ártatlanságuk.

Ez esemény után egy pár nappal Báthory az ő bizalmas embereivel a vacsoránál ült. A komornyik oda nyújtja neki az ételt. A fejedelem a borzadály jeleivel felszökik hirtelen ültőhelyéből, mereven néz a tálra és így kiált:

»Mi ez? Miért van ez az étel véres kendővel leterítve?«

»Nincs ezen az ételen, nagyságos uram, semmi,« felelt a komornyik. S hogy a vendégek sem láttak semmit s biztosították, hogy tévedés, képzelődés volt az egész, Báthory valamennyire nyugodtabb lett s intett a komornyiknak, hogy adjon neki más ételt. De a mint a kezét kinyújtja, hogy az ételből vegyen, égnek mered minden hajaszála, mert a tálon megint ott látja a véres kendőt.

Báthory nyomban felkelt az asztaltól s ott hagyta vendégeit. Immár nem kételkedett, hogy az a véres kereszt a köveken s az a véres kendő az ételen az ő közeli vesztét hirdetik. Oda lett minden bátorsága, minden nagyravágyása. Az álom kerűlte szempilláit, és undorodott minden ételtől, italtól. Csüggeteg lett és búskomor.

Egyszer csak azt a hírt hozták, hogy Géczy Endre cserben hagyta Báthoryt és átpártolt a fejedelem ellenségeihez, hogy a török szultán Bethlen Gábort tette Erdély fejedelmévé, s hogy ez közeledik is már nagy sereggel, hogy Báthoryt az országból kiűzze. Ama véres intéstől tartván, Báthory nem mert harczra kelni Bethlen Gábor ellen, hanem csúfosan futott az országból s elment Nagy-Váradra. De ott utól érte az Isten büntető keze. 1813-ban október 27-én este, a mint egy kirándulásról visszatért a városba, a Pecze patak partján meggyilkolták őt saját hívei.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár
ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

TARTALOM.

	Lap
Poky Péter pénze (képpel a czímlap előtt)	1
A Szomolányhegy szelleme	5
A Balaton	9
Hahóthy Farkas	12
A győri érczkakas	16
Viharvár (képpel)	20
Csörsz árka	26
Diós-Győr	28
Török bosszú	32
Magyar bosszú (képpel)	41
Kenyérkő	49
Törökkút	51
Szent-György lovag	58
A litavai oltárkép	62
Oroszlánkő (képpel.)	67
Mohos	71
A vinnavári lakoma	75
Rajnoha	83
Thurzó György (képpel)	88
A fekete vezér	94
Bosnyák Zsófia	103
Beczkó (képpel)	110
Nyáry Lőrincz	116
A pozsonyi tanácsos	127
Bálványos	131
A kolozsvári biró	134
Jóért jót várj (képpel)	138
A hegedű	140
Pörös testvérek	143
Szent-Anna tava	148
A véres estebéd	152

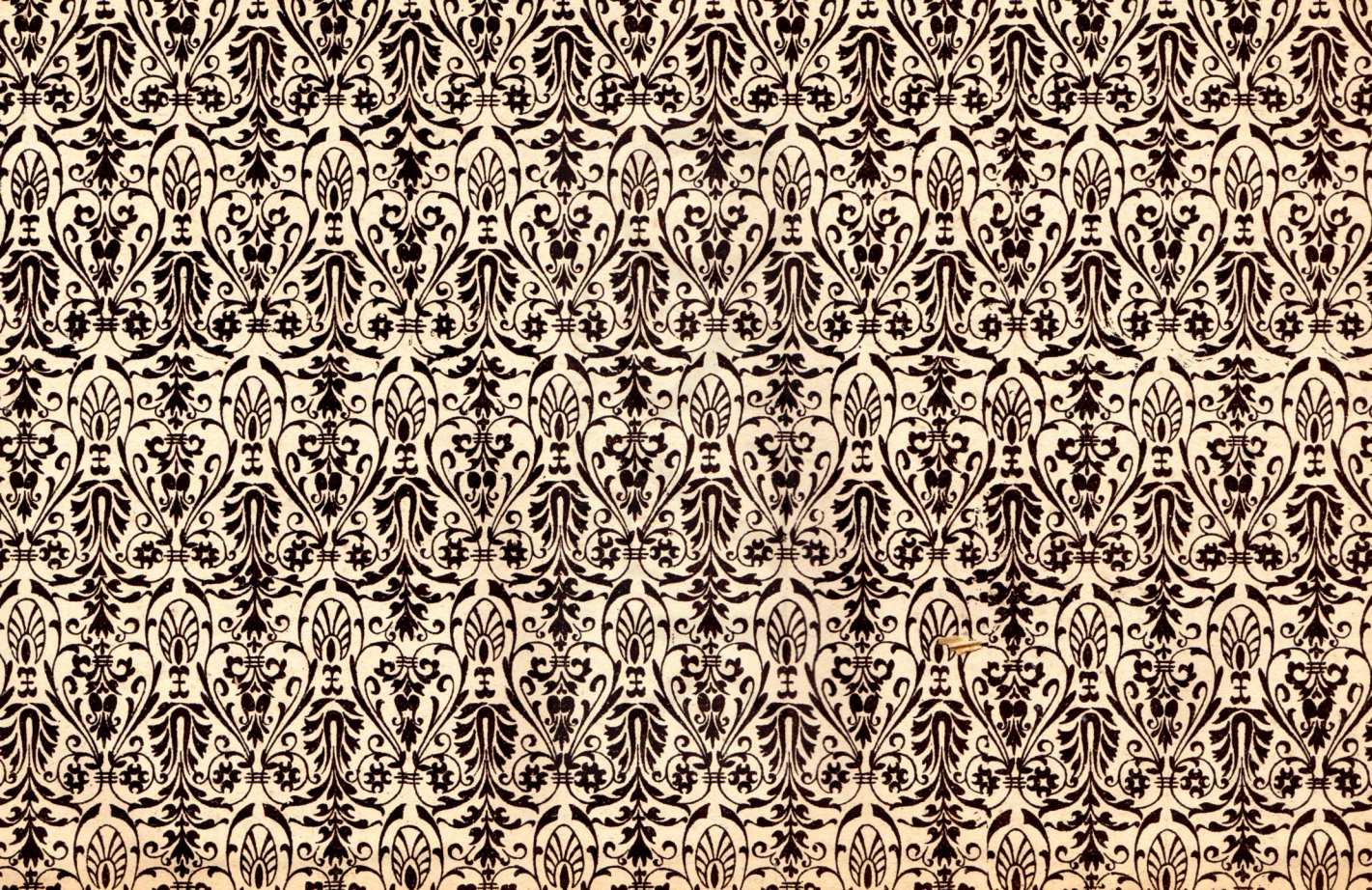

OSZK
Országos Szechényi Könyvtár